

jean cocteau

1407

jean cocteau
copiii teribili

ISBN 973-21-0381-7

1407

minerva

100024102902103

Romanul *Copiii teribili* a avut imediat un succes răsunător, pe care trecerea anilor nu l-a dezmințit. Influența sa între 1930-1939 a putut fi comparată cu aceea a romanului *Suferințele tânărului Werther* la vremea sa. Însă, ca și Goethe, Jean Cocteau (1889-1963) nus-a simțit niciodată solidar cu înțelesul ce l-au dat romanului tinerii săi cititori, care au deformat sensul operei; dar extraordinara ei valoare emoțională o plasează, peste bolta anilor, în cea mai acută actualitate.

ALEXANDRU BACIU

jean cocteau

Ilustrația copertei de ADRIAN IONESCU

· JEAN COCTEAU — LES ENFANTS TERRIBLES
Editions Bernard Grasset, Paris, 1929

jean cocteau

copiii teribili

ROMAN

**TRADUCERE, PREFAȚA ȘI TABEL CRONOLOGIC DE
ALEXANDRU BACIU**

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI ● 1995
EDITURA MINERVA ● BUCUREȘTI

Pentru această versiune, toate drepturile rezervate
Editurii Minerva (B.P.T.)

ISBN 973-21-0381-7

PREFAȚA

Ca longevivii Picasso sau Dali, Jean Cocteau este unul din exponenții reprezentativi ai policromei perioade literare și artistice larg desfășurate în timp, de la primele lovituri de gong ale începutului de secol douăzeci până târziu după a 'doua conflagrație mondială: „La belle époque“ — „epoca nebunată“, precum o definea un regretat critic și istoric literar, N. Steinhardt — este mai ales marcată insolit și de personalitatea lui complexă.

Poet, romancier, critic, cineast, grafician, Jean Cocteau a fost, mai presus de toate, un hedonist al artei, pentru care ludicul — în sensul cel mai elevat al termenului — a însemnat o supremă dogmă de viață.

„Marele croitor al literelor franceze — după cum îl definea Gaëtan Picon — aducea, ca și Max Jacob, aceeași contaminare a operei cu viața, aceeași afectare, aceeași echivocă sinceritate, un joc analog cu vorbele, cu lucrurile, cu ființele, cu el însuși“. Cariera sa, ce se identifică întru totul cu literatura și arta de dinainte și după primul război mondial, s-a orientat net de la început pe un drum contestatar. După un debut minor cu o poezie sub auspiciile lui Edmond Rostand, care i-a adus încă din primii ani ai adolescenței o celebritate de coterie, inteligența lui ascuțită l-a îndepărtat de un tradiționalism devenit anodin. Revelația „Baletelor ruse“ ale lui Diaghilev

a fost pentru el o adevărată fântână a Juventutii, o răscruce ce i-a determinat temeinic destinul artistic. Cunoaște acum pe Stravinski și Apollinaire și pe mai toți promotorii boemei literare pariziene; dar, îndeosebi, pe Picasso, Erik Satie și Radiguet despre care va scrie pagini scânteietoare de vervă și profunzime. Se încadrează fără rezerve în avangarda literară și artistică. Poate n-a fost promotorul fruntaș al modernismului, respectându-i mai mult „cuvintele de ordine“, „parolele“, însă i-a dat totdeauna straie strălucitoare prin fervoarea și talentul său. A apărat pictura cubistă cu o iscusință extraordinară. A luptat pentru „Grupul celor șase“ (Georges Auric, Arthur Honegger, Darius Milhaud, Francis Poulenc, Louis Durray și Germaine Tailleferre), partizanii unei muzici decantate de filozofie și preocupări descriptive. A făcut regie de teatru și cinema, încercând să aducă pe scenă și ecran ceva din misterul poeziei pe care o socotea un soi de „axa mundi“. Dealtfel, ținea cu strânsnicie ca tuturor lucrărilor sale să li se asocieze termenul de poezie: poezie de roman, poezie de teatru, poezie critică, poezie cinematografică, poezie grafică.

Activitatea lui e prodigioasă, creând adevărate mituri ale vieții și operei sale, care au polarizat admiratori fanatici, dar și, uneori, inamici implacabili. Suprarealismul, fantasticul său de factură modernă, somptuos, eteroclit, uneori artificial vor stârni polemici aprige, chiar adversități. Strofe celebre din poemele *Plain-Chant*, *Le discours du grand Sommeil* sau *L'Ange Heurtebise* vădesc o ingeniozitate remarcabilă, o puritate, „un soi de tăcere mătăsoasă de vid cristalin, unde se apropie ce-i mai prețios și impalpabil în poezie“, după cum subliniază tot Gaëtan Picon.

Adevărate scandaluri au stârnit, la începutul carierei sale critice, unele dintre baletetele și pantominele create

de el, care, pe drept cuvânt, au croit drumuri novatoare în arta modernă a vremii.

Baletul *Paradă*, reprezentat pentru prima oară în 1917, cu decoruri de Picasso și muzica de Erik Satie, a fost o revelație, stârnind furioase reacții: el a „pecetluit“, în același timp, prietenia de nezdruincat cu Picasso și Erik Satie. Curând i-a urmat *Cocoșul și Arlechinul* care precizează estetica „Grupului celor șase“, promovând o muzică franceză degajată mai ales de wagnerismul la modă pe atunci. Baletul e dedicat tânărului George Auric și aducea un cald omagiu prietenului Erik Satie. Atacat, atât de „paseiști“ conservatori cât și de unii „moderniști“ iubitori ai anarhiei verbale, Cocteau le răspunde prin două „satire imagiste“. Prima, *Le boeuf sur le toit (Boul pe acoperiș)*, e o pantomimă jucată de celebrii clowni ai vremii — frații Fratellini — cu măști și decoruri de Paul Dufy, pe muzică de Darius Milhaud, titlul fiind al unei cafenele din America de Sud, văzută de Paul Claudel pe o firmă, în timpul unei călătorii. A doua, *Les Mariés de la Tour Eiffel (Căsătoriții de pe turnul Eiffel)*, a fost creată de Baletetele suedeze cu muzica „Grupului celor șase“ și decoruri de Jean și Valentine Hugo. Un comentariu este declamat prin două megafoane. Textul lui Cocteau, de un comic pur, își păstrează și azi toată autenticitatea, propunând pentru prima oară o *poezie de teatru*, cu îngroșări scenice și un umor percutant, deschizând calea unei noi estetici dramaturgiei, care, curând, se va încetățeni temeinic, cu tot scandalul stârnit la premieră.

Unele din piesele ulterioare sunt, cel mai adesea, adaptări, inspirate din mituri elenice, legende medievale sau teme shakespeariene, învesmântate într-o stilistică proprie. Cocteau pare să fi preluat, cu mijloace moderne, tradiția spectacolelor eleusiene.

Piese ca *Orfeu* (1927), *Oedip-Rege* (1928), *Mașina infernală* (1934), *Antigona* (1948), *Cavalerii Mesei Rotunde*

(1948), *Doamna cu licornul* (1957), *Romeo și Julieta* (1958), și altele — sunt expresia acestui stil clasicizant specific lui Cocteau, primele trei, îndeosebi, sunt desigur cele mai concludente pentru „întâlnirea” sa cu elenismul și tragedia greacă, decantate de influența lui Nietzsche și Hölderlin.

Stilistica dramaturgiei sale, modernă, novatoare, îi marchează și piesele cu subiecte contemporane, în aparență anodine, dar pe care talentul autorului știe să le înalțe în aria temelor etern omenesti. E cazul, mai ales al pieselor *Vocea umană* (1930) și *Părinții teribili* (1948).

Vocea umană, piesă „veristă” într-un act, cu un personaj unic, redă o dramă cotidiană, dar eternă, a unei despărțiri dintre doi iubiți. Nici o peripeție. Piesa este scrisă pentru o singură interpretă: o femeie pe care iubitul o părăsește pentru a se căsători. El îi telefonează pentru ultima oară și asistăm la acest colocviu de la distanță. Primită cu răceală la premieră de „publicul elitist”, curând a fost acceptată de „marele public”, fiind jucată în toată lumea de vedete internaționale, găsind o lagă audiență prin traduceri, filme, radio și discuri. Cu rezervă, chiar cu ostilitate, a fost primită la început și *Părinții teribili*, poate cea mai elaborată piesă din întreaga sa dramaturgie, care curând va triumfa, având o carieră glorioasă, ca și filmul adaptat după ea, în 1948.

Mai autentic, mai profund, mai subtil, mai puțin ostentativ îl descoperim însă pe Jean Cocteau în lucrările sale critice de artă, „de poezie critică”, în primul plan fiind *Le rappel à l'ordre* (*Chemarea la ordine*) (1926), *Essai de critique indirect*, *Le mystère laïc*, *Des Beaux Arts considérés comme un assassinat* (*Eseu de critică indirectă*, *Misterul laic*, *Artele frumoase considerate ca un asasinat*) 1932 și *La difficulté d'être* (*Dificultatea de a fi*) (1947), adevărate cronici, culegeri de confidențe, de amintiri, de gânduri morale și estetice, pivotând în jurul

marilor personalități din mult îndrăgita „la belle époque“ : George de Chirico, Picasso, Erik Satie, Apollinaire, Henri Matisse, Max Jacob, Marcel Proust, „Grupul celor șase“, Rodiguet, Maurice Barres, Jules Lemaitre, Rimbaud, Paul Valéry, Paul Morand și atâția alți iluștri protagoniști ai epocii, ne sunt evocați prin pana, deseori acidă, a lui Jean Cocteau. Reflexiile despre moarte, durere, stăpânirea sufletului abundă, vădind filiația directă cu marii moraliști francezi din secolul XVIII. Însuși titlul, *Dificultatea de a fi*, este împrumutat de la Fontenelle, fiind un adevărat manual de comportament în viață, care a câștigat imediat sufragiile tinerei generații (autorul subliniind că este „un pesimist optimist“).

Lucrarea *Portraits-souvenir (Portrete-amintire)*, apărută în 1935, ne dezvăluie un autentic, un încântător Cocteau. Reunind o serie de articole publicate anterior în ziarul *Le Figaro* se evocă locuri, întâmplări dintr-o epocă scumpă lui, de mult revolută : 1900—1914. Decalajul de timp n-a diluat deloc pregnanța evocărilor, prospețimea, acuratețea, sinceritatea lor. Oglindirea te farmecă — niciodată împovărată de tristețe sau melancolie — cu un soi de răsfaț artistic, atât de caracteristic lui Cocteau ; cu o voioșie contagioasă ni se decriptează amintiri din copilărie — prima dată când a cunoscut mirajul circului, al teatrului, al cinematografului sau fascinația unor întâmplări din adolescență — narate amplu în unele din romanele sale ; precum și varii considerații despre personalități ale timpului : Rainer Maria Rilke, André Gide, François James, Lemaitre, Leon Daudet, Ana de Noailles, Colette, Cosima Wagner. Spațiul cel mai larg este însă consacrat fervoarei sale pentru teatru, sub multiple aspecte, nedezmănițită până la sfârșitul vieții, chiar dacă uneori s-a erijat în cineast. Ca un fundal invizibil, totuși mereu prezent, dragostea pentru scenă și lumea ei se insinuează pretutindeni în *Portrete-amintire*.

Unor monștri. sacri ai Parisului începutului de veac — Isadora Duncan, Mounet Sully, Sarah Bernhardt, Edouard de Max, Catulle Mendes, Edmond Rostand — Cocteau le consacră pagini remarcabile, care greu se estompează din amintire.

Același uluitor memorialist, de o spontaneitate și o apetență de cunoaștere extraordinară, ni se dezvăluie Jean Cocteau și în *Mon premier voyage — Tour du monde en 80 jours* (*Prima mea călătorie — Înconjurul lumii în 80 de zile*). Pe bună dreptate s-a afirmat că aceste note de călătorie spontane, rapide, care au fost publicate ca reportaje în ziarul *Paris-Soir*, înnobilează genul. Calchiate pe cartea similară a lui Jules Verne din 1876, respectând orariul născocit de acesta, dar foarte greu realizabil cu mijloacele de comunicație din 1936, *Prima mea călătorie* dovedește, cu prisosință capacitatea de „a vedea“ a autorului, cu uriașa lui paletă de cunoștințe. Cocteau știe să capteze cu ușurință, cu pregnanță, cu brio, amănuntul semnificativ, frumusețea insolită a unui peisaj, „răsufierea“ nocturnă a unei metropole, sublimul unui monument istoric. O după-amiază pe Acropole — fermecat ca Renan și Maurras — câteva zile în Egipt, străbătând cu familiaritate culoarele unui trecut enigmatic, vagabondând în lumea pestră de la San Francisco la New York, sau în prodigiosul teatru al Extremului Orient, în India, China și Japonia, pretutindeni Cocteau știe „să vadă“ și să citească uneori profetic amănuntul specific, căutându-și în același timp propriile-i valențe spirituale și umanul autentic ce-i unește pe oameni, legând deseori prietenii durabile, ca de pildă aceea cu Charlie Chaplin, în timpul traversării Pacificului.

La fel ca Proust, Sartre, Malraux și atâția scriitori celebri, Cocteau a fost și el fascinat de posibilitățile de expresie, de dimensiunea mitică a cinematografului,

încă de la începuturile sale **șovăitoare**, căutând și găsim în el adevărate filoane de poezie. Rodul acestei pasiuni vor fi îndeosebi scenariile — uneori asociate cu o riguroasă regie — pentru filmele *Le sang d'un poète* (*Sângele unui poet*) (1932), *L'éternel retour* (*Veșnica întoarcere*), *Les parents terribles* (*Părinții teribili*) (1948), *La Belle et la Bête* (*Frumoasa și Bestia*) (1958) și mai ales *Orphée* (*Orfeu*) (1951), la realizarea căruia a trudit cu fervoare timp îndelungat. Confidențele lui Cocteau despre film sunt concludente în acest sens: „Demersul meu moral fiind acela a unui om care șchioapătă, cu un picior în viață și un picior în moarte, era normal să ajung la un mit unde viața și moartea se infruntă. În plus, aș putea să vorbesc îndelung: în film era indicat să se scoată în evidență incidentele de pe frontiera ce separă o lume de alta. (...) Înțelegeți că aceasta m-a obligat să înving facilitățile pe care le oferă cinematograful în domeniul miraculosului, să redau miraculosul în mod direct, nefolosind niciodată laboratorul. (...) Totul este spus în film. «Zonă» este alcătuită din amintirea oamenilor și alternativa obiceiurilor acestora. Ea nu influențează nici o dogmă. Este o țară a nimănui, între viață și moarte.” Ca și piesa, filmul este reprezentativ pentru stilistica novatoare a lui Jean Cocteau și s-a bucurat de un imens succes. *Les Entretiens autor de Cinématographe* (*Convorbiri despre cinematograf*), apărută în 1951, sintetizează de altminteri și fervoarea sa de artizan în aria mistică a cinematografului.

Jean Cocteau are și sensul ludic al poeziei grafice. Desenează foarte bine, tot ca un răsfaț al spiritului, ilustrându-și adesea cărțile, ca în *Potomak* sau *Portrete-amintire*, și compune fresce cu figuri și obiecte pline de fantezie, culminând cu cele din capelele din Villefranche și „Saint-Blaise” din Milly-la-Forêt (1961). către sfârșitul tulburătoarei sale existențe.

ROMANCIERUL

Activitatea romanească a lui Jean Cocteau este la fel de semnificativă pentru epoca sa, înscriindu-se în aceeași arie a mitului, scumpă scriitorului francez. Romanele lui — îndeosebi *Potomak*, început în 1913, rescris și publicat în 1919, apoi continuat într-o nouă versiune, *La fin du Potomak* (*Sfârșitul lui Potomak*), în 1939 — precum și *Thomas l'Imposteur* (*Thomas Impostorul*) (1923), *Le grand Ecart* (*Marea întorsătură*) (1923) și *Les enfants terribles* (*Copiii teribili*) (1929), aduc pe primul plan al anecdoticii — sau mai degrabă a unei atmosfere inefabile — adolescenți neconformiști. Romanele lui sunt expresii specifice ale acestei angoase firești, mai ales după prima conflagrație mondială. Pe bună dreptate, un critic avizat ca R.M. Albérés constata despre opera sa romanească: „Cocteau crează mitul nou al unui har acordat ființelor care n-au încredere în logică și convenții. Toată opera sa este întemeiată pe postulatul că o fantezie îndrăzneată valorează mai mult decât cea mai bună rațiune. Și, în realitate, ilogismul pare să acorde copiilor teribili, fantaști și nerespectuoși, mai multă șansă decât fariseilor înveterați. (...) Ideile, convențiile, raționalismul, bunul simț, devenite inutile pentru adulții care nu mai credeau în ele, serveau de jucărie pentru minunile artei moderne, care le demontează pentru a le vedea mecanismul. (...) Regulile și convențiile ce limitau experiența umană se găsesc abolite, tot ce înăbușea instinctul și prospețimea poate acum înflori; spontaneitatea triumfă cu tot ilogismul și geniul său de improvizație.“

Primul său roman, *Potomak*, este o operă ciudată, de fapt o culegere de desene, poeme și proze uneori dialogate. Anecdotică este constituită pe tiparul unei „coborâri în infern“ sau pe momentul capital, când tânărul Tezeu urcă din nou în Labirint și, dacă nu a învins Mi-

notaurul, cel puțin „a înfruntat direct enigma“. Personaje alegorice bizare: Eugeni, Persicaire, Agrémont — unele luate de pe etichetele vechilor borcane dintr-o farmacie normandă — sunt eroi protectori ai unei aventuri abstracte și dau operei iz de roman polițist, de dialog filosofic și confesiune lirică. Mărturisește însuși Cocteau despre experiența din acest roman al lui: „Am devenit ceva întru totul aidoma unei mașini, a unei antene, a unui aparat morse; un Stradivarius, barometru, un diapazon, un birou central al fenomenelor“. După cum sublinia și unul din biografiile săi cei mai pertinenti, André Fraigneau: „Cocteau este în acest roman, ca și în celelalte opere romanești ale sale, *instrumentul* capabil să perceapă și să traducă chemările realului profund, pe care obișnuința și automatismul realului aparent îl acoperă cu locuri comune și cu formule gata făcute“.

Ceea ce se vedește cu prisosință și în *Marea întorsătură* dar, mai ales, în *Thomas Impostorul* și *Copiii terribili*, ultimele două incontestabil capodopere ale genului.

Le grand Ecart este de fapt primul său roman, unde regulile clasice par să fie vag respectate pentru a expune un caz psihologic oarecum inedit: acela al unui adolescent devenit matur prin dezordinea războiului. Este drama unei „educații sentimentale“ a unui adolescent sensibil, expusă într-o formă originală, scânteind de imagini și metafore imprevizibile, în stilul figurativ, dar nefolosind niciodată descrierea naturalistă. Deziluzia amoroasă a eroului principal, Jacques Forestier, încercarea sa de sinucidere, ne captează, ne afectează profund, ilustrând concludent ceea ce lui Cocteau îi plăcea să denumească „poezie de roman“.

În acest sens, deosebit de reprezentativ este și *Thomas Impostorul*. Personajele cărții, pe care autorul o definea mai degrabă ca o povestire decât ca un roman, își des-

fășoară existențele la începutul conflagrației mondiale din 1914—1918, pe frontul din nordul Franței, unde scriitorul a trăit realmente câțva timp printre pușcași marini. Eroul principal, Thomas Guillaume Fontanoy, un copilandru, pătrunde fraudulos în tranșeele războiului, în lumea hărăzită celor mari, datorită unei minciuni, numele său, din întâmplare, fiind aidoma cu acela a unui general celebru, putând astfel pretinde că este nepotul acestuia. O asemenea impostură îi îngăduie să-și realizeze visul — să meargă pe front, unde va muri ca un erou.

Anecdotica e rapidă, impregnată de eleganță și pudoare, corespunzând întru totul dorinței stendhaliene ca o operă să fie, în același timp, adevărată și ideală. Criticat la apariție, fiindcă nu corespundea academismului lucrărilor similare, ce proliferase imediat după terminarea marelui război, a devenit în curând cartea de câpătâi a tinerei generații.

În prefața romanului, autorul însuși își justifică astfel viziunea sa estetică: „*Thomas Impostorul* este o povestire după cum *Le Grand Ecart* e un roman. Titlul mărturisește despre genuri nu despre volum. *La Chartreuse de Parme*, deși în două mari tomuri, este o nuvelă. (...) Aș putea fi acuzat că în *Thomas Impostorul* descriu războiul în culori frivole. Mă scuz, așa după cum, după o legendă, Watteau s-a scuzat pe patul de moarte că l-a pictat pe preotul din Nogent în costumul arlechinului Giles. Puțin mai târziu, același Watteau refuza aceleiași preot un crucifix al cărui Crist îl aprecia ca fiind prost sculptat. (...) Am avut șansa să trăiesc o perioadă de război pe lângă un batalion de pușcași marini. Deși eroismul lor n-ar putea fi pus la îndoială, niciodată nu l-am văzut manifestându-se sub un unghi care să mă șocheze. Era totdeauna prețuit. Semăna curajului, așa cum geniul pe care îl iubesc seamănă cu talentul. Personajele din *Thomas Impostorul* nu puteau să se reunească, să se grăbească decât în vidul de la începutul războiului. Sunt

muștele irizate din osuar. Intră și pleacă precum Melisanda. Războiul văzut din culise este descris prin rațiunea lor. Se oprește la moartea lui Guillaume, care este apoteoza unei feerii. Momentul când căprioara se transformă în prințesă. (...) În sfârșit, se pune problema obscurității. Nu există nici o lucrare luminoasă care să nu se ivească din umbrele ei cele mai frumoase. Astfel *Adolphe*, *Prințesa de Clève* ca și *Idiotul*. Dar se obișnuiește să se confunde obscuritatea de suprafață cu cea de profunzime."

Aceste observații sunt valabile și pentru cealaltă capodoperă romanică a sa : *Copiii teribili*. În aceeași arie problematică — a forării sufletești a unor adolescenți neconformiști dintre cele două conflagrații mondiale — se situează și acest roman a lui Jean Cocteau. Cartea a fost scrisă într-un răstimp foarte scurt, numai în trei săptămâni ale lunii martie 1929, în perioada unei convalescențe, cu ritmul de șaptesprezece pagini pe zi. Romanul are o arhitectonică riguroasă, aproape de dramă antică, neavând nimic din „scriitura automatică”. Este grefat tot pe analiza „realului profund” : amintiri din copilăria pariziană, îndeosebi din cartierul Monthiers, marcate de caracterele cup'ului inconfundabil soră-frate, Elisabeth și Paul, precum și de decorul unei camere a acestora, ridicat la rangul de „mit”. Toate sunt descrise la o valență excepțională. O alunecare vertiginoasă duce de la episodul inițial, în care un bulgăre de zăpadă aruncat de „zeul crud” al liceului — Dargelos — bulgăre de zăpadă ce-l rănește pe colegul său Paul, la deznodământul tragic al acestuia, după câțiva ani, căci, peste bolta vremii, același Dargelos, acum adult, prin otrava ce i-o trimite victimei sale de altădată, pune capăt zilelor lui Paul. '

Eroii din *Copiii teribili* devin modele nu pentru că au caractere specifice care le antrenează către un sfârșit tragic, ci fiindcă, peste avatarurile soartei, știu să-și păstreze o doză inefabilă de inocență a copilăriei. Romanul

nu conține un „mesaj“, iar finalul este condamabil. De-oarece autorul n-a vrut în această operă să fie „oglindea“ unei generații și s-a lăsat pradă propriilor sale fantasmе, la parametrii de expresie inconfundabili, ridicând alegoria la o cumplită dramă a destinului. Romanul a avut imediat un succes răsunător, pe care trecerea anilor nu l-a dezmințit. Influența sa între 1930—1939 a putut fi comparată cu aceea a romanului *Suferințele tânărului Werther*, la vremea sa. Însă, ca și Goethe, Jean Cocteau nu s-a simțit niciodată solidar cu înțelesul ce l-au dat romanului tinerii săi cititori, care au deformat sensul operei; dar extraordinara ei valoare emoțională o plasează, peste bolta anilor, în cea mai acută actualitate.

Ultimul său roman mai important este *Sfârșitul lui Potomak*, apărut în pragul celui de al doilea război mondial. Subiectul se derulează sub forma ambiguă a unei disperări „ornate“, a unui „rebus profetic“ străbătut de umor. În capitolul *Apartamentul enigmelor*, care este de fapt o plimbare prelungită în apartamentul său din piața Madeline, temă scumpă autorului, găsim aceeași voință obsesivă de observare a obiectelor — un fel de „reificare“ premonitoare al „noului val francez“ — ceea ce îi îngăduie să ajungă la acel realism profund, ca și în *Copiii teribili*. Mobilele, tablourile, busturile, tot ce pare familiar, ni se dezvăluie sub pana unui martor autentic, dornic de forare al prezenței lor, după cum capitolul *Ruinele Parisului* este un preludiu al tragicelor evenimente ce le va trăi în curând capitala galică. Astfel, acest roman, cifrat, mai mult decât o carte cu cheie, și-a câștigat imediat o putere incantatorie.

La aproape treizeci de ani de când Jean Cocteau a luat drumul veșniciei, într-o frumoasă zi de toamnă, în casa lui din satul Milly la Forêt, îi putem aprecia opera cu mai multă obiectivitate decât contemporanii săi, admiratori fanatici sau, uneori, dușmani consecvenți. Multitu-

dinea studiilor ce i s-au consacrat în ultima vreme dovedesc indubitabil interesul acordat operei sale, de care nu se poate desprinde niciodată omul-Cocteau. De aici, cum au sugerat unii exegeți ca Jean Jaques Kihm, Elisabeth Springge și Henri Behar, „nevoia unei *biografii totale* a lui Cocteau, fără farduri, solid construită pe fapte, nu pe mitologii“, fiind apreciat, în primul rând, ca „oglin-
da altora și a unei epoci“. Fapt incontestabil — „la belle époque“ și curente-le-i novatoare și contestatare — sunt marcate și de puternica lui personalitate, promotorii și momentele ei cruciale conturându-se magistral sub pana lui scânteietoare de vervă și fantezie, rămânând și azi repere de referință.

Stilul său rămâne însă inconfundabil, ermetic, dar mulat riguros pe idee, greu de pastisit, după cum subliniază André Fraigneau, unul din biografii săi cei mai avizați, care apreciază, pe bună dreptate, capacitatea lui Cocteau de „a pietrifica abstractul cu rapiditate“ și de a fi fost un „profesor de energie“ exemplar, situându-l printre exponenții de seamă ai geniului francez. Alt comentator, Dominique Barde, observa că acest magician al artelor care „a împroșcat lumea cu scrierile, cu picturile și filmele sale, n-avea asemănare pentru a transforma imitarea în simplă referință, reîntorcându-se în trecut ca să «fabrică» avangarda printr-o magistrală piruetă. O paradoxală lecție a creatorului care dezvăluie culisele inspirației sale, în timp ce pe scena memoriei lui se mai agită alți actori. (...) Cocteau istorisește și analizează cu același elan, se risipește în amănunte și se rezumă deodată într-o formulă radioasă pentru a lumina lungul său drum, jalonat de întâlniri, de uimiri admirative și dureri, de nașteri imprevizibile și plecări precipitate. (...) O întreagă viață s-a desfășurat, rezumată de Verb, devenit Mărturie.“

Căci veritabilul „monument“ pe care Cocteau a dorit să și-l înalțe a fost în aceeași măsură opera cât și viața

sa. Și cum a iubit diversiunea ce alungă plictiseala și-a alcătuit „chipuri“ numeroase, aidoma imaginii multiplelor sentimente care l-au însuflețit. Astfel, Cocteau poate nu a izbutit totdeauna să-și realizeze unitatea personală, existând, uneori, o discrepanță între creator și om. Dar o parte a operei sale a reușit să treacă „furcile caudine“ ale vremii ireversibile, păstrându-și un loc de frunte în literele franceze și universale. Oricum, dorința gravată și pe piatra funerară a mormântului său din capela de la Milly la Forêt: *Je reste avec vous (Rămân cu voi)*, i s-a împlinit cu prisosință.

ALEXANDRU BACIU

TABEL CRONOLOGIC

1889 Jean Cocteau se naște în ziua de 5 iulie la Paris, în strada Maison Laffitte, dintr-o familie burgheză unde muzica și artele frumoase sunt deosebit de prețuite; tatăl, Georges Cocteau, este funcționar bancar, iar mama, Eugene, născută Lecomte, va juca un rol însemnat în viața sa, fiind evocată deseori în unele din lucrările lui celebre. Jean Cocteau este parizian prin excelență; va afirma, mai târziu în plină glorie: „Sunt născut parizian, vorbesc pariziana, mă exprim în pariziană“

Apare lucrarea lui Henri Bergson — *Eseu asupra datelor elementare ale conștiinței*, precum și romanele: *Copilul voluptății* de Gabriele D'Annunzio și *O viață la Londra* de Henri James.

1899 Moare tatăl său. Studii la liceul Condorcet la Paris, unde locuiește cu mama lui, fratele Paul și sora Marthe, în strada La Bruyère. Adolescență tumultuoasă, dezordonată, evocată scânteietor în unele din lucrările sale, mai ales în romanul *Copiii teribili*. Se pasionează

pentru teatru. Primele versuri, „renegate“ mai târziu.

Apar : *Mișcarea simbolistă* de Oscar Wilde și piesa *Ingerul a vestit pe Maria* de Paul Claudel.

1906 Festivalul de poezie organizat pentru Jean Cocteau, la Teatrul „Femina“, de marele actor De Max, îi aduce o precoce celebritate. Întemeiază revista *Shéhérazade*, împreună cu Maurice Rostand și François Bernouard. Frecventează cercurile artistice și mondene unde personalitățile cele mai cultivate ale timpului își dau întâlnire : Cattulle Mandès, Edmond Rostand, Lucien Daudet, Jules Lemaître, Anna de Noilles, Marcel Proust și mulți alții. Se împrietenește cu Alain Fournier, Charles Péguy, François Mauriac. Personalitățile acestora vor fi evocate cu vervă în *Portrete-amin-tire*.

Apar : *Crepusculul filozofilor* și *Tragicul cotidian* de Giovanni Papini ; de asemenea *Reflecții asupra violenței* de Georges Sorel.

1912 Jean Cocteau, care stătea la mama lui în strada Anjou, închiriază o aripă a palatului Biron, din strada Varenne, unde locuiește marele sculptor Rodin. Îl cunoaște pe André Gide, care scrisese despre el un articol elogios în prestigioasa *La nouvelle Revue Française* ; pe Serge Diaghilev, ale cărui „Baletе ruse“ încântau Parisul ; pe compozitorul Igor Stravinski, care lucra atunci la celebra *Trezirea primăverii*. Cunoașterea lor îl îndeamnă să abandoneze poezia convențională.

Apar : piesa *Cezar și Cleopatra* de George Bernard Shaw și *Clio* de Charles Peguy.

- 1913 Premiera baletului *Trezirea primăverii*, care provoacă un mare scandal. Jean Cocteau îl însoțește pe Igor Stravinski la Leysin, în Elveția. Termină acum prima versiune a romanului *Potomak*, la îndemnul lui André Gide.

Apar : romanul *Le Grand Meaulnes* de Alain Fournier ; studiul *Sentimentul tragic al existenței* de Miguel de Unamuno ; poemele *Cinci mari ode* de Paul Claudel și *Alcooluri* de Guillaume Apollinaire, precum și primele volume din ciclul românesc *În căutarea timpului pierdut* de Marcel Proust.

Se naște Albert Camus.

- 1915 La începutul primei conflagrații mondiale, Jean Cocteau, deși reformat, se angajează ca voluntar pe o ambulanță civilă ducându-se, fără voia autorităților militare, pe front, unde este apreciat de pușcașii marini de la Nieuport, care-l iau cu ei în tranșee, ceea ce va constitui anecdotică romanului *Thomas Impostorul*. Obține decorația „Crucea de război“. Se împrietenește cu Roland Garos, participând la zborurile lui acrobatice, precum și cu Erik Satie și Paul Morand.

Apar romanele : *Dedalus* de James Joyce ; *Curcubeul* de David Herbert Lawrence și *Robie* de Somerset Maugham.

- 1916 Colaborează la revista *Le Mot*, unde semnează și primele lui desene, cu numele câinelui său „Jim“. Hoinărește înelung prin cartierul

Montparnasse cu Amedeo Modigliani, Guillaume Apollinaire, Max Jacob, Paul Réverdy, André Salmon, Blaise Cendrars, cărora le devine prieten. Îl cunoaște pe Pablo Picasso, care-l duce în anturajul lui Diaghilev.

1917 Premiera baletului *Parada*, la Teatrul Châtelâ. Scandalizează pe „conservatori“.

Apar : piesa *Fiecare cu adevărul său* de Luigi Pirandello, precum și poemul *Tânăra pară* de Paul Valéry.

1918 Înființază, împreună cu Blaise Cendrars, editura „Sirena“, unde apar reflecțiile sale despre artă, reunite și în volumul *Cocoșul și Arlechinul*, din cauza căreia se ceartă cu Igor Stravinski. „Sedințe“ muzicale și poetice cu tinerii muzicieni care vor alcătui ulterior celebrul „Grupul celor șase“. Practică jazzul la barul „Gaya“, finanțat și patronat de el.

Se încheie tratatul de la Versailles.

Prima dezintegrare a atomului realizată de James Rutherford.

Moare Guillaume Apollinaire.

1919 Îl cunoaște pe Raymond Radiguet la Max Jacob. Face cronică plastică la ziarul *Paris Midi* (11 martie — 11 august).

Primele filme sonore.

1920 Scrie libretul *Boul pe acoperiș*, ce se va reprezenta cu muzica lui Darius Milhaud, bucurându-se de un deosebit succes.

Apar romanele : *Aventurile lui Salavin* de Georges Duhamel și *Ion* de Liviu Rebreanu.

- 1921 La 18 iunie i se joacă piesa de teatru *Căsătoria de pe Turnul Eiffel*, care scandalizează pe „moderniști“. De asemenea publică *Secretul profesional*, rod al întâlnirii cu Raymond Radiguet.

Apar : *Cămpurile magnetice* de André Breton și Suzana și *Pacificul* de Jean Giraudoux.

- 1921—1923. Călătorie la Pramoussquier (Cap Nègre), unde elaborează primele variante din romanele *Le grand Écart* și *Thomas Impostorul*.

- 1922 *Marșul lui Mussolini asupra Romei*.

Apar : *Ulysse* de James Joyce ; *Visul* de Henri de Montherlant și primul volum din ciclul *Les Thibaudet* de Roger Martin du Gard.

- 1923 Apar *Elegiile din Duino* de Rainer Maria Rilke și *Eupalinos* de Paul Valéry.

- 1924 Perioadă de depresiune. Recurge la opium. Diaghilev îl duce la Monte Carlo.

Apariția mișcării suprarealiste.

Thomas Mann publică romanul *Muntele Magic*.

Moartea lui Franz Kafka și a lui Joseph Conrad.

- 1925 Sfătuit de Jacques Maritain și Paul Reverdy face prima cură de dezintoxicare la „Clinique des Thermes“. Călătorie la Ville-Franche-sur-Mer. Întâlnire cu Christian Bernard. Poemele din volumele *Opera* și *Îngerul Neurtbise*. Corespondență cu Jacques Maritain. Termină, la 27 septembrie, piesa *Orfeu*. Reia relațiile

de prietenie cu Stravinski, dar se ceartă cu
exponenții francezi ai suprarealismului.

Apar: *Procesul* de Franz Kafka; *Dezumanizarea
artei* de Ortega y Gasset; *Mrs. Dalloway* de Vir-
ginia Wolf.

1926 Premiera piesei *Orfeu*.

Apar: *Deșertul iubirii* de François Mauriac; *Țăra-
nul Parosului* de Louis Aragon; *Capitala Durerii*
de Paul Eluard; *Tentația Occidentului* de André
Malraux; *Castelul* de Franz Kafka.

1928—1929 Sănătate șubredă. Este internat la cli-
nica Saint Cloud, între 16 decembrie 1928 —
aprilie 1929.

An fecund pentru literatura universală. Se publică,
între altele: *Contrapunct* de Aldous Huxley; *Le-
viathan* de Julien Green; *Cuceritorii* de André
Malraux; *Timpul regăsit* de Marcel Proust; *Jurnal
metafizic* de Gabriel Marcel; *Nadia* de André Bre-
ton; *Afacerea Mauriziuz* de Jacob Wassermann.

1929 Lectura piesei *Vocea umană* la Comedia Fran-
ceză. Redactarea piesei *Orfeu* pe care o ilus-
trează cu desenele sale. În trei săptămâni, în
luna martie, scrie romanul *Copiii teribili*,
care se bucură de un imens succes.

Sunt publicate romanele: *Indiferenții* de Alberto
Moravia; *Școala femeilor* de André Gide; *Curier-
Sud* de Saint Exupéry; *Bucuria* de Georges Berna-
nos.

- 1931 Se instalează la strada Vignon unde scrie :
Sângele unui poet.
Se îmbolnăvește grav la Toulon.

Apar : romanul *Valurile* de Virginia Wolf ; *Imprejurările* de Eugenio Montale ; *Tehnica loviturii de stat* de Curzio Malaparte.

- 1932 La Saint Mandrier termină piesa *Mașina infernală*. Activitate intensă la Paris : desene, cântece. Schițează piesa *Cavalerii Mesei Rotunde*.

Scrie *Eseu despre critica indirectă*, unde se vedește un penetrant observator al vieții artistice contemporane. Perioadă anxioasă.

Apar : *Hermina* de Jean Anouilh ; *Lume sfărâmată* de Gabriel Marcel ; *Un barbar în Asia* de Henri Michaux ; *Viața imediată* de Paul Éluard ; *Zbor de noapte* de Saint-Exupéry ; *Călătorie la capătul lumii* de Louis Ferdinand Céline ; *Nodul viperelor* de François Mauriac.

- 1933 Părăsește locuința din strada Vignon. Redactează și termină *Cavalerii*, în Elveția, la Igor Markévici.

Instaurarea dictaturii naziste a lui Hitler.

Franklin Roosevelt este ales președinte al Statelor Unite ale Americii.

Apare *Condiția umană* de André Malraux ; Georges Duhamel începe publicarea romanelor din ciclul *Cronica familiei Pasquier*.

- 1934 Activitate intensă la ziarul *Figaro*, rezultatul fiind publicarea volumului *Portrete-amin-tire*, unde de asemenea, cu incomparabilă ver-

vă și talent, evocă unele din celebrele personalități ale vieții pariziene literare și artistice, vădindu-se încă o dată ca unul din cei mai autentici martori ai perioadei denumită *La belle époque*.

Apare piesa *Sălbatica* de Jean Anouilh, iar Arnold Toynbee începe publicarea *Studiului despre istorie*.

1936 În urma unui pariu cu redacția ziarului *Paris-Soir* întreprinde *Înconjurul lumii în 80 de zile*, calchiat după romanul lui Jules Verne. Reportajele trimise ziarului sunt reunite într-un volum cu același titlu. În timpul călătoriei îl cunoaște pe Charlie Chaplin, împrietenindu-se cu acesta și scriind pagini remarcabile despre el.

Începe războiul civil din Spania.

Renania este ocupată de Germania nazistă.

1937 Cronică permanentă la ziarul *France-Soir* (între martie 1937 — martie 1938); prilej încă o dată de a fi un martor inconfundabil al vieții culturale contemporane. Ajută pe boxerul Al. Brown să cucerească titlul mondial.

Apar: *Speranța* de André Malraux și *A fi și a avea* de Gabriel Marcel.

1938 Scrie piesa *Părinții teribili*. Refuzată de Louis Jouvet la teatrul acestuia, se joacă la teatrul „Ambassadeurs”, la 14 noiembrie. Socotită „scandaloasă” de Consiliul municipal parizian piesa este reprezentată la Teatrul „Bouffes-Parisiens”, unde cunoaște un mare succes.

Armatele hitleriste invadează Austria.

Tratatul de la München.

Apar : *Greața* de Jean Paul Sartre ; *Mama-Curaj* de Bertold Brecht ; *Marile cimitire sub clar de lună* de Georges Bernanos ; *Ondine* de Jean Giraudoux ; *Sfârșitul* de Gabriel Marcel.

1939 În localitatea Piquey termină romanul *Sfârșitul lui Potomak*. Scrie *Monștrii sacri* pentru Yvonne de Bray.

Armatele hitleriste invadează Cehoslovacia și Polonia.

Izbucnește al doilea război mondial.

Moare Sigmund Freud.

Apar : *Copilăria unui șef* de Jean Paul Sartre și *Pământul oamenilor* de Saint Exupéry.

1940 Se refugiază din cauza ocupației hitleriste. Termină la Perpignan piesa *Mașina de scris*.

Apare *Deșertul tătarilor* de Dino Buzzati.

1941 Se instalează în cartierul Palais Royal în strada Montpensier. Piese *Mașina de scris* și *Părinții teribili* sunt interzise de autoritățile naziste de ocupație. Publică articole în revista *La Comédie*. Termină piesa *Renaud și Armide*. Campanie dușmănoasă în presa vichinistă împotriva sa. Este victima unei agresiuni, pentru că refuză să salute drapelul colaboraționiștilor francezi.

Germania hitleristă atacă Uniunea Sovietică.

Statele Unite ale Americii declară război Germaniei hitleriste.

Mor James Joyce și Sherwood Anderson.
Este executat Gabriel Péri de trupele de ocupație naziste.

1942 Termină scenariul de film *Eterna reîntoarcere*. Ia apărarea lui Jean Gênet la Curtea de Justiție.

Apar : *Tăcerea mării* de Vercors ; *Zile de mâine* de Pierre Emmanuel ; de asemenea, *Mitul lui Sisif* și *Străinul* de Albert Camus.

1944—1945. Lucrează la scenariile de film *Leone* și *Frumoasa și Bestia*.

1945 Bombardamentele atomice de la Hiroshima și Nagasaki.

Ia sfârșit cel de al doilea război mondial.

Apar, între altele, lucrările militante : *Libertatea ne îndrumă pașii* de Pierre Emmanuel ; *Drumul libertății* de Jean Paul Sartre ; *Violența și conștiința* de Thierry Maulnier ; *Reportaj cu ștreangul de gât* de Julius Fucik ; *Bărbați și lași* de Ello Vittorini.

1946 Termină piesa *Vulturul cu două capete* și eseurile *Dificultatea de a exista*, de asemenea o expresie fericită a capacității sale inconfundabile de fin observator al vieții artistice contemporane.

Apar : *Universul concentraționar* de David Rousset și *Toți oamenii au murit* de Simone Beauvoir.

1947 Se instalează la Milly-la-Fôret, în departamentul Seine-et-Oise. Regizează filmul *Orfeu* după scenariul său.

Apar : *Ciuma* de Albert Camus ; *Doctor Faust* de Thomas Mann și *Murphy* de Samuel Beckett.

- 1948 Lucrează intens la tapiseriile d'Aubusson cu leit-motivul *Judith și Orfeu*.

Apar : *Vocile tăcerii* de André Malraux ; *Furie și Mister* de René Char ; *Măinile murdare și Ce este literatura ?* de Jean Paul Sartre, precum și *Condamnare la moarte* de Maurice Blanchot.

- 1949 În luna ianuarie călătorește în Statele Unite. Redactează în avion, celebra *Scrisoare către americani*. Între 6 martie — 24 mai efectuează cu mult succes un turneu teatral în țările Orientului Mijlociu.

Apare : *Manualul de descompunere* de Emil Cioran.

- 1950 Lucrează intens la frescele de la vila Santo Sospir de la Saint Jean-Cap Ferrat.

Apar : *Cântărețul cheală* de Eugen Ionescu ; *Parodia* de Adam Adamov ; *Așteptarea lui Dumnezeu* de Simone Weil.

- 1951 Termină piesa *Bachus* care provoacă scandal, stârnind polemici cu François Mauriac.

Apar : *Memoriile lui Adrian* de Marguerite Yourcenar ; *Husarul pe acoperiș* de Jean Giono și *Molly* de Samuel Beckett.

- 1952 În luna ianuarie termină *Jurnalul unui necunoscut*, iar în luna septembrie *Cifra șapte*.

Apar piesele : *Scaunele* de Eugen Ionescu și *Așteptându-l pe Godot* de Samuel Beckett.

1953 Elaborează poemele din volumul *Clăr obscur*.
Călătorește în Spania unde se îmbolnăvește.
În timpul convalescenței scrie *Corida de la*
1 Mai.

Apare *Gradul zero al scriiturii* de Roland Barthes.

1955 La 1 octombrie este ales membru al Academiei Regale a Belgiei, iar la 20 octombrie al Academiei Franceze.

1956 Ales „Doctor Honoris Causa” la Universitatea din Oxford. Lucrează la frescele Primăriei din Menton și ale capelei Saint Pierre din localitatea Ville-Franche-sur-Mer.

Apar: *Ispita de a exista* de Emil Cioran; *Ora bănuielii* de Nathalie Sarraute și *Plăcerile vieții* de Petru Dumitriu.

1963 Jean Cocteau moare la 1 octombrie, la reședința sa de la Milly-la-Forêt.

Al. B

PARTEA ÎNTAI

Cartierul Monthiers este plasat între strada Amsterdam și strada Clichy. Poți pătrunde acolo, din strada Clichy, printr-o poartă cu grilaj, iar din strada Amsterdam printr-o poartă mare, pentru trăsură, totdeauna deschisă, și printr-o boltă a unei clădiri, a cărei curte ar fi acest cartier, adevărată curte alungită în care mici clădiri particulare se ascund sub zidurile înalte și plate ale aglomerării de case. Aceste mici clădiri luxoase dominate de geamuri mari cu perdele de fotograf, de bună seamă că aparțin unor pictori. Le ghicești pline de arme, brocarte, de pânze ce înfățișează pisici în coșuri, familii de miniștri bolivieni, iar stăpânul le locuiește, necunoscut, ilustru, copleșit de comenzi, de recompense oficiale, protejat împotriva neliniștii prin tăcerea acestui cartier de provincie.

Dar de două ori pe zi, la orele zece și jumătate dimineața și la orele patru după-amiază, o răzmeriță tulbură această tăcere. Căci micul liceu Condorcet își deschide porțile în fața numărului 72 bis al străzii Amsterdam, iar elevii și-au ales cartierul drept post de comandă. Este place de Grève a lor. Un fel de piață din evul mediu, de curte

pentru întâlniri amoroase, a jocurilor, a miracolelor, de bursă a timbrelor și bilelor, de cuib de răufăcători, unde tribunalul îi judecă pe vinovați și-i execută, unde se complotează cu mult timp înainte acele farse ce sunt duse la îndeplinire în clasă și ale căror pregătiri îi uimesc pe profesori. Deoarece tineretul din clasa a cincea este teribil. În anul următor va fi în a patra, pe strada Caumartin, va disprețui strada Amsterdam, va juca un rol și va părăsi ghiozdanul pentru patru cărți înodate într-o chingă și o bucată de pânză.

Dar, în a cincea, forța ce se trezește se află încă supusă instinctelor tenebroase ale copilăriei. Instincte animale, vegetale, a căror exercitare este anevoios de surprins, deoarece memoria nu le păstrează mai mult decât amintirea anumitor dureri, și deoarece copiii tac din gură la apropierea persoanelor mature. Tac, preiau modul de comportare al unei alte lumi. Acești mari comedieni știu dintr-o dată să se doteze cu țepi asemenea unui animal sau să se înarmeze cu o umilă blândețe, ca o plantă și nu divulgă niciodată riturile obscure ale religiei lor. Abia știm că această religie cere șiretlicuri, victime, judecăți sumare, spaime, suplicii, sacrificii umane. Amănuntele rămân în umbră iar credincioșii își au idiomul lor care va împiedica pe cineva să-i înțeleagă, dacă din întâmplare i-ar auzi, fără ca să fie văzut. Toate târgurile folosesc drept monedă aici bilele de agată, timbrele. Ofrandelé îngroașă buzunarele șefilor și ale semizeilor, țipetele ascund conciliabule și presupun că dacă vreunul din pictori, zăvorât în luxul lui, ar trage de șnurul ce manevrează baldachinele perdelei de fotograf, acest tineret nu i-ar oferi unul din acele motive pe care le îndrăgește și care se intitulează : *Coșari bătându-se cu*

bulgări de zăpadă, Mâna caldă sau Drăguți copii obraznici.

În seara aceea ninge. Neaua cădea din ajun și, firește, așternea un alt decor. Cartierul se re-întorcea în epocile trecute; se părea că zăpada, dispărută de pe pământul primitor, nu mai cădea nicăieri în altă parte și nu se troienea decât aici.

Elevii care intrau în clasă apucaseră să prăpădească, să frământa, să bătătorescă, să facă alunecături pe pământul tare și norios. Zăpada murdară forma un fâgaș de-a lungul rigolei. În sfârșit, zăpada aceasta devenea zăpada de pe trepte, de pe marchize și de pe fațadele micilor clădiri luxoase. Ciubucuri, cornișe, pachete grele de lucruri ușoare, în loc să îngroașe liniile, făceau să plutească în jur un fel de emoție, de presentiment, iar datorită acestei zăpezi care strălucea de la sine cu blândețea ceasurilor cu radiu, sufletul luxului străbătea zidurile de piatră, se făcea vizibil, devenea acea mătase care micșora cartierul, îl mobila, îl fermeca, îl transforma în salon-fantomă.

Jos, spectacolul era mai puțin blând. Becurile de gaz luminau prost un fel de câmp de bătaie pustiu. Pământul jupuit dezvăluia bucăți de pavaj inegale sub sfâșierile poleiului; în fața gu-rilor de canal, povârnișuri de zăpadă murdară favorizau ambuscadele, un vânt scelerat micșora din când în când lumina gazului, iar ungherele de umbră îngrijeau de pe acum morții lor.

Din această perspectivă optica se schimba. Casele luxoase încetau să mai fie lojele unui teatru straniu și deveneau de-a binelea locuințe întunecate intenționat, baricadate la trecerea inamicului.

Căci zăpada înlătura cartierului înfățișarea lui de piață liberă deschisă jonglerilor, acrobaților, călăilor și neguțătorilor. Ea îi conferea un sens special, o funcție definită — de câmp de bătaie. Acțiunea se pornise de la orele patru și zece minute, astfel încât devenea primejdios să depășești spațiul acoperit din fața porții. Sub acest acoperiș se masau rezervele, sporite cu noi combatanți care soseau singuri sau doi câte doi.

— L-ai văzut pe Dargelos ?

— Da... nu, nu știu.

Răspunsul îl da un elev, care, ajutat de un altul, susținea pe unul dintre primii răniți și-l duceau din cartier sub acoperișul porții. Rănitul, legat cu o batistă în jurul unui genunchi, sărea într-un picior, agățându-se de umerii colegului.

Cel care întrebase avea un chip palid, ochi triști. De bună seamă că erau ochii unui infirm ; șchio-păta, iar pelerina ce-i cădea până la jumătatea gambei părea să ascundă o cocoasă, o protuberanță, vreo deformare extraordinară. Deodată, aruncă pe spate pulpanele pelerinei, se apropie de un colț unde erau îngrămădite ghiozdanele elevilor și se văzu că mersul lui, acel șold bolnav erau simulate de felul de a purta greaua lui servietă de piele. Aruncă servieta și încetă să mai fie infirm, dar ochii îi rămaseră aceiași.

Se îndreptă spre câmpul de bătaie.

La dreapta, pe trotuarul ce se învecina cu bolta era interogat un prizonier. Becul cu gaz aerian lumina când și când scena. Prizonierul — un micuț — era ținut de patru elevi, cu pieptul sprijini-

nit de zid. Unul mai mare, lăsat pe vine, îl trăgea de urechi și îl obliga să privească la strâbtururile lui îngrozitoare. Tăcerea acestui chip monstruos ce-și schimba înfățișarea îngrozea victima. Această plânga și căuta să închidă ochii, să aplece capul. La fiecare încercare, cel care se strâmba lua câte un pumn de zăpadă murdară și îi freca urechile.

Elevul palid înconjură grupul și își croi un drum printre proiectile.

Îl căuta pe Dargelos. Îl iubea.

Această dragoste îl pustia cu atât mai mult cu cât preceda cunoașterea iubirii. Era o boală vagă, intensă, împotriva căreia nu exista nici un remediu, o dorință castă fără sex și fără scop.

Dargelos era cocoșul colegiului. Îi plăcea pe cei care-l înfruntau sau secondău. Dar de fiecare dată când elevul palid se afla în fața pletelor răvășite, a genunchilor răniți, a vestei cu buzunare intri-gante, își pierdea capul.

Bătălia îi dădea curaj. Avea să alerge, să-l întâlnească pe Dargelos, să se bată, să-l apere, să-i dovedească de ce este el capabil.

Zăpada zbura, se zdrobea de pelerine, înstela zidurile. Din loc în loc, între două bezne, se vedea o frântură dintr-un chip roșu de mânie, cu gura deschisă, o mână ce arăta spre o țintă.

O mână îl arată pe elevul palid, care se împletește și care se pregătea să strige iarăși. Tocmai recunoscuse, în picioare, pe un peron, pe unul din acoliții idolului său. Acest acolit este cel care îl condamna. Deschise gura : „Darg...” ; dar imediat bulgărele de zăpadă îi izbește gura, pătrunde în ea, îi paralizează dinții. Are de-abia timpul să perceapă un răs, și alături de răs, în mijlocul statului său major, pe Dargelos, care se înalță, cu

obrajii învăpăiați, cu părul răvășit, cu un gest uriaș.

O lovitură îl izbește în plin piept. O lovitură sumbră. O lovitură de pumn de marmoră. O lovitură de pumn de statuie. Capul i se goleşte. Îl ghicește pe Dargelos pe un fel de estradă, cu brațul căzut, într-o lumină supranaturală.

Zăcea la pământ. Un val de sânge, tășnit din gură, îi murdărea bărbia și gâtul, îmbiba zăpada Răsunară fluierături. Într-un minut, cartierul deveni pustiu. Doar câțiva curioși se îngrămădeau în jurul corpului și, fără să dea nici un ajutor, priveau cu nesaț noroiul roșu. Unii se depărtau, temători, trosnindu-și degetele; se arătau îmbufnați, ridicau din sprâncene și clătinau din cap; alții își luau ghiozdanele de pe un lunecuş. Grupul lui Dargelos rămânea nemișcat pe treptele peronului. În sfârșit, supraveghetorul și portarul colegiului se iviră, anunțați de elevul pe care victima îl numise Gérard, când intrase în bătălie. Mergea înaintea lor. Cei doi bărbați îl ridicară pe bolnav; supraveghetorul se întoarse spre cei din umbră.

— Tu ești Dargelos ?

— Da, domnule.

— Urmează-mă.

Și trupa porni.

Privilegiile frumuseții sunt imense. Ea acționează chiar asupra acelor care nu-i constată existența.

Profesorii îl iubeau pe Dargelos. Supraveghetorul era foarte plictisit din pricina acestei întâmplări de neînțeles.

Elevul a fost transportat în camera portarului, unde portăreasa, care era o femeie cumsecade, îl spală și încercă să-l readucă în simțiri.

Dargelos stătea în picioare în pragul ușii. În spațele ei se grămădeau capete curioase. Gérard plângea și îi ținea mâna prietenului său.

— Istorisește, Dargelos! spuse -supraveghetorul.

— Nu-i nimic de istorisit, dom'le. S-au aruncat bulgări de zăpadă. Am azvârlit un bulgăre în el. Acesta trebuie să fi fost foarte tare. L-a primit în plin piept, a zis „Vai!“ și a căzut, așa. La început am crezut că-i curgea sânge din nas din cauza altui bulgăre de zăpadă.

— Un bulgăre de zăpadă nu stâlcește pieptul.

— Domnule, domnuțe, spuse atunci elevul ce se numea Gérard, a luat o piatră și a acoperit-o cu zăpadă.

— E adevărat? întrebă supraveghetorul.

Dargelos ridică din umeri.

— Nu răspunzi?

— E inutil! Priviți, deschide ochii, întrebați-l...

Bolnavul se reînsufletea. Își sprijinea capul pe mâneca hainei camaradului său.

— Cum vă simțiți?

— Iertați-mă...

— Nu vă scuzați, sunteți bolnav, ați leșinat.

— Îmi amintesc.

— Puteți să-mi spuneți de ce ați leșinat?

— Am fost lovit cu un bulgăre de zăpadă în piept.

— Nu ți se face rău pentru că ai fost lovit cu un bulgăre de zăpadă !

— Nu m-a lovit nimic altceva.

— Camaradul dumitale pretinde că acest bulgăre de zăpadă ascundea o piatră.

Bolnavul observă că Dargelos ridică din umeri.

— Gérard e nebun, zise el. Ești nebun ! Bulgărele ăsta de zăpadă era un bulgăre de zăpadă. Alergam, cred că am avut o congestie.

Supraveghetorul respiră ușurat.

Dargelos era pe punctul de a pleca. Se răzgândi și se crezu că se va duce spre bolnav. Ajuns în fața tejghelei, unde portarii vând tocure, cerneală, zaharicale, șovăi, scoase câțiva bănuți din buzunar; îi puse pe marginea tejghelei și luă în schimb o acadea, din lemn dulce, lunguiață, care seamănă cu un șiret de ghetă și pe care le sugliceenii. Apoi traversă încăperea, dușe mâna la tâmplă, ca un fel de salut militar și dispăru.

Supraveghetorul voia să-l însoțească pe bolnav. El spusese să se caute un automobil, care îi și aștepta, dar Gérard susținu că era inutil, că prezența supraveghetorului ar fi neliniștit mult familia și că își lua el sarcina de a-l duce pe bolnav acasă.

— De altfel, adăugă, uitați-vă, Paul își recapătă forțele.

Supraveghetorul nu ținea peste măsură la aceeașă plimbare. Ninge. Elevul locuia în strada Montmartre.

Urmări cu atenție urcarea în automobil și întrucât îl văzu pe tânărul Gérard cum își acoperea colegul cu propriul fular și cu pelerina sa, socoti că răspunderea lui era încheiată.

Mașina înainta încet pe pământul înghețat. Gérard privea la sărmanul cap zdruncinat în stânga și în dreapta pe banca din spate a vehiculului. Îl vedea fără să-și ridice ochii, luminând ungherul cu paloarea lui. Îi ghicea cu greu ochii închiși și nu deosebea decât umbra nărilor și a buzelor, în jurul cărora rămăseseră prinse mici cruste de sânge. Murmură : „Paul“... Paul auzea, dar o oboseală de necrezut îl împiedica să-i răspundă. Își strecură mâna de sub pelerinele îngrămădite și o puse pe mâna lui Gérard.

În fața unui pericol de acest grad, copiii iau două atitudini extreme. Nebănuind adâncimea la care își au rădăcinile viața și puternicele ei resurse, ei își închipuie imediat răul cel mai mare : dar acest rău maxim nu li se pare deloc real, din cauza neputinței în care se află ei de a considera moartea.

Gérard își repeta : „Paul moare, Paul are să moară“, dar nu credea în aceste vorbe. Această moarte a lui Paul i se părea urmarea firească a unui vis, o călătorie pe zăpadă ce va dura la ne-

sfârșit. Căci, dacă-l iubea pe Paul, așa cum Paul îl iubea pe Dargelos, prestigiul lui Paul în ochii lui Gérard îl constituia slăbiciunea lui. Întrucât Paul își ținea privirea ațintită asupra unui Dargelos, Gérard, puternic și drept, avea să-l supravegheze, să-l spioneze, să-l ocrotească, să-l împiedice să nu se ardă la acest foc. Fusesse destul de stupid acolo, sub acoperișul porții ! Paul îl căuta pe Dargelos, Gérard voise să-l uimească prin indiferența lui și același simțământ ce-l împingea pe Paul spre bătlie, îl făcuse, să-și schimbe hotărârea de a-l urma. Îl văzuse de departe când căzuse, pătat de sânge, într-una din acele atitudini ce îi țin pe gură-cască la distanță. Temându-se că, dacă s-ar apropia, Dargelos și grupul lui îl vor împiedica să dea de știre, se grăbise să alerge după ajutor.

Acum, el regăsea ritmul obișnuinței, veghea asupra lui Paul ; era postul lui. Biruise. Tot acest vis îl înălța într-o zonă de extaz. Tăcerea din mașină, felinarele, misiunea lui alcătuiau un farmec. Se părea că slăbiciunea prietenului său se pietrifica, dobânda o măreție definitivă și că propria sa forță găsea, în sfârșit, o întrebuintare demnă de ea.

Brusc, se gândi că adineaori îl acuzase pe Dargelos, că pizma îi dictase cuvintele, că îl făcuse să comită o nedreptate. Revăzu loja portarului, pe băiatul disprețuitor care ridica din umeri, ochii albaștri ai lui Paul, ochi de reproș, efortul său supraomenesc pentru a spune : „Ești nebun“ și pentru a-l disculpa pe vinovat. Îndepărtă acest fapt care-l supăra. Avea scuze. În mâinile de fier ale lui Dargelos un bulgăre de zăpadă putea să devină un bolovan mai criminal decât briceagul său cu nouă lamă. Paul va uita lucrurile a-

cestea. Mai ales, trebuia, cu orice preț, să revină la acea realitate a copilăriei, realitate gravă, eroică, misterioasă, pe care o alimentează niște amănunte neînsemnate și a cărei feerie o tulbură brutal interogatoriul persoanelor mature.

Automobilul își continua drumul prin cer. Se întâlneau cu aștri. Sclipirile lor impregnau geamurile ce își pierduseră luciul, biciuite de scurte rafale.

Deodată, se auziră două note tânguitoare. Ele deveniră sfâșietoare, umane, inumane, geamurile tremurară și trecu ciclonul pompierilor. Prin zigzagurile desenate în chiciură, Gérard zări temeliile clădirilor ce se perindau și urlau, scările roșii, oamenii cu căști de aur, plasați ca niște alegorii.

Reflexul roșu dansa pe chipul lui Paul. Gérard crezu că se înviora. După ultima trombă, deveni din nou livid și atunci remarcă Gérard că mâna pe care o ținea era caldă, iar această căldură liniștitoare îi îngăduia să joace „jocul”. „Joc” este un termen foarte inexact, dar astfel numea Paul starea de semiconștiință în care se cufundă copiii; el devenise neîntrecut în acest domeniu. Domina spațiul și timpul; isca vise, le combina cu realitatea, știa să se descurce când se îngână ziua cu noaptea, creând în clasă o lume în care Dargelos îl admira și îi asculta ordinele.

Joacă el oare „jocul”? se întreabă Gérard strângând mâna caldă, privind cu aviditate capul dat pe spate.

Fără Paul, această mașină ar fi fost o mașină, această zăpadă, zăpadă, aceste felinare niște felinare, această reîntoarcere o reîntoarcere. Era prea anevoios pentru a-și fabrica el însuși exaltarea; Paul îl domina iar influența lui, cu timpul, transfigurase totul. În loc să învețe gramatica, matematica, istoria, geografia, științele naturale, învățase să doarmă treaz un somn ce te scapă de orice atac și redă obiectelor adevăratul lor sens. Drogurile din India ar fi acționat mai puțin asupra acestor copii nervoși decât o gumă sau un toc ronțăite pe ascuns în spatele pupîtrului lor.

Joacă el oare „jocul“ ?

Gérard nu-și făcea iluzii. „Jocul“, jucat de Paul, era într-adevăr altceva. Niște pompe care trec nu ar putea să-l distragă de la acesta.

Încercă să reia firul ușor al ideilor, dar nu mai era timp; tocmai sosiseră. Mașina opri în fața porții.

Paul își revenea din toropeală.

— Vrei să te ajut ? întreabă Gérard.

Era inutil; dacă Gérard îl susținea, putea să urce. Gérard trebuia doar să coboare mai întâi ghiozdanul.

Încărcat cu ghiozdanul și Paul pe care îl susține de talie, și care se agăța cu brațul stâng îndoit în jurul gâtului său, Gérard urcă treptele scării. Se opri la primul etaj. O banchetă veche de pluș verde, spintecată, își arăta părul și arcurile. Gérard își depuse aici povara prețioasă, se apropie de ușa din dreapta și sună. Se auziră pași, o oprire, o tăcere...

— Elisabeth !

Tăcerea continua.

— Elisabeth ! șopti cu destulă putere Gérard. Deschide ! Noi suntem !

Se auzi o voce mică, voluntară :

— N-o să deschid ! Mă scârbiți ! Mi-e lehamite de băieți. Sunteți nebuni să vă întoarceți la asemenea ore !

— Lisbeth, stăruie Gérard, deschide, deschide repede. Paul e bolnav.

După o pauză, ușa se întredeschise. Vocea continuă prin crăpătură :

— Bolnav ? E un truc ca să vă deschid. E`adevărată minciună asta ?

— Paul e bolnav, grăbește-te, tremură de frig pe banchetă.

Ușa se deschise larg. O fată de șaisprezece ani apăru. Semăna cu Paul ; avea aceiași ochi albaștri umbriți de gene negre, aceiași obraji palizi. Cei doi ani în plus pe care îi avea scoteau în evidență anumite trăsături și, sub părul scurt, buclat, chipul surorii încetând să fie o schiță, făcea chipul fratelui un pic cam moale, se organiza, se grăbea în dezordine spre frumusețe.

Din vestibulul obscur se văzu mai întâi ivindu-se această albeață de Elisabeth și pata unui șorț de bucătărie prea lung pentru ea.

Realitatea a ceea ce credea ea că este un basm o împiedică să strige. Ea și Gérard îl susținură pe Paul care se poticnea, și căruia îi atârna capul. Încă din vestibul, Gérard voi să-i explice întreaga întâmplare.

— Idiotule, spune Elisabeth, nu pierzi niciodată prilejul unei gafe. Nu poți să vorbești fără să strigi ? Vrei cumva să audă maman ?

Traversară o sufragerie, ocolind masa, și intrară la dreapta în camera copiilor.

Camera avea două paturi mici, o comodă, un șemineu și trei scaune. Între cele două paturi,

se deschidea o ușă ce dădea spre o toaletă-bucătărie, unde se putea intra și din vestibul. La prima vedere, camera te surprindea. Fără paturi, puteai crede că-i o debara. Cutii, rufe, prosoape de baie acopereau podeaua. O velință își arăta urzeala. Pe șemineu, la mijloc, trona un bust de gips, căruia i se adăugase cu cerneală ochi și mustați; niște piuneze fixau pretutindeni pagini din magazine, pagini de ziare, programe, reprezentând vedete de cinema, boxeri, asasini.

Elisabeth își croia drum, dând lovituri strașnice de picior în cutii. Suduia. Întinseră în sfârșit bolnavul pe un pat ticsit de cărți. Gérard istorisi cum se desfășurase bătălia.

— Asta-i culmea! izbucni Elisabeth. Domnii se distrează cu bulgări de zăpadă, în timp ce eu sunt asistentă medicală, în timp ce eu o îngrijesc pe mama mea infirmă. Pe mama mea infirmă! Țipă ea mulțumită de aceste cuvinte ce-i dădeau importanță. Îmi îngrijesc mama infirmă și voi vă jucați cu bulgări de zăpadă. Tot tu, sunt sigură, ești cel ce l-a îndemnat pe Paul la așa ceva, idiotule!

Gérard tăcea. Cunoștea stilul pasional al fratelui și al surorii, vocabularul lor de colegieni, tensiunea lor niciodată slăbită. Cu toate acestea îl stăpânea timiditatea și totdeauna se întrista un pic din această pricină.

— Cine o să-l îngrijească pe Paul, tu sau eu? continuă ea. Ce-ai rămas așa ca un găgăuță?

— Micuța mea Lisbeth....

— Eu nu sunt nici Lisbeth, nici micuța ta, eu te rog să te porți cuviincios. De altfel...

O voce îndepărtată întrerupsese reproșul:

— Gérard, prietene, spuse Paul mai mult între buze, n-o asculta pe tipesa asta scârboasă... Ne plictisește.

La auzul insultei, Elisabeth sări ca friptă :

— Tipesă !? Ei bine, tipii mei, descurcați-vă !
Îngrijește-te singur ! Asta-i culmea ! Un idiot care nu suportă bulgării de zăpadă, iar eu sunt atât de nesăbuită încât să-mi fac sânge rău ! Uite, Gérard, spuse eea fără vreo legătură, privește.

Cu un elan brusc își înalță piciorul drept în aer, mai sus de cap.

— Uite, de două săptămâni muncesc.

Reîncepu exercițiul.

— Și acum ieși ! Întinde-o !

Îi arătă ușa.

Gérard șovăi în prag.

— Poate... ar trebui chemat un doctor, bâigui el.

Elisabeth își înalță piciorul.

— Un doctor ? Așteptam sfatul tău. Ești de o inteligență rară... Află că doctorul o vizitează pe maman la orele șapte și o să i-l arăt și pe Paul. Haide, valea ! conchise ea ; și cum Gérard nu știa ce atitudine să ia, continuă : Ai fi cumva vreun medic, din întâmplare ? Nu ? Atunci, pleacă ! Nu pleci ?

Bătea din picior iar ochii ei azvârleau fulgere cumplite. Gérard bătu în retragere.

Cum ieșea de-a-ndăratelea și cum în sufragerie era întuneric, răsturnă un scaun.

— Idiotule ! Idiotule ! repetă micuța. Nu-l ridică, o să răstorni altul. Șterge-o repede ! Și, mai ales, nu trânti ușa.

Pe palier, Gérard își aminti că îl aștepta un automobil și că nu avea nici zece sfanți în buzunar. Nu mai îndrăznea să sune. Elisabeth nu i-ar deschide sau ar crede că-i deschide doctorului și l-ar copleși cu sarcasme.

Locuia în strada Laffitte, la un unchi care-l creștea. Se hotărî să meargă într-acolo, să-i explice împrejurările și să obțină de la el plata cursei.

Călătorea, vârat în colțul în care mai adineaori se rezema prietenul său. Voit, lăsă să i se clatine capul la zdruncinăturile automobilului. Nu încerca să joace „jocul“, suferea. Tocmai regăsea, după o etapă fabuloasă, atmosfera zăpăcitoare a lui Paul și a Elisabethei. Elisabeth îl trezise, îl făcuse să-și aducă aminte că slăbiciunea fratelui ei se complica vădit cu capricii crunte. Paul învins de Dargelos, Paul victima lui Dargelos, nu era acel Paul al cărui sclav era Gérard. Gérard acționase un pic în mașină așa cum un nebun abuzează de o moartă și, fără să-și reprezinte faptul cu această cruzime, își dădea seama că datora desfătarea acelor minute unei învălmășeli de zăpadă și de sincopă, unui fel de quiproquo. A face din Paul un personaj activ în această plimbare, însemna să atribui revenirii sângelui reflexul trecător al pom-pelor pompierilor.

Firește, o cunoștea pe Elisabeth, știa cultul ce-l purta ea fratelui său și prietenia la care se putea aștepta din partea ei. Elisabeth și Paul îl iubeau mult; le cunoștea izbucnirile vijelioase de iubire, fulgerele pe care le schimbau în priviri, șocul capriciilor, gurile lor rele. În liniște, cu capul pe spate, hătânat încoace și încolo, cu gâtul rece, își punea ordine în gânduri. Dar dacă această înțelepciune îi dezvăluia, dincolo de cuvintele Elisabethei, o inimă arzătoare și tandră, ea îl ducea la sincopă, la adevărul acestei sincope, la o sincopă pentru persoanele mature și la urmările pe care risca să le provoace.

În strada Laffitte, îl rugă pe șofer să aștepte un minut. Șoferul mârâi. Urcă scara câte patru trepte deodată, îl găsi pe unchiul său și îl convinse pe acest om cumsecade să-i dea bani.

Jos, strada pustie nu își etala decât zăpada. Șoferul, nemaiaivând încotro, acceptase fără îndoială să ia un pieton insistent care se oferea să-i plătească și cursa înscrisă. Gérard băgă banii în buzunar.

„N-o să spun nimic, reflectă el. Am să cumpăr ceva pentru Elisabeth și aceasta îmi va sluji de pretext pentru a afla noutăți.“

În strada Montmartre, după fuga lui Gérard, Elisabeth intră în camera mamei sale; această cameră alcătuită, împreună cu un salon sărăcăcios, latura stângă a apartamentului. Bolnava dormita. De patru luni, de când un atac o paralizase în plină vigoare, femeia aceasta de treizeci și cinci de ani părea o bătrână și dorea să moară. Soțul ei o vrăjise, o linguşise, o ruinase, o abandonase. Timp de trei ani își făcu scurte apariții în domiciliul conjugal. Juca aici scene hidoase. O ciroză a ficatului îl readucea acasă. Pretindea să fie îngrijit. Amenința că se va omorî, flutura un revolver. După criză, se reîntorcea la iubita lui, care îl alunga când boala dădea din nou semne. Într-o zi veni, bătu zdravăn din picioare, se culcă, și nemaiputând pleca, muri la soția sa cu care refuza să conviețuiască.

O revoltă făcu din această femeie stinsă o mamă care-și abandona copiii, se farda, schimba bona în fiecare săptămână, dansa și căuta bani oriunde.

Elisabeth și Paul moșteniseră de la ea masca lor palidă. De la tatăl lor, dezordinea, eleganța, capriciile furioase.

„De ce să mai trăiască?” se gândea ea. Medicul, un vechi prieten al familiei, nu avea să-i lase niciodată pe copii să se prăpădească. O femeie neputincioasă care o extenua pe fetiță și întreaga casă.

— Dormi, maman ?

— Nu, dormitez.

— Paul are o entorsă ; l-am culcat ; o să-l arăt doctorului.

— Suferă ?

— Îl doare, dacă merge. Te îmbrățișează. De-
cupează din ziare.

Înfirma suspină. De multă vreme se bizuia pe fiica ei. Avea egoismul suferinței. Nu ținea să afle prea multe.

— Și bona ?

— Ca de obicei.

Elisabeth reveni în camera ei. Paul se întorsese cu fața la perete.

Ea se aplecă spre el :

— Dormi ?

— Lasă-mă-n pace !

— Foarte drăguț ! Tu ai plecat. (În dialectul fratern, *a fi plecat* însemna starea provocată de „joc” ; se spunea : *voi pleca, plec, am plecat*. A deranja jucătorul plecat însemna o greșală de neiertat.) Tu ai plecat și eu muncesc pe brânci. Ești un tip scârbos. Un tip infect. Dă-mi picioarele să te descalf. Ai picioarele înghețate. Așteaptă să-ți aduc un vas cu apă fierbinte.

Puse pantofii plini de noroi lângă bustul de gips și dispăru în bucătărie. Se auzi cum aprinde gazul. Pe urmă, se întoarse și se pregăti să-l dez-

brace pe Paul. Acesta bombănea, dar se lăsa în voia ei. Când ajutorul lui devenea indispensabil, Elisabeth spunea : „Ridică-ți capul !“, sau „Ridică-ți piciorul !“ și „Dacă faci pe mortul nu pot să-ți trag mâneca“.

Treptat, îi golea buzunarele. Ea aruncă pe podea o batistă pătată de cerneală, capse, romburi dulci de jujub lipite de smocuri de lână. Apoi trase un sertar al comodei și depuse acolo restul : o mică mână de fildeș, o bilă de agată, un port-toc.

Era comoara. Comoara cu neputință de descris, obiectele din sertar abătându-se în așa măsură de la folosința lor firească, încărcându-se de asemenea simboluri, încât comoara nu oferea profanului decât spectacolul unei grămezi de vechituri ; chei engleze, tuburi de aspirină, inele din aluminiu și bigudiuri.

Apa din vas se încălzise. Ea îndepărtă cuverturile bombănind, despătură o cămașă lungă și întoarse cămașa de zi, așa cum jupoi un iepure de casă. Corpul lui Paul îi oprea de fiecare dată purtările aspre. O podideau lacrimile în fața unei asemenea grații. Îl înveli, băgă marginile cearșefului sub saltea și își termină îngrijirile printr-un : „Dormi, imbecilule !“ însoțit de un gest de adio. Apoi, cu ochii immobili, cu sprâncenile încruntate, cu limba puțin scoasă între buze, ea execută câteva exerciții.

O surprinse clopoțelul soneriei. Se auzea prost ; îl înfășuraseră în rufe. Era doctorul. Elisabeth îl trase de șubă până la patul fratelui său și îl informă despre cele întâmplate.

— Lasă-ne, Lise. Adu-mi termometrul și du-te de m-așteaptă în salon. Vreau să-l ascult și nu-mi place mișcare în jur și nici să fiu privit.

Elisabeth traversă sufrageria și intră în salon. Zăpada își continua aici minunile. În picioare, în spatele unui fotoliu, copila privea încăperea necunoscută pe care zăpada o suspenda în aer. Reverberația trotuarului din față proiecta pe tavan mai multe ferestre de umbră și de penumbră, o dantelă de lumină pe arabescurile căreia circulau siluetele trecătorilor, mai mici decât erau în realitate.

Această confuzie cu o încăpere suspendată în vid era sporită de gheața care trăia un pic și care reprezenta un spectru imobil între cornișă și sol. Din timp în timp un automobil mătura totul cu o largă rază neagră.

Elisabeth încercă să joace „jocul“. Era cu neputință. Inima îi bătea tare. Pentru ea, ca și pentru Gérard, urmările bătăliei cu bulgări de zăpadă înceta să mai aparțină legendei lor. Medicul o situa din nou într-o lume severă, unde teama există, unde persoanele au febră și moartea le înhață. O clipă parcă îi apărură în fața ochilor mama paralizată, fratele pe moarte, supa adusă de o vecină, carnea rece, bananele, biscuiții uscați pe care ea îi ronțăia la orice oră, casa fără bonă, fără iubire.

Se întâmpla adeseori ca Paul și ea să se hrănească cu acadele pe care le devorau fiecare în patul său, schimbând insulte și cărți; întrucât ei nu citeau decât câteva cărți, totdeauna aceleași, îndopându-se cu ele până la aversiune. Această aversiune se asocia cu un ceremonial care debuta printr-o minuțioasă inspectare a paturilor de unde trebuiau gonite fărâmiturile și cutele cearșafurilor, continua prin oribile amestecuri de felurite obiecte și se termina cu practicarea „jocului“, căruia, se pare, aversiunea îi dădea un mai mare avânt.

— Lise !

Elisabeth era deja departe de tristețea ce-o stăpânise mai înainte. Chemarea doctorului o tulbură. Deschise ușa.

— Uite, spuse el, n-ai de ce să-ți faci sânge rău. Nu-i grav, dar e serios. Avea plămânii slăbiți. Era de-ajuns un bobârnac. Nici gând să se mai ducă la școală. Odihnă, odihnă și iar odihnă. Ai făcut bine că ai vorbit de entorsă. Inutil s-o amărăști pe maică-ta. Tu ești acum o fată în toată firea ; mă bizui pe tine. Cheam-o pe bonă.

— Nu mai există bonă.

— Perfect. Am să trimit chiar de mâine două surori de caritate, care vor sta cu schimbul și se vor ocupa și de menaj. Ele vor cumpăra tot ce aveți nevoie și tu vei supraveghea echipa.

Elisabeth nu mulțumea. Obișnuită să trăiască din miracole, ea le accepta fără să fie surprinsă. Le aștepta și miracolele se petreceau totdeauna.

Doctorul își vizită bolnava și plecă.

Paul dormea. Elisabeth îi ascultă râsuflarea și îl contemplă. O pasiune violentă o împingea de la grimase la mângâieri. Pe un bolnav care doarme nu-l tachinezi. Îl inspecțezi. Descoperi că are pete mov sub pleoape, observi o umflătură la buza inferioară, îți lipești urechea de brațul pur. Ce tu-mult aude urechea ! Elisabeth își astupă urechea stângă. Propria-i rumoare se adăuga la aceea a lui Paul. O cuprinde angoasa. Ai spune că tumultul crește. Dacă va crește și mai mult, înseamnă moartea.

— Scumpul meu !

Îl trezește.

— Ei ! Ce-i ?

Paul se întinde. Vede un chip înspăimântat.

— Ce ai ? Ai înnebunit ?

— Eu !

— Da, tu. Ce pisăloagă ! De ce nu-i lași pe alții să doarmă ?

— Pe alții ? Aș putea să dorm și eu, dar eu stau de veghe, eu îți dau să mănânci, eu îți ascult zgomotul.

— Ce zgomot ?

— Un zgomot afurisit.

— Idioato !

— Voiam să-ți dau o veste mare. Dar fiindcă sunt o idioată, nu ți-o mai spun.

Vestea cea mare îl ademenea pe Paul. Evită o șiretenie prea bătătoare la ochi.

— Poți să-ți păstrezi știrea, spuse el. Chiar că puțin îmi pasă !

Elisabeth se dezbracă. Nici o jenă nu exista între soră și frate. Această cameră era o carapace unde trăiau, se spălau, se îmbrăcau, ca două membre ale aceluiași corp.

Ea puse pe un scaun, aproape de bolnav, niște carne rece de vacă, banane, lapte, duse fursecuri și suc de rodii lângă patul gol și se culcă acolo.

Mesteca și citea în tăcere, când Paul, devorat de curiozitate, o întrebă ce spusese doctorul. Nu-l interesa diagnosticul. Voia vestea cea mare. Or știrea nu putea veni decât de acolo.

Fără să-și ridice ochii de pe carte și fără să înceteze cu mestecatul, Elisabeth, pe care întrebarea o deranja, și care se temea de urmările unui refuz, spuse cu o voce indiferentă :

— A zis că n-o să te mai întorci la cutie.

Paul închise ochii. O atroce senzație de rău i-l înfățișă pe Dargelos, un Dargelos care continua să trăiască în altă parte, îi dezvăluia un viitor în

care Dargelos nu ocupa nici un loc. Mizerabila dispoziție devenea atât de puternică, încât strigă :

— Lise !

— Ce-i ?

— Lise, nu mă simt bine.

— Haide, ajunge !

Ea se ridică, șchiopătând. cu un picior amorțit.

— Ce vrei ?

— Vreau... vreau să stai lângă mine, aproape de patul meu.

Lacrimile îi șiroiau. Plângea cum plâng copiii foarte mici, cu buza de jos lăsată, cu fața murdărită de lacrimile grele și de tot ce-i curgea din nas.

Elisabeth își trase patul în fața ușii de la bucătărie. Aproape că atingea patul fratelui, despărțit de al său printr-un scaun. Se culcă din nou și mângâie mâna nefericitului. .

— Hai, calmează-te... exclamă ea. Uite un idiot. I se spune că n-o să se mai ducă la școală și el plânge. Gândește-te c-o să trăim închiși în camera noastră. O să vină aici niște surori medicale în halate albe, mi-a promis doctorul, și am să ies doar ca să mă duc după bomboane și la sala de lectură.

Lacrimile îi desenau urme jilave pe sărmanul chip palid, iar unele, căzând din vârful genelor, parcă băteau darabana pe perna de la căpătâi.

În fața acestui dezastru ce o intriga, Lise își mușca buzele.

— A intrat spaima în tine ? îl întreabă ea.

Paul agită capul în toate direcțiile.

— Țți place să înveți ?

— Nu.

— Atunci ce ai? La naiba!... Ascultă! (Îi scutură brațul.) Vrei? hai să jucăm „jocul“. Suflă-ți nasul. Privește. Te hipnotizez.

Se apropie de el și deschise niște ochi enormi.

Paul plângea, plângea în hohote. Elisabeth se simțea obosită. Voia să joace „jocul“, voia să-l consoleze, să-l hipnotizeze; voia să înțeleagă. Dar somnul îi mătura strădaniile cu largi raze negre, ce se roteau aidoma acelorale automobilelor pe zăpadă.

A doua zi, serviciile se organizează. La cinci și jumătate, o soră în bluză albă deschise ușa lui Gérard, care aducea într-un carton violete de Par-ma, artificiale. Elisabeth a fost cucerită.

— Du-te să-l vezi pe Paul, îi spuse ea fără mali-țiozitate. Eu mă duc să supraveghez cum îi face injecție lui mamei.

Paul, spălat, cu părul aranjat, arăta aproape bine. Ceru noutăți de la Condorcet. Vestile erau nemaipomenite.

Dimineața, Dargelos fusese chemat la director. Directorul a vrut să reia interogatoriul supraveghetorului.

Dargelos, exasperat, răspunse ceva cam așa : „Bine, bine !“ într-un mod atât de insolent, încât directorul se ridică de pe fotoliu și-l amenință cu pumnul pe deasupra mesei. Atunci, Dargelos scoase din buzunarul hainei un cornet cu piper și îi azvârli conținutul în plină față.

Rezultatul a fost atât de teribil, atât de uimitor de rapid, încât Dargelos, înspăimântat, se că-țăra pe un scaun, dintr-un reflex de apărare im-

potriva nu se știe cărei ecluze ce se deschide, împotriva nu se știe cărei brutale inundații. Dargelos, în picioare, de pe acest port situat la înălțime privea spectacolul unui bătrân orb, care-și smulgea gulerul, care se zvârcolea pe o masă, mugind și prezentând toate simptomele delirului. Tabloul acestui delir și al lui Dargelos cocotat pe scaun, stupid ca în ajun când aruncase bulgărul de zăpadă, îl țintui în prag pe supraveghetorul care alergase la auzul vaietelor.

Pedeapsa cu moartea neexistând în școli, Dargelos a fost eliminat, iar directorul transportat la infirmerie. Dargelos străbătu peristilul cu capul sus, cu o gură pe care se citea îngâmfarea, fără să întindă mâna nimănui.

Se poate închipui emoția pricinuită bolnavului de relatarea scandalului de către prietenul său. Întrucât Gérard nu manifestă nici un triumf, Paul nu-și va da pe față durerea. Totuși, cum era peste puterile lui, întreabă :

— Îi cunoști adresa ?

— Prietene, nu ; un tip ca el nu-și dă niciodată adresa.

— Bietul Dargelos ! Așadar, iată tot ce ne mai rămâne de la el. Adu fotografiile.

Gérard caută două fotografii în spatele bustului. Una reprezintă clasa. Elevii sunt aranjați în rânduri suprapuse după statură. La stânga profesorului, Paul și Dargelos stau pe vine, pe podea. Dargelos își ține brațele încrucișate. Ca un jucător de fotbal, își exhibează orgolios gamba robustă, unul din atributele autorității sale. Cealaltă fotografie îl înfățișează în costumul Athaliei. Elevii reprezentaseră *Athalie* cu prilejul serbării zilei Sfântului Carol cel Mare. Dargelos voise să joace rolul ce dădea titlul piesei. Sub vălurile sale,

sub veșmintele brodate pare un tigru tânăr și seamănă cu marile tragediene din epoca 1889.

În timp ce Paul și Gérard evocau amintiri, intră Elisabeth.

— O punem ? întrebă Paul agitând cea de-a doua fotografie.

— Punem ce ? Unde ?

— În tezaur ?

— Ce puneți în „tezaur“ ?

Copila își relua chipul bănuitor. Ea venera „tezaurul“. Să depui un nou obiect în „tezaur“ nu era deloc o balivernă. Ea pretindea să fie consultată.

— Te consult, reluă fratele ei, e fotografia tipului care m-a izbit cu bulgărele de zăpadă...

— Arată-mi-o !

Ea examinează îndelung fotografia și nu răspunde nimic.

Paul adăugă :

— A aruncat cu bulgărele de zăpadă în mine, a aruncat piper în ochii directorului, a fost dat afară din cutie.

Elisabeth studia, se gândea, străbătea camera în lung și-n lat, își rodea unghia de la un deget gros. În sfârșit, întredeschise sertarul, strecură portretul prin crăpătură și îl închise la loc.

— Are o mutră scârboasă, spuse ea. Girafo, nu-l obosi pe Paul (era porecla amicală a lui Gérard) ; mă întorc la maman. Le supraveghez pe surorile de caritate. E foarte greu, știți... Vor să ia *inițiativă*. Nici un minut nu pot să le las singure. Și pe jumătate serioasă, pe jumătate batjocoritoare părăsi camera, trecându-și mâna prin păr cu un gest teatral și mimând că își duce o trenă grea.

Datorită medicului, existența luă un ritm mai normal. Genul acesta de confort nu-i influența deloc pe copii, întrucât ei și-l aveau pe al lor și nu aparținea lumii în care trăiau. Doar Dargelos îl putea atrage pe Paul la colegiu. Dargelos eliminat, Condorcet devenea o închisoare.

Dealtfel, prestigiul lui Dargelos începea să-și schimbe registrul. Nu se micșora. Dimpotrivă, elevul creștea, își lua zborul, se înălța pe cerul camerei. Ochii lui încercânați, părul buclat, gura zdravănă, mâinile mari, genunchii zdreliți, luau, puțin câte puțin, aspectul de constelație. Se mișcau, se roteau, separați de vid. Pe scurt, Dargelos se dusesse spre a se întâlni cu fotografia sa în „tezaur“. Modelul și fotografia se identificau. Modelul devenea inutil. O formă abstractă idealiza animalul frumos, îmbogățind accesoriiile zonei magice, iar Paul, eliberat, se bucura voluptuos de o boală ce nu-i mai trezea în minte decât vacanțe.

Sfaturile surorilor de caritate nu triumfaseră asupra dezordinei din cameră. Se agrava și forma străzii. Acele bulevarde de cutii, lacurile de hâr-

tie, munții de rufărie, alcătuiau orașul bolnavului și decorul său. Elisabeth se delecta să distrugă puncte de vedere esențiale, să prăbușească munți sub pretextul că-i spălătoreasă și să alimenteze din belșug această temperatură de furtună, fără de care nici unul, nici celălalt nu ar fi putut trăi.

Gérard venea în fiecare zi, primit cu o ploaie de cuvinte grosolane. Surâdea, își lăsa capul în jos. O obișnuință blajină îl imuniza împotriva unor asemenea primiri. Nu-l mai impresionau și chiar le savura dezmiertarea. În fața stăpânirii sale de sine, copiii izbucneau în râs, prefăcându-se atunci că-l găsesc ridicol, „eroic“, și râdeau pe înfundate între ei de lucruri ce-l priveau și din care ei făceau un mister.

Gérard cunoștea programul. Invulnerabil, aștepta cu răbdare, inspecta camera, căuta urmele vreunui recent capriciu, despre care nimeni nu mai pomenea o iotă. Bunăoară, cîti într-o zi, tratate cu săpunul, cu litere groase, pe oglindă, următoarele cuvinte: *Sinuciderea este un păcat de neiertat*.

Această deviză sforăitoare, care rezistă, trebuia să joace, pe oglindă, rolul mustăților de pe bust. Ea părea invizibilă copiilor, ca și cum ei ar fi scris-o cu apă. Ea aducea mărturie despre lirismul unor episoade rare, la care nimeni nu asista.

Dacă o frază stângace devia armele, Paul își apostrofa sora. Cuplul abandonează atunci un vânat prea facil și profită de viteza căpătată.

— Ah! suspină Paul, când o să am camera mea...

— Și eu pe a mea.

— O să fie curată camera ta!

— Mai curată decât a ta!

— Ascultă, Girafo, vrea o lustră...

— Taci din gură !

— Girăfo, o să aibă un sfinx de gips în fața semineului și vrea să picteze o lustră Ludovic al XIV-lea cu lac de email.

Elisabeth pufni în răs.

— E adevărat, o să am un sfinx și o lustră. Tu ești prea nulă ca să înțelegi.

— Iar eu, eu refuz să rămân aici. Voi locui la hotel. Am o valiză gata. O să mă duc la hotel. Să se îngrijească singur ! Refuz să mai rămân aici. Mi-am făcut valiza. Refuz să conviețuiesc cu bădăranul ăsta.

Fiecare dintre aceste scene se termina cu scosul limbii de către Elisabeth, cu plecarea ei, cu devastarea prin lovituri de pantof a arhitecturilor dezordinei. Paul scuipa în direcția ei, Elisabeth trântea ușa și se auzeau și alte uși cum sunt trântite.

Paul suferea, uneori, de mici crize de somnambulism. Aceste crize, foarte scurte, o pasionau pe Elisabeth și n-o înspăimântau. Doar ele puteau să-l oblige pe maniac să se scoale din pat.

De îndată ce Elisabeth vedea un picior lung ivindu-se și mișcându-se într-un anumit chip, ea nu mai respira, atentă la manevra statuii vii care se învârtea încoace și încolo cu istețime, se culca din nou și se reazea bine în pat.

Moartea subită a mamei lor aduse o scurtă oprire a furtunilor. O iubeau, și dacă o bruscau era din pricină că o socoteau nemuritoare. Lucrurile se agravară datorită faptului că se crezură răspunzători, întrucât ea murise fără ca ei să observe,

în seara în care Paul, care se sculase pentru prima oară din pat, și sora lui se certau în camera mamei lor.

Sora de caritate se afla în bucătărie. Disputa degenera în bătaie, iar micuța, cu obrații în flăcări, căuta un refugiu lângă fotoliul infirmei, când ea se găsi, tragic, în fața unei femei necunoscute care o observa, cu ochii și gura larg deschise.

Brațele țepene ale cadavrului, degetele sale încheștate de fotoliu îi păstrau intactă una din acele atitudini pe care moartea le improvizează și care nu-i aparțin decât ei. Doctorul prevedea acest șoc. Copiii, singuri, incapabili să acționeze, priveau, livizi, acest strigăt împietrit, această substituție că un manechin, a unei persoane vii, acest Voltaire furios pe care ei nu-l cunoșteau.

Le era dat să păstreze o îndelungă întipărire a acestei viziuni. După ceremoniile doliului, lacrimile, stupefacția, reîmbolnăvirea lui Paul, cuvintele de încurajare ale doctorului și ale unchiului lui Gérard, care se îngrijiră de gospodărie, prin intermediul unei surori de caritate, copiii se găsiră din nou nas în nas.

Departa de a face penibilă memoria mamei lor, împrejurările fabuloase ale morții sale o slujiră mult. Trăsnetul ce o doborâse, lăsa despre ea o imagine macabră, fără cea mai neînsemnată legătură cu mama pe care ei o regretau. În afară de aceasta, la niște ființe atât de pure, atât de sălbatice, o absență, căinată din obișnuință, riscă să-și piardă repede locul. Ei ignorau conveniențele. Instinctul animal îi împinge și se constată cinismul filial al animalelor. Dar camera cerea im-

perios ceva nemaiauzit. Stranietatea acestei morți o ocrotea pe moartă ca un sacrofag barbar și avea să-i confere în mod surprinzător, la fel cum copiii păstrează amintirea unui eveniment grav din pricina unui amănunt absurd, locul de onoare în cerul viselor.

Reîntoarcerea bolii lui Paul a fost îndelungată și i-a pus viața în pericol. Sora de caritate Mariette punea mult suflet în munca ei. Doctorul se supăraseră. El voia liniște, destindere, supraalimentație. Trecea pentru a da dispoziții, pentru a avansa sumele necesare, și revenea pentru a fi sigur că ordinele i-au fost executate.

Elisabeth, mai întâi sălbatică, agresivă, s-a lăsat înduplecată până la urmă de chipul greoi și tradăfiriu al Mariettei, de buclele cărunte și devotamentul ei. Devotament de o rară statornicie. Îndrăgostită de un nepot care locuia în Bretagne, această bunică, această bretonă incultă descifra ie-roglifele copilăriei.

Niște judecători integri i-ar fi găsit complicați pe Elisabeth și Paul, ar fi pledat despre ereditatea unei mătuși nebune, a unui tată alcoolic. Complicați, fără îndoială, ca trandafirul, și atari judecători erau complicați asemenea complicației. Mariette, simplă ca simplitatea, intuia invizibilul. Evoluă cu plăcere în acest climat copilăresc. Nu cerceta mai departe. Simțea că aerul din cameră era mai ușor decât aerul. Viciul n-ar fi rezistat aici mai mult decât anumiți microbi la altitudi-

ne. Aer pur, viu, unde nimic greoi, josnic, mârşav, nu pătrundea. Mariette îngăduia, ocrotea, aşa cum îngădui geniul şi cum îi ocroteşti opera. Dar simplitatea ei îi transmitea geniul comprehensiv capabil să respecte geniul creator al camerei. Întrucât era într-adevăr o capodoperă ce făureau aceşti copii, o capodoperă că *erau*, unde inteligenţa nu ocupa nici un loc şi care îşi etala minunea de a fi fără de orgoliu şi fără de ţel.

Este nevoie oare să spunem că boţnavul profita de oboseala lui şi că îşi manevra febra? Tăcea, nu mai reacţiona la ocări.

Elisabeth era îmbufnată, se zăvori într-un mutism dispreţuitor. Acest mutism plictisind-o, trecu de la rolul de megeră la acela de doică. Se obosea, îşi lua o voce blândă, mergea în vârful picioarelor, închidea şi deschidea uşile cu mii de precauţii, îl trata pe Paul ca pe un *minus habens*¹, un „număr matricol“, o biată zdreanţă ce trebuia căinată.

Ar putea deveni infirmieră de spital. Mariette ar învăţa-o. Se închidea ore întregi în salonul din colţ cu bustul cu mustăţi, cu cămăşi rupte, vată hidrofila, bucăţi de pânză uşoară şi ace englezeşti. Regăseai pe toate mobilele acel bust de ghips cu ochii răţaciţi, cu capul înfăşurat de pansamente. Mariette murea de frică ori de câte ori intra într-o cameră întunecoasă şi-l zărea în umbră.

Doctorul o felicită pe Elisabeth, fiind foarte surprins de o asemenea metamorfoză.

Şi aceasta dura. Ea se încăpătâna, devenea propriul ei personaj. Întrucât niciodată, în nici un minut, tinerii noştri nu erau conştienţi de spectacolul pe care îl ofereau în exterior. Dealtfel, nu-l

¹ De „mai mică valoare“, „mai puţin dotat“ (lat.).

ofereau, nu se sinchiseau să-l ofere. Această cameră atractivă, devorantă, o mobilau cu vise crezând că o detestă. Plănuiau să aibă camere particulare, dar nici măcar nu le trecea prin minte să folosească odaia rămasă goală. Pentru a fi exacti, Elisabeth se gândise la ea timp de un ceas. Dar amintirea morții, sublimată de camera mixtă, o înspăimânta încă mult când trecea pe acolo. Ea pretexta că trebuie să-l supravegheze pe bolnav și rămase unde se afla.

Boala lui Paul se complica și cu creșterea sa. Se plângea de crampe, imobil într-un fel de gheretă savant alcătuită din perne. Elisabeth nu-l asculta, își punea degetul arătător la buze și se îndepărta cu mersul unui tânăr care se întoarce noaptea acasă și traversează vestibulul în ciorapi, cu ghetele în mână. Paul ridica din umeri și revenea la „joc“.

În aprilie Paul se sculă din pat. Nu se mai putea ține pe picioare. Noile lui picioare îl duceau prost. Elisabeth, profund jignită pentru că o depășea cu o bună jumătate de cap, se răzbuna printr-o purtare de sfântă. Îl susținea, îl așeza, îi pune șaluri pe spate, îl trata ca pe un bătrân gutos.

Paul para instinctiv lovitura. Noua atitudine a sorii sale mai întâi îl dezorientase. Acum ar fi vrut să o bată; dar regulile duelului pe care îl duceau de la nașterea sa, îl învățară în privința atitudinii oportune. Dealtminteri, această atitudine pasivă îi favoriza lenea. Elisabeth fierbea în sine ei. Și de data aceasta, ei au inovat, au adoptat o luptă, o competiție de sublim și echilibrul se restabili.

Gérard nu se putea lipsi de Elisabeth, care lua, pe nesimțite, în inima sa locul lui Paul. Ca să fim drepți, ce adora el la Paul era casa din rue Montmartre, erau Paul și Elisabeth. Forța lucrurilor îndrepta privirile lui Paul asupra unei Elisabeth care, încetând de a fi o copilă, și devenind o tânără fată, aluneca de la vârsta când băieții își bat joc de fete, spre vârsta când fetele tinere emoționează băieții.

Nemaiputându-l vizita pe Paul din cauza interdicției medicului, Gérard voi să-și scoată paguba și-l convinse pe unchiul lui să-i aducă pe Lise și pe bolnav la malul mării. Unchiul era celibatar, bogat, copleșit de consilii de administrație. Îl adoptase pe Gérard, fiul surorii sale, care, văduvă, murise la nașterea acestuia. Om cumsecade, îl creștea pe Gérard și avea să-i lase moștenire întreaga sa avere. Acceptă călătoria; avea să se odihnească puțin.

Gérard se aștepta la insulte. Deci mare i-a fost surpriza când a dat peste o sfântă și peste un nătăflet care îi exprimară recunoștința lor. Se întreba dacă oare cuplul nu plănuia o farsă și nu pregătea vreun atac, dar o scânteie rapidă între genele sfintei și un tic al nărilor nătăfletului îl avertizară că era vorba de „joc”. Acest sistem, cu siguranță nu-l viza. Nimerea în mijlocul unui nou capitol. O perioadă nouă prindea să se desfășoare. Trebuia să-i prindă ritmul și se felicita de atitudinea curtenitoare care inaugura o călătorie de care unchiul nu va avea a se plânge prea mult.

Într-adevăr, în loc de diavolii de care se temea, unchiul se minună de niște firi atât de ascultătoare. Elisabeth voia să fie cât mai seducătoare :

— Știți, se sclifosea ea, tânărul meu frate este puțin cam timid...

— Stricăciune ! mormăi Paul printre dinți. Dar, în afară de acest cuvânt stricăciune, auzit de urechea atentă a lui Gérard, tânărul frate își ținu gura.

În tren, le-a trebuit o forță puțin obișnuită pentru a-și stăpâni emoția. Ajutați de eleganța firească a gesturilor și a sufletului lor, acești copii, ce nu cunoșteau nimic din lume și în ochii cărora aceste vagoane reprezentau luxul, avură stăpânirea de sine de a da impresia că totul le este familiar.

Vrând-nevrând, cușetele le evocară camera lor. Ei au știut numaidecât că amândoi se gândeau la același lucru : „La hotel vom avea două camere și două paturi“.

Paul stătea nemișcat. Printre gene, Elisabeth îi detalia profilul albăstrui în lumina micșorată a becului. Tot aruncându-și ochii spre el, această profundă observatoare constata că, de când cu regimul solitudinilor care îl izola, Paul, predispus la o anumită lipsă de energie, nu mai opunea acesteia nici cea mai mică rezistență. Linia bărbiei, cam pierdută la el, foarte pronunțată la ea, o agasă. Ea îi repetase adeseori : „Paul, bărbia !“ așa cum mamele spun : „Stai drept !“ sau „Pune mâinile pe masă“. El îi răspundea cu vreo grosolănie, ceea ce nu-l împiedica să-și meșteșugească profilul în fața oglinzii.

În anul trecut, ea a imaginat să doarmă cu un clește de rufe la nas, pentru a căpăta profilul grec. Un elastic îi tăia gâtul bietului Paul, și îi imprimă un semn roșu. După aceea, el se hotări să se arate din față sau din trei sferturi.

Nici unul, nici celălalt nu se sinchiseau să placă. Aceste tentative intime nu priveau pe nimeni.

Scăpat de sub autoritatea unui Dargelos, lăsat în voia sa de când cu mutismul Elisabethei, lipsit de răpăiala vivifiantă a discordiei, Paul își urma drumul. Natura lui slabă ceda. Elisabeth intuise exact. Vigilența ei vicleană pândeă cele mai neînsemnate indicii. Ea ura o anumită lăcomie ce savurează-mici bucurii, un ron-ron-it de satisfacție ca torsul pisicii, un lins pe buze. Această fire numai foc și gheață, nu putea admite călduțul. Ca în epistola către îngerul din Laodiceea¹: *Ea îl vomita*. Animal de rasă era ea, animal de rasă vroia să fie și Paul, iar această micuță, care călătorește cu expresul pentru prima oară, în loc să asculte tam-tam-ul trenului devorează chipul fratelui ei, copleșită de țipetele de nebună, de pletele de nebună, de emoționantele plete de țipete ce plutesc când și când peste somnul călătorilor.

¹ Se referă la unul din spectacolele lui Filemon în timpul împăratului Marcian (circa 150 d. Chr.) și adresată laodocienilor (n.t.).

La sosire, pe copii îi aștepta o decepție. O lume nebună invadea hotelurile. În afară de camera unchiului, nu mai era liberă decât una singură, la celălalt capăt al coridorului. S-a propus ca acolo să se culce Paul și Gérard și să se pregătească un pat pentru Elisabeth în baia alăturată. S-a hotărât că Elisabeth și Paul se vor culca în cameră, iar Gérard în baie.

Chiar din prima seară situația deveni insuportabilă; Elisabeth voi să facă baie, Paul la fel. Mânia lor rece, perfidiile lor, ușile trântite și re-deschise pe neașteptate duseră la o îmbăiere a unuia în prezența celuilalt. Această baie fierbinte în care Paul, plutind ca o algă, nemaiputând de bucurie printre aburi, o exaspera pe Elisabeth, inaugură un regim de lovituri de picioare. Loviturile de picioare continuă a doua zi, la masă. Pe deasupra mesei, unchiul nu avea parte decât de surâsuri. Dedesubt se ducea un război ipocrit.

Acest război al picioarelor și al coatelor nu era singurul motiv al unei transformări progresive. Farmecul copiilor lucra. Masa unchiului devenea centrul unei curiozități ce se exprima prin surâsuri. Elisabeth detesta să întrețină relații amicale,

li disprețuia pe ceilalți, sau se pasiona pentru o persoană, din depărtări, ca o maniacă. Până acum capriciile ei se îndreptaseră asupra junilor-primi și asupra femeilor fatale de la Hollywood ale căror capete mari de statui pictate îi tapetau camera. Hotelul nu oferea nici o resursă. Familiile erau rele, hâde, lacome la mâncare. Niște fetețe plâpânde, chemate la ordine printr-o palmă, își răsuceau capul spre masa miraculoasă. Distanța le îngăduia să urmărească, la fel ca pe o estradă construită, războiul picioarelor și calmul chipurilor.

Frumusețea nu era pentru Elisabeth decât un pretext pentru grimase, clești nazali, pomezi, costume absurde improvizate în solitudine din cârpe. Acest succes, departe de a infatua, urma să devină un joc, care ar fi față de „joc” ceea ce pescuitul cu undița este față de truda orașelor. Se aflau în vacanță de cameră, de „ocnă”, spuneau ei, întrucât uitând de tandrețea lor, neconstatând poezia lor, respectând-o puțin mai puțin decât Mariette, ei își închipuiau că fug prin „joc” dintr-o celulă în care trebuiau să trăiască, ținându-i la același lanț.

Acest joc de vilegiatură a început în sala restaurantului. Elisabeth și Paul, în ciuda spaimei lui Gérard, se dedau acolo acestui joc sub ochii unchiului, care nu întâlnea niciodată decât mutrele lor ipocrite de ființe nevinovate.

Era vorba să îngrozească printr-o strâmbătură bruscă fetețele plâpânde și, în acest scop, trebuiau să aștepte un concurs de împrejurări excepțional. După o pândă îndelungată, dacă în timpul unei secunde de neatenție generală, una din fetețe, deplasându-se pe scaun, își îndrepta privirea spre masa lor, Elisabeth și Paul schițau un surâs ce se termina într-o strâmbătură îngrozitoare. Fetița, surprinsă, întorcea capul. Mai multe asemenea ex-

periențe o demoralizau și o făceau să-i dea lacrimile. Se plângea mamei sale. Mama privea spre masa lor. Îndată Elisabeth surâdea, îi surâdea, iar victima înghiontită, pălmuită, nu mai făcea nici cea mai mică mișcare. O lovitură de cot marca punctul, dar această lovitură de cot era complice și stârnea hohote nebune de râs. Izbucneau în cameră : Gérard leșina de râs împreună cu ei.

Într-o seară, o fată foarte micuță, pe care mai mult de zece strâmbături nu o dăduseră gata și care se mulțumea să-și țină nasul în farfurie, scoase limba spre ei fără s-o vadă nimeni, pe când plecau de la masă. Această ripostă îi încântă și însenină definitiv atmosfera. Au purces astfel la ticluirea altei șotii. Asemenea vânătorilor și jucătorilor de golf, ei mureau de invidie să-și repete întruna isprăvile. O admirau pe micuță, discutau despre joc, îi complicau regulile. Insulte începură din nou și mai abitir.

Gérard îi implora să facă mai puțin tapaj, să oprească robinetele care curgeau neîncetat, să nu mai încerce să-și țină capul sub apă, să nu se mai bată, nici să se fugărească răsturnând scaunele și strigând după ajutor. Dușmăanii și râsete nebune se succedau împreună, întrucât oricât ai fi fost de obișnuit cu schimbările lor rapide, era cu neputință să prevezi secunda în care aceste două tronsoane stăpânite de convulsii se vor reuni și nu vor forma decât un singur corp. Gérard spera acest fenomen și se temea de el. Îl aștepta din cauza vecinilor și a unchiului său ; se temea de el pentru că îi unea pe Elisabeth și Paul împotriva lui

Curând jocul se amplifică. Holul, strada, plaja, grădinile îi măriră domeniul. Elisabeth îl forța pe Gérard să-i secondeze. Banda infernală se di-

viza, alerga, se cățara, se ghemuia, surâdea și se strâmba, semănând panică. Familiile își târau copiii cu gâtul deșurubat, cu gurile pleoștite, cu ochii ieșiți din orbite. Erau cârpiți peste obraz, bătuți la spate, lipsiți de plimbare, închiși în casă. Acest flagel n-ar fi cunoscut limite dacă ei nu ar fi descoperit o altă plăcere.

Această plăcere era furtul. Gérard îi urma, nemaiîndrăznind să-și exprime temerile. Aceste furturi nu aveau decât furtul drept scop. Nu inter venea aici nici pofta de câștig, nici gustul fructului oprit. Era de-ajuns ca ei să moară de frică. Copiii ieșeau din magazinele în care intrau cu unchiul, având buzunarele pline de obiecte fără de valoare și care nu puteau servi la nimic. Regula interzicea luarea unor lucruri utile. Într-o zi, Elisabeth și Paul au vrut să-l forțeze pe Gérard să ducă înapoi o carte, pentru că era în limba franceză. Gérard a obținut iertarea numai cu condiția că va fura „un lucru foarte dificil“, după cum a decretat Elisabeth, „de exemplu o stropitoare“.

Nenorocițul, îmbrăcat nespus de caraghios, de copii, cu o pelerină largă, se execută, foarte mâhnit. Purtarea lui era atât de stângace și cocoșa stropitoare atît de hazlie, încât tinichigiul, credul din pricina situației bizare, îi urmări îndelung cu privirea. „Mergi! mergi, idiotule! șoptea Elisabeth, se uită la noi.“ La cotul străzilor periculoase, respirară ușurați și o luară la fugă.

Gérard visa, noaptea, că un crab îl ciupea de umăr. Era tinichigiul. Acesta chema poliția. Gérard era arestat. Unchiul îl dezmoștenește etc...

Furturile: înele de vergele metalice, șurubelnițe, comutatoare, etichete, espadrile nr. 40, - se îngrămădeau la hotel, un fel de comoară de călă-

torie, perle false ale femeilor ce voiajează și își lasă perlele veritabile în seif.

Temeiul cel mai adânc al acestei purtări de copii inculți, senini până la crimă, incapabili să deosebească ce e bine de ce e rău, era, la Elisabeth, un instinct ce o făcea să corecteze, cu aceste jocuri de pirăți, panta vulgară pe care se temea că va aluneca fratele ei. Paul, hărțuit, înspăimântat, Paul care se strâmba, alerga, suduia, nu mai exulta de bucurie. Se va vedea până unde își împingea ea metoda intuitivă de reeducare.

Se reîntoarseră acasă. Datorită sării unei mări pe care o priviseră distrați, aduceau cu ei forțe ce le înzecea aptitudinile. Mariette îi găsi de nerecunoscut. Îi dăruiră o broșă care nu provenea de la vreun furt.

Cu începere doar de atunci, camera a ieșit în larg. Anvergura sa era mai vastă, arimajul mai periculos, mai înalte valurile.

În lumea unică a copiilor, se putea face pluta și să se înainteze repede. Asemănătoare cu aceea a opiului, încetineala devenea aici la fel de primejdioasă ca și un record de viteză.

De fiecare dată când unchiul său călătorea, când inspecta uzine, Gérard rămânea să doarmă în rue Montmartre. Era instalat pe grămezi de perne și învelit cu niște haine groase vechi. În față, paturile îl dominau ca un teatru. Luminatul acestui teatru constituia originea unui prolog ce situa numaidecât drama. Într-adevăr, lumina se afla deasupra patului în care dormea Paul. El o micșora cu un petec de stofă roșie, de andrinoplu. Petecul umplea camera cu o umbră roșie și o împiedica pe Elisabeth să vadă clar. Ea făcea un tărăboi grozav, se ridica, deplasa andrinoplul. Paul îl puneă la loc; după o luptă, în care fiecare trăgea de petec, prologul se sfârșea prin victoria lui Paul care își brutaliza sora și acoperea din nou lampa. Întrucât,

după întoarcerea de la mare, Paul își domina sora. Temerile Lisei când fratele ei se sculase după boală și când ea constatasese creșterea lui erau foarte intemeiate. Paul nu ar mai accepta un rol de bolnav iar „cura morală“ de la hotel își depășea scopul. Zadarnic spunea Elisabeth: „Domnul găsește totul foarte *agreabil*. Un film este foarte *agreabil*, o carte este foarte *agreabilă*, o muzică este foarte *agreabilă*, un fotoliu este foarte *agreabil*, siropul de rodie și cel de migdale sunt *foarte agreabile*. Uite ce-i, Girafă, el mă dezgustă! Privește-l! Privește-l! Se linge pe buze! Privește la acest cap de vițel!“ Astfel, ea simțea totuși cum bărbatul se substituie copilului de țâță. Ca la curse, Paul o întrecea aproape cu un cap. Camera făcea cunoscut acest lucru. Deasupra, era camera lui Paul; el nu trebuia să facă nici un efort pentru a atinge cu mâna sau cu ochii accesoriile visului. Dedesubt, era camera Elisabethei, și când ea le voia pe ale sale, scormonea, se afunda, cu aerul că e în căutarea unei oale de noapte.

Dar ei nu i-a trebuit mult timp pentru a găsi niște alte torturi și pentru a recâștiga avantajul răpit. Ea care, odinioară, acționa cu arme băiețești, se replea spre resursele unei firi feminine cu totul noi și gata să fie îndatoritoare. De aceea îl primea bucuroasă pe Gérard, presimțind că un public ar fi util, iar torturile lui Paul ar fi și mai vii dacă ar avea un spectator.

Teatrul camerei se deschidea la orele unsprezece seara. În afară de duminica, nu erau matineuri.

La cei șaptesprezece ani, Elisabeth părea de șaptesprezece ani; Paul părea de nouăsprezece, la cei cincisprezece ani ai săi. Paul ieșea. Se plimba fără țință. Se ducea să vadă filme *foarte agreabile*,

să asculte muzică foarte agreabilă, să se țină după fete foarte agreabile. Cu cât aceste fete erau mai fete, cu cât mai mult ele agătau, cu atât mai mult el le găsea agreabile.

Când se întorcea, își relata întâmplările. O făcea cu o sinceritate maniacă, de primitiv. Această sinceritate și absența oricărui viciu pe care o revela deveneau prin vorbele lui contrariul cinismului și culmea inocenței. Sora sa îl interoga, îl lua peste picior, se scârbea. Pe neașteptate, un amănunt o șoca, un amănunt ce nu putea șoca pe nimeni. Ea devenea imediat foarte demnă, harpona vreun ziar și, ascunsă după paginile larg deschise, începea să-i facă o lectură minuțioasă.

De obicei, Paul și Gérard își dădeau întâlnire, între orele unsprezece și miezul nopții, pe terasa unei braserii din Montmartre; se întorceau împreună. Elisabeth pândeia izbitura înăbușită a porții principale, parcurgea cu pași mari vestibulul în lung și în lat, agoniza de nerăbdare.

Poarta principală o avertiza să-și părăsească postul. Dădea fuga în cameră, se așeza și înșfăca mica ustensilă de lustruit unghiile.

O găseau stând jos, cu un fileu de prins părul pe cap, cu limba puțin scoasă, pe cale de a-și lustrui unghiile.

Paul se dezbrăca, Gérard își regăsea halatul; îl instalau, îl fixau, iar geniul camerei bătea cele trei lovituri.

Să mai stăruim: nici unul dintre protagoniștii acestui teatru și chiar cel ce avea ocupația de spectator, nu era conștient că joacă un rol. Acestei inconștiențe primitive îi datora piesa o tinerețe veșnică. Fără ca ei să bănuiască acest fapt, piesa (sau camera, dacă vreți) se legăna pe marginea mitului.

Bucata de andrinoplu scălda decorul într-o penumbră purpurie. Paul circula gol-puşcă, îşi refăcea patul, întindea rufăria, îşi clădea ghereta de perne, îşi aranja ingredientele pe un scaun. Elisabeth, culcată pe cotul stâng, cu buzele subţiri, gravă ca o Theodoră, îşi privea fix fratele. Cu mâna dreaptă se scărpină pe cap până i se jupuia pielea. Pe urmă, îşi ungea jupuiturile cu o cremă pe care o lua dintr-un borcan cu pomadă aşezat pe o pernă de la căpătâi.

— O idioată ! exclama Paul, şi adăuga : Nimic nu mă scârbeşte mai mult decât spectacolul acestei idioate şi al cremei sale. A citit într-un ziar că actriţele americane îşi jupoaie pielea şi îşi dau cu pomadă. Crede că-i bună pentru pielea capului.... Gérard !

— Ce-i ?

— Mă ascuţi ?

— Da.

— Gérard, eşti mai bun decât trebuie. Dormi, aşadar, şi nu-l mai asculta pe tipul ăsta.

Paul îşi muşca buzele. Ochii îi scânteiau. Se aşternu liniştea. În sfârşit, sub privirea jilavă, deschisă, sublimă a Elisabethei, Paul se culca, se acoperea bine cu plapuma, încerca diferite poziţii ale cefei, nu ezita să se ridice şi să aranjeze din nou cearşafurile, când interiorul patului nu corespundea exact idealului său de confort.

Acest ideal odată atins, nici o putere nu l-ar fi gonit din locul lui. Paul făcea mai mult decât să se culce, el se îmbălsăma ; se înconjura cu benţiţe, de alimente, de bibelouri sacre ; plăca în lumea umbrelor.

Elisabeth aştepta instalarea care decidea intrarea ei în scenă şi pare de necrezut că timp de patru ani ei au putut juca în fiecare noapte piesa fără a dezvălui mai dinainte deznodământul. Căci, în afară de câteva retuşuri, piesa reîncepea mereu. Poate că aceste suflete necultivate, ascultând de vreun ordin, executau o manevră tot atât de tulburătoare ca şi aceea care, noaptea, închide petalele florilor.

Retuşurile erau introduse de Elisabeth. Ea pregătea unele surprize. Odată, părăsi pomada, se aplecă până la podea şi trase de sub pat o salatiere de cristal. Salatierea conţinea raci. O strângea la piept, o încercuia cu frumoasele ei braţe goale, plimbând o privire gurmândă între raci şi fraatele ei.

— Gérard, vrei un rac? Da, da! Vino, vino, şi se topesc în gură.

Ea ştia că lui Paul îi plac piperul, zahărul, muştarul. Le mânca pe coji de pâine.

Gérard se ridică. Se temea să nu supere fata.

— Lepădătură! murmură Paul. Ea detestă racii. Detestă piperul! Se forţează; îşi umple gura înadins.

Scena racilor trebuia să se prelungească până când Paul, nemaiputând rezista, o ruga fierbinte să-i dea şi lui unul. Ea îl ţinea atunci la discreţia sa şi pedepsea această lăcomie pe care o detesta.

— Gérard, cunoşti oare ceva mai abject decât un tip de şaisprezece ani care se înjoseşte să ceară un rac? Ar linge covorul, ştii, ar merge în patru labe. Nu! nu-i duce, să se scoale, să vină! E prea infectă, în fine, această prăjină deşelată care refuză să se mişte, care crapă de lăcomie şi care nu poate să facă nici un efort. Fiindcă mi-e ruşine pentru el, nu vreau să-i dau nici un rac...

Urmau oracolele. Elisabeth nu le rostea decât în serile în care se simțea în formă, pradă zeului, pe un trepied.

Paul își astupa urechile sau lua o carte și citea cu voce tare. Saint-Simon, Charles Baudelaire erau la loc de cinste. După oracole, el spunea :

— Ascultă, Gérard, și continua lectura cu voce tare :

*J'aime son mauvais goût, sa jupe bigarrée,
Son grand châte boiteux, sa parole égarée,
Et son front rétréci.*¹

Declama strofa superb, nedându-și seama că aceea omagia camera și frumusețea Elisabethei.

Elisabeth luase un ziar. Cu o voce ce pretindea că o imită pe aceea a lui Paul, ea citi rubrica faptelor diverse. Paul țipa : „Destul, destul“ ! Sora lui continua cât o ținea gura.

Atunci, profitând de faptul că zănateca nu putea să-l vadă dinapoia ziarului, întinse un braț și, mai înainte ca Gérard să fi putut interveni, azvârli în ea, cu toată forța, conținutul unui pahar cu lapte.

— Mizerabilul ! Atrocele !

Elisabeth se sufoca de furie. Ziarul i se lipise de piele ca o cârpă umedă iar laptele se prelingea peste tot. Dar Paul sperând într-o criză de lacrimi, ea se stăpâni.

— Vino, Gérard, spuse ea, ajută-mă, ia prosopul, șterge, du ziarul în bucătărie. Și eu, murmură ea, care tocmai mă pregăteam să-i dau raci... Vrei unul ? Fii atent, curge laptele. Ai prosopul ? Mulțumesc.

¹ Îmi place prostu-i gust, fusta-i pestriță,
Șalu-i mare zdrențuit și vorba-i rătăcită
Și fruntea-i îngustă (fr.).

Reluarea temei racilor ajunse la Paul pe când era gata să-l cuprindă somnul. Nu mai dorea raci. Se pregătea să părăsească țărnul. Lăcomiile sale dispăreau, îl ușurau ca de un leșt, îl abandonau, cu picioarele și mâinile legate, pe fluviul morților.

Era momentul suprem când Elisabeth își folosea întreaga ei știință de a provoca, spre a-i întreprinde somnul. Îl adormea cu refuzul ei și, într-un târziu, ea se scula, se apropia de patul lui, își puneala salatiara pe genunchi :

— Haide, jivină murdară, eu nu sunt rea. Ai să-ți capeți racul.

Nenorocitul ridica din toropeala somnului un cap greu, niște ochi lipiți, umflați, o gură ce nu mai respira aerul oamenilor.

— Haide, mănâncă ! Vrei și nu vrei. Mănâncă, sau pleo.

Atunci, asemenea decapitatului care ar încerca să reia un contact suprem cu lumea, Paul își întredeschidea buzele.

— Trebuie să-l vezi ca să crezi așa ceva. Ei ! Paul ! Ia uită-te ! Racul tău !

Ea spârgea carapacea, și îi împingea carnea între dinți.

— Mestecă în vis ! Privește, Gérard ! Privește, e foarte curios. Ce lăcomie ! Cât de mârșav este !

Și cu un aer interesat de specialistă, Elisabeth își continua treaba. Își dilata nările, scotea un pic limba. Gravă, răbdătoare, cocoșată, semăna cu o nebună pe cale de a îndopa un copil mort.

Din această ședință instructivă, Gérard nu reținu decât un lucru : Elisabeth îl tutuise.

A doua zi, el încercă s-o tutuiască la rândul său. Se temea că va primi o palmă, dar ea adoptă tutuirea reciprocă, ceea ce îl făcu pe Gérard să simtă o mângâiere profundă.

Noaptele camerei se prelungeau până la orele patru dimineăta. Acest fapt amâna trezirile. Către orele unsprezece, Mariette aducea cafeaua cu lapte. O lăsau să se răcească. Adormeau din nou. La a doua trezire, cafeaua cu lapte rece își pierdea farmecul. La a treia trezire, nu se mai sculau. Cafeaua cu lapte putea să se rideze în cești. Cel mai bun lucru era să o expedieze pe Mariette la café-ul Charles, deschis cu puțin timp în urmă la parterul clădirii. Ea se întorcea de acolo cu sandvișuri și aperitive.

Bretona ar fi preferat desigur să fie lăsată să gătească mâncăruri bune dar ușor de pregătit, însă își înfrâna deprinderile și consimțea cu plăcere la toate extravagantele copiilor.

Uneori îi cicălea, îi împingea la masă, le dădea să mănânce cu de-a sila.

Elisabeth își puneă un halat peste cămașa de noapte, se așeza, visătoare, cu coatele pe masă, cu o mână la obraz. Toate atitudinile sale erau acelea ale femeilor alegorice ce reprezintă Știința, Agricultura, Lunile. Paul se hâțâna pe scaun, de-abia îmbrăcat. Și unul și celălalt mâncău în tăcere, ca saltimbancii dintr-o rulotă, între două reprezen-

tații. Ziua le era nesuferită. Un curent îi târa spre noapte, spre camera unde reîncepeau să trăiască.

Mariette se pricepea să deretice, fără să deranjeze dezordinea. Între patru și cinci, còsea în odaia din colț, transformată în lenjerie. Seara pregătea o masă pentru noapte, un *médianoche*, și se reîntorcea la ea acasă. Era ora când Paul umbla haimana pe străzile pustii, căutând fete care să semene cu acelea din sonetul lui Baudelaire.

Singură în casă, Elisabeth își lua, la colțul mobilelor, atitudinile ei trufașe. Nu ieșea decât pentru a cumpăra surprizele, întorcându-se repede spre a le ascunde. Rătăcea din cameră în cameră, descurajată de o neliniște adâncă provocată de încăperea în care murise o femeie, dar care nu avea nici o legătură cu mama ce trăia în ea.

Neliniștea creștea spre înserate. Atunci pătrundea în această cameră pe care o invadau tenebrele. Stătea dreaptă în mijlocul ei. Camera începea să se afunde, se scufunda iar orfana se lăsa înghițită, cu ochii flicși, cu mâinile atârănânde, în picioare, ca un căpitan pe puntea navei sale.

Sunt unele case, unele existențe care i-ar stupefia pe oamenii rezonabili. Ei nu ar putea înțelege că o dezordine care pare că de-abia de îi va mai fi dat să continue cincisprezece zile poate să reziste mai mulți ani. Or, aceste case, aceste existențe problematice se mențin realmente, numeroase, ilegale, împotriva oricărei așteptări. Dar, unde rațiunea ar avea dreptate, este faptul că dacă forța lucrurilor este o forță, ea le grăbește prăbușirea.

Ființele singulare și actele lor asociale constituie farmecul unei lumi plurale care îi izgonește. Ne cuprinde angoasa din pricina vitezei căpătate de ciclonul în care respiră aceste suflete tragice și ușurate. Aceasta debutează prin copilării; nu vedem aici, mai întâi, decât jocuri.

Trei ani, așadar, au trecut peste rue Montmartre, într-un ritm monoton, de o intensitate niciodată slăbită. Elisabeth și Paul, zămislți pentru copilărie, continuau să trăiască, de parcă ar fi ocupat două leagăne gemene. Gérard o iubea pe Elisabeth. Elisabeth și Paul se adorau și se sfășiau. La

fiecare cincisprezece zile, după o scenă nocturnă, Elisabeth își pregătea valiza și anunța că se va duce să locuiască la hotel.

Aceleași nopți violente, aceleași dimineți vâscoase, aceleași după-amieze lungi, când copiii deveneau niște epave, niște cârțițe în plină zi. Se întâmpla uneori ca Elisabeth și Gérard să iasă împreună. Paul se ducea după plăcerile lui. Însă cele ce vedeau, cele ce auzeau nu era proprietatea lor. Slujitori ai unei legi neînduplecate, ei le aduceau în cameră, în stupul în care se fabrica miera.

Nu le trecea prin minte acestor orfani sărmani că viața însemna o luptă, că ei existau de contrabandă, că soarta îi tolera, închidea ochii. Găseau firesc ca doctorul lor și unchiul lui Gérard să le asigure existența.

Bogăția este o aptitudine, sărăcia la fel. Un sărac ce devine bogat va etala o sărăcie luxoasă. Ei erau atât de bogați încât nici o bogăție nu le-ar fi schimbat viața. Norocul putea să le vină pe când dormeau, dar ei nu și-ar fi dat seama de acest fapt la trezire.

Ei contraziceau prejudecata împotriva vieții ușoare, împotriva moravurilor facile și, fără să știe, utilizau aceste „*admirabile puteri de viață suplă și ușoară prăpădită în muncă*“, despre care vorbește un filosof.

Proiecte, studii, posturi, demersuri nu-i preocupau mai mult decât îl tentează pe un câine de lux să păzească oile. În ziare citeau despre crime. Ei făceau parte din acea rasă ce falsifică tiparele,

rasă pe care o cazarmă ca New Yorkul o îndreaptă și pe care preferă să o vadă viețuind la Paris.

Dealtminteri nici o considerație de ordin practic nu a decis atitudinea pe care, pe neașteptate, Gérard și Paul au constatat-o la Elisabeth.

Ea voia să-și ia un serviciu. Era sătulă de o existență de bună. Paul să facă, acum, ce va crede de cuviință. Avea nouăsprezece ani, se prăpădea, nu va mai continua așa nici măcar o zi.

— Înțelegi, Gérard, repetă ea. Paul este liber și, dealtfel, este un incapabil, e nul, un măgar, un imbecil ! Trebuie să mă descurc singură. Dealtminteri, ce ar deveni el, dacă n-aș lucra ? Voi lucra, voi găsi o slujbă ! Trebuie !

Gérard înțelegea. Chiar acum ajunsese să înțeleagă. Un motiv necunoscut decora camera. Paul, îmbălsămat, gata să *plece*, asculta aceste noi injurii, debitate pe un ton grav.

— Bietul băiat, continua ea, trebuie ajutat. E încă foarte bolnav, știi. Doctorul... (Nu, nu, Girafă, doarme), doctorul mă neliniștește mult. Gândește-te că un bulgăre de zăpadă a fost de-ajuns pentru a-l doborî, pentru a-l face să-și abandoneze studiile. Nu-i greșeala lui, nu-i reproșez nimic, dar duc în brațe un infirm.

„Infecța, oh ! infecța“, gândea Paul care se prefăcea că doarme și a cărui agitație se manifesta prin ticuri.

Elisabeth îl supraveghea, tăcea și, ca o torționară expertă, începea din nou să ceară sfaturi, să-l plângă.

Gérard îi opunea frumoasa înfățișare a lui Paul, statura, forța sa. Ea îi răspundea vorbindu-i despre slăbiciunea, lăcomia, lipsa lui de vlagă.

Când, incapabil de a se mai stăpâni, Paul se mișcă și imită trezirea, Elisabeth îl întrebă cu o voce tândră dacă dorea ceva și schimba discuția.

Paul avea șaptesprezece ani. Încă de la șaisprezece arăta ca de douăzeci. Răcii, zahărul nu mai ajungeau. Sora lui ridica registrul.

Subterfugiul somnului îl plasa pe Paul într-o poziție atât de nefavorabilă încât prefera lupta. Și el izbucni. Doleanțele Elisabethei trecură îndată la gradul de invective. Lenevia lui era criminală, dezgustătoare. El își asasina sora. S-ar lăsa întreținut de ea.

Elisabeth, în schimb, devenea o fanfaroană, o caraghioasă, o măgăriță incapabilă de a fi de vreun folos, de a face ceva.

Riposta o obligă pe Elisabeth să treacă de la vorbe la fapte. Ea îl rugă stăruiitor pe Gérard să o recomande la o mare casă de croitorie, pe a cărei patroană o cunoștea. Avea să fie vânzătoare. Avea să muncească !

Gérard o duse s-o vadă pe patroană, care rămase uluită de o asemenea frumusețe. Din păcate, meseria de vânzătoare cere neapărat cunoașterea unor limbi străine. Nu putea să o angajeze decât ca manechin. Avea deja în magazin o orfană, pe Agathe ; i-o va încredința pe fată, care nu va avea a se teme deloc de lumea hoților, a escrocilor.

Vânzătoare ? Manechin ? Elisabeth nu făcea nici o deosebire. Dimpotrivă : a i se propune să fie manechin, însemna să i se ofere să debuteze pe scenă. Convenția fu încheiată.

Această reușită a mai avut un rezultat curios.

— Paul o să-și facă mult sânge rău, prevedea ea.

Dar, fără umbra unei comedii, împins de nu se știe ce antidoturi, Paul fu cuprins de o violentă furie, gesticulând, țipând că nu voia să devină fratele unei târfe, și că ar prefera ca ea să facă trotuarul.

— Te-aș întâlni acolo, ripostă Elisabeth, și eu nu țin la una că asta.

— Deăltfel, ricană Paul, tu nu te-ai uitat la tine, sărmana mea fată! Ai să fii ridicolă. După o oră, o să te expedieze cu o lovitură de picior în fund. Manechin? Ai greșit adresa! Ar fi trebuit să te angajezi ca sperietoare.

Cabina manechinelor este o grea încercare. Regăsești aici angoasa primei zile de școală, farsele elevilor. Elisabeth, ieșind dintr-o interminabilă penumbră, se urcă pe podium, sub lumina reflectoarelor. Se credea urâtă și se aștepta la ce e mai rău. Magnificența ei de animal tânăr rănea acele fete vopsite și obosite, dar ea le îngheța batjocurile. O invidiau și o ocoleau. Această carantină deveni penibilă. Elisabeth încerca să-și imite colegile; ea observa pe furiș felul în care mergeau ele spre clientă, parcă pentru a-i cere o explicație publică, dar, odată în prezența ei, îi întorceau spațele cu un aer disprețuitor. Genul ei nu era înțeles. I se dădea să prezinte rochii modeste, ce o umileau. Ea o dubla pe Agathe.

O prietenie inevitabilă, blândă, necunoscută până atunci de Elisabeth le uni, așadar, pe orfane. Încurcăturile lor erau asemănătoare. În intervalul creat de îmbrăcarea rochiilor, Elisabeth și Agathe, în niște bluze albe, se afundau în blănuri, schimbau cărți, confidențe, își încălzeau sufletele.

Și într-adevăr, în acel mod în care într-o uzină o piesă pe care un muncitor a făcut-o la subsol se îmbină cu o piesă făcută de un muncitor de la ultimul etaj, Agathe intră fără greutate în cameră.

Elisabeth spera la un pic de rezistență din partea fratelui ei. „Ea poartă un nume de bilă“, îl prevenise ea. Paul declară că are un nume ilustru, o rimă la fregată, într-unul din cele mai frumoase poeme ce există.

Mecanismul care îl condusese pe Gérard de la Paul la Elisabeth o conduse pe Agathe de la Elisabeth la Paul. Era un exemplar mai puțin inaccesibil. Paul se simți mișcat în prezența Agathe. Foarte puțin apt pentru analiză, el o catalogă pe orfană printre lucrurile *agreabile*.

Dar, fără să știe, el transporta asupra Agathe masele confuze de vis pe care le acumulase asupra lui Dargelos.

Paul avu această revelație fulgerătoare într-o seară, pe când fetele cercetau camera. În timp ce Elisabeth dădea explicații despre comoară, Agathe apucă fotografia Athaliei și exclamă :

— Aveți fotografia mea ? cu o voce atât de ciudată, încât Paul își înălță capul din sarcofag, ridicându-se în coate ca tinerii creștini din Antinoé¹.

— Nu-i fotografia ta ! rosti Elisabeth.

— E adevărat, costumul nu-i la fel. Dar e de necrezut ! Am să v-o aduc. Este exact aceeași ! Sunt eu, sunt eu ! Cine-i ?

¹ Localitate celebră în vechiul Egipt, construită de împăratul roman Adrian, unde și-au găsit martiriu numeroși creștini (n. t.).

— Un băiat, scumpo ! E tipul de la liceul Con-dorcet care l-a lovit pe Paul cu un bulgăre de ză-padă... Îți seamănă, e adevărat. Paul, Agathe îi seamănă ?

De-abia evocată, asemănarea invizibilă ce n-aș-tepta decât un pretext pentru a izbucni, izbucni. Gérard recunoscuse profilul funest. Agathe, întoarsă spre Paul, flutura bucata de carton alb, iar Paul, în umbra purpurie, îl văzu pe Dargelos agitând în aer bulgărele de zăpadă și simți aceeași lovitură de pumn.

Își lăsă capul să-i cadă din nou :

— Nu, fata mea, spuse cu o voce stinsă, foto-grafia este cea care seamănă ; tu, tu nu-i semeni !

Această minciună îl neliniști pe Gérard. Asemă-narea sărea în ochi.

Într-adevăr, Paul nu scormonea niciodată anu-mite lave din sufletul lui. Aceste straturi profun-de erau prea prețioase și el se temea de propria-i stângăcie. *Agreabilul* se oprea în pragul acestui crater ai cărui vapori amețitori îl tămădau.

Din acea seară, se urzi între Paul și Agathe o stofă din fire întreșute. O revanșă a timpului răsturna prerogativele. Mândrul Dargelos care ră-neau inimile cu o iubire insolubilă se metamorfoza într-o fată timidă pe care Paul o va domina.

Elisabeth aruncase fotografia în sertar. A doua zi, ea o regăsi pe șemineu. Încruntă sprâncenele. Nu scoase nici o vorbă. Dar mintea sa lucra. Sub lumina unei inspirații, ea bagă de seamă că toți apașii, toți detectivii, toate starurile americane, țin-tuite de Paul pe pereți, semănav cu orfana și cu Dargelos-Athalie.

Această descoperire o aruncă într-o stare de tul-burare pe care nu o putea preciza și care o înnă-bușea. E prea din cale afară, își zicea ea, dum-

nealui are secrete. Trișează la joc. Pentru că el trișa, va trișa și ea. Se va apropia de Agathe, îl va neglija pe Paul și nu-i va mai mărturisi nici o curiozitate.

Aerul de familie al chipurilor din cameră era o realitate. Paul ar fi fost foarte uimit dacă i s-ar fi făcut această remarcă. Tipul pe care-l urmărea el, îl urmărea în mod obscur. Credea că nu posedă un asemenea tip. Dar influența pe care acest tip o exercita asupra lui fără să știe și aceea pe care el, Paul, o exercita asupra soriei sale, contrariau dezordinea lor prin linii drepte, implacabile, în drum una spre alta, asemenea celor două linii ostile care, de la bază, se reunesc în partea de sus a frontoanelor grecești.

Agathe, Gérard împărțeau camera dezordonată care lua din ce în ce mai mult înfățișarea unei șatre de țigani. Numai calul lipsea și nu copiii în zdrențe. Elisabeth propuse să o găzduiască pe Agathe în casa lor. Mariette avea să-i pregătească odaia goală care, ei, nu-î va evoca amintiri triste.

„Camera lui mamea” stârnea tristețea după cele ce văzuse acolo, când îți reaminteai, când așteptai în picioare să se lase noaptea. Luminată, curățată, putea fi locuită seara.

Agathe, ajutată de Gérard, transportă acolo câteva valize. Ea cunoștea de acum obiceiurile, veghele, partidele de somn, discordiile, tornadele, acalmiile, café-ul Charles și sandvișurile sale.

Gérard aștepta fetele la ieșirea manechinelor. Hoinăreau sau se întorceau în rue Montmartre. Mariette le lăsa o cină rece. Mâncau peste tot, numai pe masă nu, iar a doua zi bretona pornea să recolteze cojile de ouă.

Paul voi să profite repede de revanșa pe care i-o hărăzea soarta. Incapabil să joace rolul lui Dargelos și să-i imite aroganța, el se folosea de vechile arme ce zăceau în cameră, adică o chinuia în mod grosolan pe Agathe. Elisabeth riposta pentru ea. Paul o folosea atunci pe umila Agathe, pentru a o răni indirect pe sora lui. Patru orfani profitau de pe urma acestei situații : Elisabeth care descoperea un mijloc spre a complica dialogul lor, Gérard care era lăsat să-și mai tragă sufletul, Agathe uluită de insolența lui Paul, și Paul însuși, întrucât insolența te face prestigios și nicidecum el n-ar fi exploatat un asemenea prestigiu, nefiind un Dargelos, dacă Agathe n-ar fi servit drept pretext pentru a o insulta pe sora sa.

Agathe se bucura că este victimă, pentru că simțea această „cameră“ încărcată de o electricitate de dragoste, ale cărei zguduirii, chiar și cele mai brutale, rămâneau inofensive și al căror parfum de ozon dădea viață.

Era fiica unor cocainomani care o brutalizau, și care se sinucisese lăsând conducta de gaze deschisă. Administratorul unei mari case de mode locuia în aceeași clădire cu ei. A insistat, și a dus-o la patroana lui. După o muncă subalternă a obținut să prezinte rochii. Se pricepea în materie de lovături, insulte, farse sinistre. Cei din cameră au schimbat-o ; ei evocau valurile care izbesc, vântul care pălmuieste și fulgerul poznaș ce dezbracă pe un păstor.

În ciuda acestei deosebiri, o casă de drogași o învățase cu penumbrele, amenințările, urmările care distrug mobile, cu carnea rece mâncată noaptea. Nimic din ceea ce, în rue Montmartre, putea să scandalizeze o tânără, n-o uimi. Provenea dintr-o școală aspră și regimul acestei școli îi impri-

mase în jurul ochilor și al nărilor: acel ceva sălbatic care putea fi socotit mai întâi drept morga lui Dargelos.

În cameră ea se urca, oarecum, din infernul ei, în cer. Trăia, respira. Nimic n-o neliniștea și nici-odată nu tremură la gândul că prietenii ei vor ajunge la droguri, pentru că ei acționau sub influența unui drog natural, gelos, și pentru că a lua droguri ar fi însemnat pentru ei să pună albul peste alb, negrul peste negru.

Totuși, li se întâmpla că cadă pradă unui delir; o febră acoperea camera cu oglinzi deformante. Atunci Agathe cădea pe gânduri, se întreba dacă, natural fiind, drogul misterios nu ar fi mai puțin exigent și dacă orice drog nu ducea la a te asfixia cu gaze.

O aruncare de lest, o reluare a echilibrului îi alungau îndoilele, o linișteau.

Însă drogul exista. Elisabeth și Paul se născuseră cărând în sângele lor această substanță fabuloasă.

Drogurile acționează periodic și schimbă decorul. Această schimbare de decor, aceste diferite stadii ale unui ciclu de fenomene, nu se produceau dintr-o dată. Trecerea se face pe nesimțite și provoacă o zonă intermediară de neorânduială. Lucrurile se mișcă în sens contrar pentru a forma desene noi.

Jocul deținea un loc din ce în ce mai puțin însemnat în viața Elisabethei și chiar în aceea a lui Paul. Gérard, absorbit de Elisabeth, nu mai juca. Fratele și sora mai încercau și se enervau pentru că nu reușeau. Ei nu *plecau*. Se simțeau distrați, deranjați în cursul visului. Într-adevăr, plecau aiu-

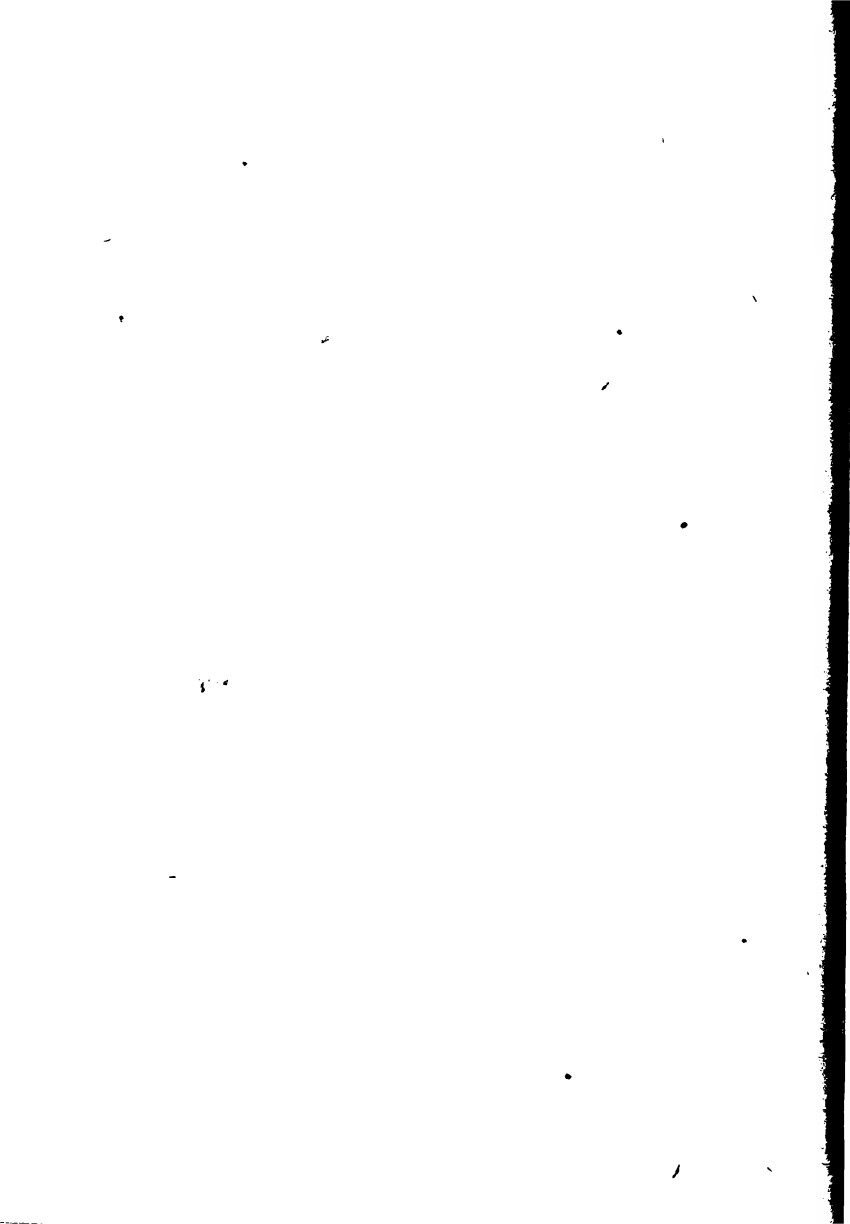
rea. Deprinși cu exercițiul care constă în a te proiecta în afara ta, ei denuneau distracție etapa nouă, care îi cufunda în ei înșiși. O intrigă ca într-o tragedie a lui Racine se substituia mijloacelor folosite de acest poet pentru a aduce și a lua cu sine pe zeii serbărilor de la Versailles. Serbările lor erau cu totul dezorganizate. A coborî în sine cere o disciplină de care ei erau incapabili. Nu întâlneau acolo decât tenebre, fantome de sentimente. „La dracu! la dracu!“ striga Paul cu o voce mânioasă. Toți ridicau capul. Paul turba de mânie pentru că nu putea pleca în lumea umbrelor. Acest „la dracu“ exprima proasta lui dispoziție fiindcă fusese întrerupt pe marginea jocului de amintirea unui gest al Agathe. El o făcea răspunzătoare de acest fapt și își îndrepta spre ea reaua lui dispoziție. Cauza disputei era prea simplă pentru ca Paul în interior și în exterior Elisabeth, să aibă cunoștință de aceasta. Elisabeth care, în ceea ce o privea, căuta să iasă în larg și devia, cufundându-se în meditații confuze, prindea din zbor acest pretext pentru a ieși din ea însăși. Ranchiuna amoroasă a fratelui ei o înșela. Ea își spunea: „Agathe îl agasează pentru că ea seamănă cu acel tip“, iar acest cuplu tot atât de neîndemânatic să se descifreze, pe cât făcea el odinioară risipă de ăcusință spre a rezolva insolubilul, relua prin Agathe dialogul său injurios.

De strigi prea mult răgușești. Dialogul se domolea, înceta, iar războinicii se găseau din nou în situația de a fi pradă unei vieți reale, care încălca drepturile visului, îmbrâncea viața vegetativă a copilăriei, populată numai de obiecte inofensive.

Ce instinct de conservare derutant, ca reflex al sufletului au putut să facă șovăitoare mâna Elisabethei în ziua în care ea l-a depus pe Dargelos în

tezaur ? Fără îndoială că ele au fost cauza celui alt instinct, a celui alt reflex care l-au împins pe Paul să strige : „O punem ?“ cu o voce vioaie și nepotrivită cu durerea lui. Fapt este că fotografia nu era inofensivă. Paul propusese acest lucru așa cum o persoană surprinsă în flagrant delict ia un aer vesel și născocoște o minciună gogonată ; Elisabeth acceptase fără entuziasm și părăsise camera cu o pantomimă batjocoritoare având drept țel să lase impresia că știe foarte multe în această privință și să le dea de gândit lui Paul și lui Gérard în cazul în care ar fi complotat împotriva ei.

Așa cum s-a văzut, liniștea sertarului plămădisese încet, cu răutate imaginea, și nu era de răs că Paul, văzând imaginea fluturată de brațul Agathe, a identificat-o cu bulgărul de zăpadă misterios.

PARTEA A DOUA

De mai multe zile camera se afla în tangaj. Elisabeth îl tortura pe Paul printr-un sistem de ascunzișuri și de aluzii de neînțeles privitoare la ceva *agreabil* (ea insista) în care el n-ar fi avut nici un rol. Ea o lua pe Agathe confidentă, pe Gérard complice, și făcea cu ochiul când aluziile riscuau să se lămurească. Succesul sistemului îi depășea așteptările. Paul sta ca pe jărat, arzând de curiozitate. Numai orgoliul îl împiedica să-i ia deoparte pe Gérard sau pe Agathe, cărora trebuie că Elisabeth, dealtminteri, le interzisese să deschidă gura, amenințându-i că se va certa cu ei.

Curiozitatea învinse. Paul pândi trio-ul la ceea ce Elisabeth poreclise „ieșirea artiștilor“ și descoperi că un tânăr sportiv aștepta împreună cu Gérard în fața casei de mode și lua cu el banda în automobilul său.

Scena din timpul nopții a fost un paroxism. Paul le făcu pe sora sa și pe Agathe târfe infecte, iar pe Gérard codoș. El avea să părăsească apartamentul. Ele puteau să-și aducă aici bărbați. Era de prevăzut. Manechinele erau târfe, târfe de rând! Sora lui era o cățea în călduri care o târâse după

ea pe Agathe, iar Gérard, da, Gérard era răspunzător de toate cele întâmplate.

Agathe izbucni în plâns. Cu toate că Elisabeth îl întrerupea pe Paul cu o voce calmă : „Lasă-l, Gérard, e grotesc...” Gérard se supără, explicând că tânărul îl cunoștea pe unchiul lui, că se numea Michaël, că era un evreu american, că posedea o avere imensă, și că ei aveau de gând să înceteze complotul, să i-l prezinte lui Paul.

Paul vociferă că refuza să-l cunoască pe acest „evreu infam” și că se va duce să-l pălmuiască a doua zi, la ora întâlnirii.

— Halal să vă fie, continua el, cu ochii scânteindu-i de ură, Gérard și cu tine o atrageți după voi pe această micuță, o împingeți în brațele acestui evreu ; vreți poate s-o vindeți !

— Te înșeli, scumpul meu, replică repede Elisabeth. Te previn în mod amical că ai apucat pe o cale greșită. Michaël vine *pentru mine*, vrea să se însoare cu mine, și mă place mult !

— Să se însoare cu tine ? să te ia de nevastă, pe tine ! dar ești nebună, dar nu te-ai privit într-o oglindă, nu se însoară nimeni cu tine, urăto, idioato ! Ești regina idioatelor ! Te-a luat în zeflema, și-a bătut joc de tine.

Și râdea cu un râs convulsiv.

Elisabeth știa că problema de a fi sau nu evreu nu se pusese niciodată, nici pentru Paul, nici pentru ea. Se simțea plină de entuziasm, bine dispusă. Inima-i se deschidea până la marginile camerei. Cât de mult îndrăgea ea râsul ăsta al lui Paul ! Cât de feroce devenea linia bărbiei lui ! Cât de plăcut era așadar să-și tachineze fratele până într-atât !

A doua zi, Paul se simți ridicol. Își mărturisea că scandalul său depășise limitele. Uitând că-l bă-

nuise pe american că râvnea la Agathe, își spusese : „Elisabeth e liberă. Se poate mărita și poate lua pe oricine, puțin îmi pasă“, și se întreba despre motivele furiei sale.

Câtva timp a stat îmbufnat, dar treptat se lăsa convins să-l întâlnească pe Michaël.

Michaël alcătuia cu camera un contrast perfect. Contrast atât de net, atât de viu, încât mai târziu nici unuia dintre copii nu i-a trecut prin gând să-i deschidă această cameră. Pentru ei, el reprezenta exteriorul.

La prima vedere îl situau pe pământ ; știau că aici poseda el întreaga sa avere și că numai automobilele sale de curse îi provocau uneori amețală.

Acest erou de film trebuia să învingă prejudecățile lui Paul. Paul cedă, se entuziasmă. Mica bandă gonea pe șosele, în afară de orele care îi rechemau pe cei patru complici în cameră și pe care Michaël le consacra naiv somnului.

Michaël nu-și pierdea din valoare în ochii complicității nocturne. Îl visau aici, îl ridicau în slava cerului, îl plăsmuiau din cap până în picioare.

Când îl revedeau apoi, el nu bănuia cătuși de puțin că este posesorul unei puteri de a vrăji asemănătoare cu aceea a Titaniei asupra somnoroșilor din *Midsummer Night's Dream*¹.

— Pentru ce nu m-aș căsători cu Michaël ?

— Pentru ce Elisabeth nu s-ar căsători cu Michaël ?

Viitorul celor două camere s-ar realiza. O viteză uimitoare îi împingea spre absurd, stimulând proiecte de camere, asemănătoare cu proiectele de

¹ *Visul unei nopți de vară* de Shakespeare (engl.).

viitor pe care gemenele unite printr-o membrană le încredințau ambițios interviurilor.

Singur, Gérard așteaptă. Întoarce capul. Nici odată n-ar fi îndrăznit să pretindă să o ia de soție pe prezicătoare, pe fecioara sacră. Era nevoie, ca în filme, de un tânăr automobilist care s-o răpească, care să îndrăznească acest gest, din necunoașterea interdicțiilor locului sfânt.

Și camera își continua existența, și căsătoria se pregătea, iar echilibrul se menținea intact, echilibrul unei stive de scaune pe care un clown o balansează între scenă și sală până la dezgust.

Dezgust vertiginos ce înlocuia dezgustul un pic fad al acadelelor. Acești copii teribili se îndopau cu dezordine, cu un ghiveci cleios de senzații.

Michaël privea lucrurile cu alți ochi. El ar fi fost foarte surprins de i s-ar fi adus la cunoștință logodna sa cu fecioara templului. El iubea o tânără fermecătoare, și o lua în căsătorie. Îi oferea, râzând, palatul lui din Étoile, automobilele sale, averea sa.

Elisabeth își mobilă o cameră în stil Ludovic al XVI-lea. Îi va lăsa lui Michaël saloanele, sălile de muzică, de gimnastică, piscina și o vastă galerie foarte nostimă, un fel de cabinet de lucru, de sufragerie, de sală de biliard sau de scrimă, cu geamuri înalte ce se înălțau peste arbori. Agathe va veni și ea aici. Elisabeth îi rezervă un mic apartament, deasupra aceluia al ei.

Agathe se gândea la dezastrul unei rupturi cu camera. Plângea pe ascuns puterea ei magică și intimitatea lui Paul. Ce aveau să devină nopțile ?

Miracolul țâșnea dintr-un contact neîntrerupt între frate și soră. Această ruptură, acest sfârșit al lumii, acest naufragiu nu-l afecta nici pe Paul, nici pe Elisabeth. Ei nu cumpăneau consecințele directe sau indirecte ale actului lor, nu se întrebau mai mult decât se neliniștește o capodoperă dramatică de evoluția unei intrigi și de apropierea deznodământului. Gérard se sacrifica. Agathe se supunea bunului plac al lui Paul.

Paul spunea :

— E foarte comod. Când lipsește unchiul său, Gérard ar putea sta în camera Agathe (ei nu o mai denuceau *camera lui mamei*) și dacă Michaël călătorește, fetele n-au decât să se întoarcă la noi.

Termenul acesta — fete — însemna într-adevăr că Paul nu concepea căsătoria, că el întrevedea un viitor întunecat.

Michaël voia să-l convingă pe Paul să locuiască în palatul din Étoile. El refuză, ținând la proiectele sale de solitudine. Atunci Michaël, cu Mariette, luă măsuri pentru a prelua el cele mai neînsemnate cheltuieli din rue Montmartre.

După o ceremonie rapidă la care au servit ca martori persoanele care administrau averea incalculabilă a marelui, Michaël decise, ca în timpul în care Elisabeth și Agathe se vor instala, el să petreacă o săptămână la Eze unde dispusese construirea unor clădiri, arhitectul așteptându-i ordinele. Luă automobilul de curse. Viața în comun avea să înceapă la întoarcere.

Dar geniul camerei veghea.

Mai e oare nevoie să aștern pe hârtie ? Pe drum, între Cannes și Nice, Michaël își pierde viața.

Mașina lui era joasă. O eșarfă lungă care-i înfășura gâtul și flutura, se înfășură în jurul butu-

cului unei roți. Eșarfa îl sugrumă, îl decapită cu furie, în timp ce mașina derapa, se zdrobea, se cabra la impactul cu un arbore și devenea o ruină tăcută cu o singură roată care se învârtea în aer din ce în ce mai puțin repede, ca o roată de loterie.

Moștenirea, semnăturile, discuțiile cu administratorii, vâlul negru și oboseala o copleșeau pe tânăra văduvă, care nu cunoștea din căsătorie decât formalitățile legale. Unchiul și doctorul nemai-trebuind să plătească din buzunarul lor, plăteau cu strădaniile lor. Nu au recoltat de pe urma acestora mai multă recunoștință. Elisabeth se despovăra pe umerii lor de toate poverile ei.

Împreună cu administratorii, ei clasau, socoteau, realizau sume care nu mai reprezentau decât cifre și copleșeau imaginația.

Am vorbit despre o aptitudine pentru bogăție datorită căreia nimic nu putea să sporească bogăția nativă a lui Paul și a Elisabethei. Moștenirea aduse dovada acestui fapt. Șocul provocat de dramă îi schimbă mult mai mult. Ei îl iubeau pe Mihaél. Uluitoarea aventură a nunții și a morții sale proiectă această ființă puțin secretă în zona secretă. Eșarfa vie, sugrumându-l, îi deschisese poarta camerei. Fără aceasta n-ar fi intrat nici-odată acolo.

În rue Montmartre, îndeplinirea proiectului de solitudine nutrit de Paul în timpul când el și sora

lui se luau de păr deveni nerealizabilă din cauza plecării Agathe. Acest proiect avea un sens pe vremea lăcomiei lui egoiste ; pierdea acum orice semnificație întrucât vârsta îi sporea dorințele.

Deși aceste dorințe erau de-abia schițate, Paul descoperi că solitudinea râvnită de el nu i-ar aduce nici un folos și îi adâncea, din contră, un vid îngrozitor. Profită de marasm pentru a accepta să locuiască la sora lui.

Elisabeth îi dădu camera lui Michaël, separată de a sa printr-o vastă sală de baie. Servitorii, trei mulatri și un șef negru, voiră să se reîntoarcă în America. Mariette angajă o femeie din regiunea ei. Șoferul rămânea.

De-abia a fost instalat Paul că dormitorul se formă din nou.

Agathe îi era frică, acolo sus, singură cuc... Paul dormea prost într-un pat cu coloane... Unchiul Gérard inspecta uzine în Germania... Pe scurt, Agathe se culcă în patul Elisabethei, Paul își târa așternutul de pat și își construia ghereta pe divan, Gérard își îngrămădea șalurile.

În această cameră abstractă, capabilă să se creeze din nou oriunde, sălășluia Michaël după catastrofă. Fecioara sfântă ! Gérard avea dreptate. Nici el, nici Michaël, nici nimeni de pe lume nu o va poseda pe Elisabeth. Iubirea îi releva acest cerc incomprehensibil care o izola de iubire și a cărui violare se plătea cu viața. Și chiar admitând că Michaël ar fi posadat-o pe fecioară, niciodată el n-ar fi posadat templul în care el nu trăia decât prin moartea sa.

Ne amintim că în palat se afla o galerie, pe jumătate sală de biliard, pe jumătate cabinet de lucru, pe jumătate sufragerie. Această galerie heteroclită era așa datorită faptului că nu era o galerie și nu ducea nicăieri. O fâșie de mochetă pentru scară traversa linoleumul acesteia pe dreapta și se oprea într-un perete. Intrând, pe stânga, se vedea o masă din sufragerie sub un obiect ce atârna din tavan, câteva scaune și niște paravane din lemn flexibil ce pot lua forma pe care o dorești. Paravanele izolau această eboșă de sufragerie de o eboșă de cabinet de lucru (canapea, fotolii de piele, o bibliotecă turnantă, o planisferă terestră), grupate inexpressiv în jurul altei mese, o masă de arhitect, pe care o lampă cu reflector constituia singura sursă luminoasă a holului.

După niște spații ce rămăneau goale, în ciuda scaunelor cu basculă, un biliard stârnea uimire în atâta singurătate. Din loc în loc, geamuri înalte proiectau sentinele de lumină pe plafon, un luminat de sus în jos, dinafară, formând o rampă ce scălda totul într-un clar de lună teatral.

Te aşteptai la vreo lanternă surdă, la vreo ferastră care se deschide încet, la vreun salt înăbuşit al unui cambrioleur.

Această linişte, această rampă evocau zăpada, salonul odinioară suspendat în aer din rue Montmartre, şi chiar, înainte de bătlie, ansamblul de clădiri din cartierul Monthiers, redus de nea la proporţiile unei galerii. Era într-adevăr o singurătate aidoma şi aşteptarea şi palidele faţade simulate de geamurile vaste.

Această încăpere părea a fi una din acele extraordinare greşeli de calcul ale unui arhitect care descoperă prea târziu că a uitat de bucătărie sau de scară.

Michaël reclădise casa; el nu putuse rezolva problema acestei fundături în care dădeai mereu. Dar, pentru un Michaël, o greşală de calcul însemna apariţia vieţii; momentul în care maşina se umanizează şi cedează întâietatea. Acest punct mort al unei case puţin animată era locul în care, cu orice preţ, se refugiase viaţa. Hărţuită de un stil implacabil, de o hăjită de beton şi de fier, ea se ascundea în acest colţ imens cu înfăţişarea prinţeselor decăzute din rangul lor care fug şi iau cu ele orice.

Palatul era admirat; se spunea: „Nici un ornament excesiv. Absolut nimic. Pentru un miliardar înseamnă totuşi ceva“. Dar persoanele îndrăgostite de New York şi care ar fi dispreţuit această încăpere, nu bănuiau (nu mai mult decât Michaël), cât era aceasta de americană.

De o mie de ori mai bine decât fierul şi marmora, ea povestea despre oraşul sectelor oculte, ale teozofilor, despre Christian Science, Ku-Klux-Klan, despre testamentele care impuneau moştenitoarei trecerea unor încercări misterioase, des-

pre cluburile funebre, despre mesele care se învârtesc, despre somnambulii lui Edgar Poe.

Acest vorbitor al unei case de nebuni, acest decor ideal pentru persoanele defuncte care se materializează și care își anunță decesul la distanță, evoca, în plus, gustul evreiesc pentru catedrale, naose, pentru platforme la etajul patruzeci, unde doamne stau în capele gotice, cântând la orgă și aprinzând lumânări. Căci New Yorkul consumă mai multe lumânări decât Lourdes, decât Roma, decât oricare oraș sfânt din lumea întreagă.

Galerie construită pentru copiii anxioși, când ei nu îndrăznesc să traverseze anumite culoare, când se trezesc, când ascultă mobilele care trosnesc și mânerurile ușilor care se învârtesc.

Iar această monstruoasă cameră-debara era slăbiciunea lui Michaël, surăsul lui, ce era mai bun în sufletul său. Ea dezvoltă în el existența a ceva care precedase întâlnirea sa cu copiii și care îl făcea demn de ei. Ea dovedea ca nedreaptă excluderea lui din cameră, ca funeste căsătoria și tragedia sa. Un mister se limpezea aici : nici pentru averea sa, nici pentru forța, nici pentru eleganța lui, nici pentru farmecul său se căsătorise Elisabeth cu el. Se căsătorise cu el pentru moartea lui.

Și normal era, de asemenea, să fi căutat copiii pretutindeni *camera* în palat, în afară de această galerie. Între cele două camere ale lor, ei rătau ca niște suflete chinuite. Noaptea albe nu mai erau acea fantomă ușoară care fuge la cântatul cocoșului, ci o fantomă neliniștită care plutește. Având, în sfârșit, fiecare camera sa și nevoind în ruptul capului să renunțe la ea, se închideau cu furie în aceasta, sau se târau de la una la alta, cu un mers dușmănos, cu buzele strânse, cu privirile zvârlind cuțite.

De bună seamă că galeria aceasta le făcuse far-mece. Chemarea ei îi înspăimânta un pic, îi împiedica să-i treacă pragul.

Ei remarcaseră una din virtuțile sale ciudate și nu cea mai neînsemnată; galeria deriva în toate sensurile, ca o navă fixată cu o singură ancoră.

Când se aflau în orice altă încăpere le devenea cu neputință să o situeze și, când pătrundeau în ea, nu puteau să-și dea seama de poziția ei față de celelalte încăperi. De-abia dacă se orientau după un vag zgomot de veselă provenind de la bucătă-rii.

Acest zgomot și aceste magii evocau copiii som-noroși după o plimbare cu funicularul, hotelurile elvețiene unde fereastra se deschide perpendicular spre lume, unde vezi ghețarul în față, atât de a-proape, de cealaltă parte a străzii, ca o clădire de diamant.

Acum este rândul lui Michaël să-i conducă un-de trebuia, să ia trestia de aur, să traseze limitele și să le dezvăluie locul.

Într-o noapte, când Paul era îmbufnat iar Eli-sabeth voia să-l împiedice să doarmă, el fugi trântind ușile și se refugie în galerie.

Spiritul de observație nu-l caracteriza. Dar pri-mea efluviile cu violență, le înregistra și le or-chestra repede în folosul său.

De-abia intrase în înșiruirea aceea misterioasă de arii alternative de umbră și de lumină, de-abia pătrunsese între decorurile acestui studio pustiu, că și deveni o pisică prudentă căreia nimic nu-i scapă. Ochii-i străluceau. Se oprea, dădea târcoale, adulmeca, incapabil să asemuiască o cameră cu cartierul Monthiers, o liniște nocturnă cu zăpadă,

însă regăsea aici, profund, acel deja văzut într-o viață anterioară.

Inspectă cabinetul de lucru, se ridică, târî și înfășură paravanele, astfel încât să izoleze un fotoliu, în care se culcă, întinzându-și picioarele pe un scaun; apoi, mulțumit de sine, încercă să plece. Dar pleca decorul, abandonându-și personajul.

Suferea. Suferea din orgoliu. Revanșa lui asupra copiei lui Dargelos era un eșec jalnic. Agathe îl domina. Și, în loc să înțeleagă că el o iubea, că ea îl domina prin blândețea ei, că era în interesul său să se lase învins, el se ținea țănoș ca un cocoș, se cabra, lupta împotriva a ceea ce credea că-i demonul lui, o fatalitate diabolică.

Pentru a goli un vas într-altul printr-un tub de cauciuc e de-ajuns o simplă amorsare.

A doua zi, Paul se organizează, construindu-și o cabană ca în *Vacanțele* Doamnei de Segur. Folosi paravanele pentru a face o ușă. Această incintă deschisă sus și care participa la existența supranaturală a locului, se populă cu dezordine. Paul aduse aici bustul de gips, tezaurul, cărțile, cutiile goale. Rufăria murdară se îngrămădea. O oglindă mare reflecta perspectivele. Un pat pliant înlocuia fotoliul. Andrinoplul acoperi reflectorul.

Mai întâi anunțați prin câteva vizite, Elisabeth, Agathe și Gérard, incapabili de a trăi departe de acest excitant peisaj de mobile, emigrară pe urmele lui Paul.

Trăiau din nou. Ridică taberele. Profitară de băltoacele de lumină lunară și de umbră.

La capătul unei săptămâni, termosurile înlocuiau café-ul Charles iar paravanele nu clădeau decât o singură cameră, insulă pustie înconjurată de lino-leum.

De când cu starea de încordare a celor două camere, simțindu-se inoportuni și punând proasta dispoziție a lui Paul și a Elisabethei (proastă dispoziție fără nici o vervă) pe seama unei atmosfere pierdute, Agathe și Gérard ieșeau adesea împreună. Prietenia lor profundă era aceea a bolnavilor care suferă de aceeași boală. La fel cum Gérard o privea pe Elisabeth, Agathe îl situa pe Paul mai sus decât pe pământ, pe un fel de soclu. Amândoi iubeau, nu se plângeau și n-ar fi îndrăznit să-și mărturisească limpede dragostea. De la bază, cu capul ridicat, ei își adorau idoli; Agathe pe tânărul de zăpadă, Gérard pe fecioara de fier.

Niciodată nici unuia nici celuilalt nu i-ar fi trecut prin minte să creadă că ar putea să obțină, în schimbul fervoriilor, altceva decât bunăvoință. Găseau minunat că erau tolerați, tremurau să nu îngreueze visul fratern și se îndepărtau din delicatețe, când socoteau că devin o povară.

Elisabeth uita de automobilele ei. Șoferul îi aducea aminte. În seara aceea, când ea îi luase la plimbare pe Gérard și pe Agathe, i-a fost dat lui Paul, rămas singur, prizonierul atitudinii sale, să-și descopere dragostea.

Pe când privea, până îl apucase amețea, falsul portret al Agathe, făcu el această descoperire care îl împietri. Era bătătoare la ochi. El semăna cu persoanele care disting literele unei monograme, dar nu mai pot vedea liniile neînsemnate pe care aceste litere par, mai întâi, să le împletească.

Paravanele, ca o cabină de actor, aveau revistele-magazin rupte din rue Montmartre. Asemenea mlaștinei chineze unde florile de lotus se des-

chid în zori cu un zgomot imens de sărutări, ele făceau să înflorească dintr-o dată chipurile asasinilor și ale actrițelor. Tipul lui Paul ieșea la suprafață, multiplicat de un palat de oglinzi. El debuta prin Dargelos, se afirma prin cele mai mărunte fețe alese în umbră, împăca acele capete de pe pereții subțiri, se purifica prin Agathe. Câte pregătiri, încercări, retușuri, înaintea iubirii! El care se credea victima unei coincidențe între tânără și acel școlar, află cât își cercetează soarta cu amănuntul armele, află despre încetineala sa de a ochi și de a nimeri inima.

Iar gustul secret al lui Paul, gustul său al unui tip aparte nu jucase aici nici un rol, întrucât soarta, dintre o mie de tinere, o făcuse pe Agathe tovarășa Elisabethei. Așadar, trebuia să te reîntorci la sinuciderea cu ajutorul gazului pentru a căuta responsabilii.

Paul se minună de această întâlnire și, fără îndoială, surpriza i-ar fi fost fără de margini dacă brusca sa clarviziune nu s-ar fi limitat la iubirea lui. El ar fi remarcat atunci cum lucrează soarta, imitând încet suveica dantelăreselor, ciuruindu-ne cu ace și ținându-ne pe genunchii ei, ca pe o perniță.

În această cameră atât de puțin potrivită pentru a te organiza, pentru a întocmi ceva durabil, visa Paul la iubirea lui și nu o asocie, la început, în aceste visuri pe Agathe sub nici o formă terestră. Se aprindea singur. Pe neașteptate își văzu în oglindă chipul potolit și îi fu rușine de figura posomorâtă pe care i-o pricinuisese prostia. El voi-se să răspundă la rău cu rău. Dar răul lui devenea un bine. El avea să răsplătească binele prin bine cât mai repede. Va fi el oare capabil de așa

ceva? Iubea; asta nu însemna că această iubire să fie reciprocă și că ar putea să devină vreodată.

Era la o sută de leghe de a-și închipui că inspire respect; respectul Agathe îi apărea chiar ca o aversiune. Suferința lui la acest gând nu mai prezenta nici o legătură cu suferința surdă pe care o credea că vine de la orgoliul său. Ea îl cotopea, îl hărțuia, impunea un răspuns. Nu era vorba de nimic imobil; trebuia să acționeze, să caute ce se cuvenea să facă. Niciodată el nu va îndrăzni să vorbească. Dealtminteri, unde să vorbească? Riturile religiei comune, schismele sale făceau foarte dificilă o intrigă iar genul lor de viață confuză solicită atât de puțin anumite lucruri speciale spuse la anumite date speciale, încât risca să vorbească fără ca vorbele lui să fie luate în serios.

Plănui să-i scrie. O piatră căzuse și ridase calmul; o a doua piatră avea să atragă după sine alte consecințe pe care nu se pricepea să le prevadă, dar care vor decide în locul lui. Această scrisoare (un pneumatic)¹ avea să devină pradă hazardului. Ar putea fie să cadă în mijlocul grupului, fie să ajungă la Agathe când se afla singură și ar fi acționat după împrejurări.

El își va ascunde zăpăceala, se va preface că este îmbufnat până a doua zi, va profita de această situație pentru a scrie și pentru a nu-și arăta roșeața chipului.

Această tactică o enervă pe Elisabeth și-o descurajă pe sărmana Agathe. Ea crezu că Paul îi poar-

¹ Corespondență scrisă pe o hârtie ușoară de anumite dimensiuni pe care poșta, în unele orașe, o expediază în diverse cartiere cu ajutorul aerului comprimat.

tă pică și că fuge de ea. A doua zi, nu se simți bine, se culcă și luă masa în camera ei.

După un dejun lugubru numai cu Gérard, Elisabeth îl trimise grabnic la Paul, îl rugă stăruitor să încerce să intre la el, să-l descoasă bine de tot, să afle ce le reproșa, în timp ce ea se va îngriji de răceala Agathe.

O găsi plângând, culcată cu fața în jos, cu capul în pernă. Elisabeth era palidă. Neliniștea din casă îi trezea anumite straturi adormite din suflet. Adulmeca un mister și se întreba care era acesta. Curiozitatea ei nu mai cunoștea margini. O alintă pe sărmană, o liniști, îi ascultă spovedania.

— Îi iubesc, îl ador, el mă disprețuiește, rostea printre hohote de plâns, Agathe.

Așadar, dragostea era. Elisabeth surâse :

— Iată o mică nebună, exclamă ea, înțelegând că Agathe vorbea de Gérard ; aş vrea tare mult să știu cu ce drept te disprețuiește. Ți-a spus-o el ? Nu ! Atunci ? Are un noroc imbecilul ăsta ! Dacă-l iubești, trebuie să te ia în căsătorie, trebuie să-l iei în căsătorie !

Agathe se potoli, liniștită, anesteziată de simplitatea acestei surori, de uimitorul deznodământ pe care Elisabeth îl propunea în loc de a-și bate joc de ea.

— Lise... murmură ea, rezemându-și capul pe umărul tinerei văduve, Lise, ești bună, tu ești atât de bună... dar el nu mă iubește.

— Ești sigură ?

— E cu neputință...

— Știi, Gérard e un băiat timid...

Și ea continuă, liniștind-o, mângâind-o, cu umărul inundat de lacrimi, când Agathe își înălță capul :

— Dar... Lise... nu era vorba de Gérard. Eu vorbesc de Paul !

Elisabeth se ridică. Agathe se bâlbâia :

— Iartă-mă... Iartă-mă...

Elisabeth, cu ochii ficși, cu mâinile atârându-i, simțea cum se scufundă, în picioare, ca în camera infirmiei, și așa cum văzuse odinioară substituindu-se mamei sale o moartă care nu era mama ei, tot așa o privea pe Agathe, văzând în locul acesteia fetei în lacrimi o întunecată Athalie, o hoată care pătrunsese în casă.

Elisabeth voia să afle ; se stăpâni. Veni și se așează pe marginea patului :

— Paul ! E uluitor. Niciodată n-aș fi bănuیت...

Luă o voce amabilă :

— Iată o surpriză ! E așa de caraghios ! E uluitor. Povestește, povestește repede !

Și din nou o îmbrățișa, o liniștea, îi ușura confidențele, îi aducea prin șiretenie la lumină mulțimea de sentimente obscure.

Agathe își ștergea lacrimile, își sufla nasul, se lăsa alintată, convinsă. Își golea inima și îi făcea Elisabetei niște mărturisiri pe care n-ar fi îndrăznit niciodată să și le exprime ei însăși.

Elisabeth asculta cum îi este descrisă această umilă, această sublimă dragoste, iar micuța care vorbea aplecată pe gâtul și umărul sorei lui Paul ar fi fost stupefiată dacă ar fi văzut, deasupra mâinii mașinale care îi mângâia părul, un chip de judecător neîndurător.

Elisabeth părăsi patul. Surâdea :

— Ascultă, îi spuse, odihnește-te, calmează-te ! E foarte simplu, mă duc să discut cu Paul.

Agathe se ridică, îngrozită :

— Nu, nu, să nu bănuiască nimic! Te conjur! Lise, Lise, nu-i povesti...

— Lasă, scumpa mea. Tu îl iubești pe Paul. Dacă Paul te iubește, totul e cât se poate de bine. N-am să te trădez, fii liniștită. Am să-l descos fără să las impresia și am să aflu. Ai încredere, dormi, nu te mișca din cameră.

Elisabeth cobori treptele. Purta un halat de baie strâns, la talie cu o cravată. Halatul atârna și o stingherea. Dar cobora datorită unei mașini, care sălășluia în ea, dar din al cărui mecanism nu auzea decât zgometul. Acest mecanism o manevra, împiedica marginea halatului să ajungă sub sandale, îi comanda s-o ia la dreapta, la stânga, o făcea să deschidă, să închidă ușile. Se simțea un automat, întors pentru un anumit număr de acte și pe care trebuia să le aducă la îndeplinire, afară numai dacă nu se sfârâma pe drum. Inima îi bătea cu lovituri de secure, urechile îi țiuiau, ea nu gândea nici un gând potrivit cu acest pas energic. Visele te fac să auzi acei pași grei care se apropie și care gândesc, care ne dau un mers mai ușor decât zborul, îmbină acea greutate de statuie cu ușurința înotătorilor sub apă.

Elisabeth, grea, ușoară, care zbură, ca și cum halatul i-ar fi înconjurat gleznele cu clocotul ce dezvăluie la primitivi personajele supranaturale, pășea pe culoare cu capul vid. Acest cap nu adăpostea decât rumoarea vagă, iar pieptul numai loviturile regulate ale pădurarului.

De acum înainte tânăra femeie nu mai trebuia să se oprească. Geniul camerei i se substituia, o dubla ca oricare geniu care punând stăpânire pe un om de afaceri îi dictează ordinele ce împiedică

falimentul, care punând stăpânire pe un marinar îi dictează gesturile ce salvează nava, unui criminal îi dictează cuvintele care stabilesc un alibi.

Cursa o duse în fața micii scări ce ducea la sala pustie. Gérard ieșea de acolo.

— Veneam să te caut, spuse el. Paul se poartă ciudat. Voia să te caut. Cum se simte bolnava?

— Are migrenă, vrea să fie lăsată să doarmă.

— Mă urcam la ea...

— Nu te mai duce. Se odihnește. Du-te în camera mea. Așteaptă-mă acolo în timp ce îl voi vedea pe Paul.

Sigură de ascultarea pasivă a lui Gérard, Elisabeth intră la Paul. Vechea Elisabeth se trezi o secundă, contemplă jocurile ireale ale falsei luni, ale falsei zăpezi, linoleumul ce oglindea lucrurile din jur, mobilele prăpădite care se reflectau în el și, în centru, orașul chinezesc, incinta sacră, înalții pereți supli care păzeau camera.

Îi ocoli, îndepărtă un panou și-l găsi pe Paul așezat pe podea, cu bustul și ceafa sprijinite de cuverturi; plângea. Lacrimile lui nu mai erau acelea pe care le vărsa pentru prietenia spulberată și nu semănau cu lacrimile Agathei. Se formau între gene, se măreau, se revărsau și curgeau la intervale lungi, ajungând după un ocol la gura întredeschisă unde se opreau și de unde porneau din nou ca alte lacrimi.

Paul aștepta de la pneumatic un rezultat violent. Nu se putea ca Agathe să nu-l fi primit. Această lovitură zadarnică, așteptarea aceasta îl ucideau. Promisiunile de prudență, de tăcere pe care și le făcuse îl părăsiră. Voia să știe, cu orice preț. Incertitudinea devenea intolerabilă. Elisabeth venea de la Agathe; o întrebă.

— Ce pneumatic?

Elisabeth, lăsată în voia propriilor sale mijloace, ar fi început, fără îndoială, o dispută, iar injuriile ar fi distrus-o repede, avertizându-l pe Paul să tacă, să răspundă, să strige mai tare. Dar în fața unui tribunal și a unui tribunal tandru, el mărturisi. El mărturisi descoperirea, stângăcia lui, pneumaticul său, și o rugă fierbinte pe sora lui să-i spună dacă Agathe îl respingea.

Aceste lovituri succesive nu provocau automatului decât declanșările care dădeau o formă diferită directivelor sale. Elisabeth se înspăimântă auzind de acest pneumatic. Agathe știa oare și o păcălise? Uitase ea să deschidă un pneumatic și, recunoscând scrisul, era pe cale să-l deschidă? Avea să-și facă ea apariția?

Un minut, scumpule, zise ea. Așteaptă-mă, am să-ți spun lucruri serioase. Agathe nu mi-a pomenit de pneumaticul tău. Un pneumatic nu zboară. Trebuie regăsit pneumaticul ăsta. Mă urc din nou la ea; mă întorc într-o clipă.

Ieși în fugă și, amintindu-și de plânsetele Agathe, se întrebă dacă pneumaticul nu fusese depus în vestibul. Nimeni nu ieșise. Gérard nu se uita la scrisori. Dacă fusese lăsat jos, se putea să se afle încă acolo.

Era acolo. Plicul galben, șifonat, îndoit, imita o frunză uscată pusă pe o tavă.

Se aprinse. Era scrisul lui Paul, un scris mare de elev slab, dar plicul purta propria lui adresă. Paul îi scria lui Paul! Elisabeth rupse plicul.

Casa aceasta ignora hârtia de scrisori; se scria pe orice. Despături o foaie cadrilată, o hârtie de scrisoare anonimă.

„Agathe, nu te supăra, eu te iubesc. Eram un idiot. Credeam că-mi voiai răul. Am descoperit că

te iubesc și dacă tu nu mă iubești, eu am să mor. Îți cer, în genunchi, să-mi răspunzi. Sufăr. Nu mă voi mișca din galerie.“

Elisabeth scoase un pic limba, ridică din umeri. Adresa fiind aceeași, Paul dezorientat, grăbit, scrisese propriul său nume pe plic. Îi recunoscuse metodele. Nu avea să-l schimbe nimeni.

Admițând că pneumaticul, în loc să vegeteze în vestibul, ar fi revenit ca un cerc între mâinile lui Paul, el s-ar fi descurajat din pricina acestei înapoieri până la ruperea scrisorii și pierderea speranței. Ea îl va scuti de urmările neplăcute ale distracției sale.

Se duse la toaleta vestiarului, rupse pneumaticul în bucățele și făcu să-i dispară urmele.

Reîntoarsă lângă nefericit, îi relată că venea din camera Agathe, că Agathe dormea și că pneumaticul zăcea pe comodă: un plic galben din care ieșea o foaie de hârtie de bucătărie. Ea recunoscuse plicul datorită unui teanc de plicuri asemănătoare de pe masa lui Paul.

— Și ea nu-ți spusese nimic despre scrisoarea mea?

— Nu. Aș vrea chiar ca ea să nu afle niciodată că am văzut pneumaticul. Și mai ales nu trebuie să o întrebi nimic. Ți-ar răspunde că habar nu are de ceea ce vrem să spunem.

Paul nu-și închipuise ce deznodământ va aduce scrisoarea. Dorința lui îl îndemna să creadă într-o reușită. Nu se aștepta la această prăpastie, la acest hău. Lacrimile îi curgeau pe chipu-i sincer. Elisabeth îl consola, îi dădea amănunte despre scena în care micuța i-ar fi destăinuit dragostea sa pentru Gérard, iubirea lui Gérard, proiectele lor de căsătorie.

— E ciudat, insista ea, că Gérard nu ți-a vorbit despre toate acestea. Eu îl intimidéz, îl hipnotizez. Tu, e altceva. El a presupus că ți-ai bate joc de ei.

Paul tăcea, îndura amărăciunea acestei uimitoare revelații. Elisabeth își expunea cu de-amănuntul teza. Paul era nebun! Agathe era o fetiță simplă, iar Gérard un băiat de treabă. Erau făcuți unul pentru celălalt. Unchiul lui Gérard îmbătrâne-a. Gérard avea să fie bogat, liber, avea s-o ia în căsătorie pe Agathe și va întemeia o familie burgheză. Norocul lor nu întrevedea nici un obstacol. Ar fi cumplit, criminal, da, criminal, de a le pune bețe în roate, de a provoca o dramă, de a o tulbura pe Agathe, de a-l aduce la disperare pe Gérard, de a le otrăvi viitorul. Paul nu era în stare de așa ceva. El acționa sub influența unui capriciu. El avea să reflecteze, avea să înțeleagă că un capriciu nu se putea opune unei iubiri împărțite.

O oră Elisabeth vorbi, vorbi, pledă cauza justă. Se aprindea, se așternea pe pledoarie. Plângea în hohote. Paul înclina capul, aproba, se lăsa în voia ei. Făgădui să tacă și să arboreze în fața tinerei perechi o mină bună atunci când îi vor anunța noutatea. Tăcerea Agathei cu privire la pneumatic dovedea hotărârea ei de a uita, de a socoti scrisoarea un capriciu, de a nu-i păstra pică. Dar, după această scrisoare, ar putea dăinui o stinghereală pe care Gérard ar constata-o cu surprindere. Logodna va aranja lucrurile, va abate atenția cuplului, apoi o călătorie de nuntă va mătura definitiv această stinghereală.

Elisabeth șterse lacrimile lui Paul, îl sărută, îl acoperi cu pleduri și părăsi incinta. Trebuia să-și ducă la îndeplinire sarcina. Instinctul îi spunea că

ucigaşii dau loviturile una după alta, nu se pot opri ca să se odihnească. Păianjen nocturn, ea îşi continua cursa, târându-şi firul, presărându-şi capcana, în toate părţile, în tenebre, gravă, uşoară, neobosită.

Îl găsi pe Gérard la ea. Se plictisea din pricina aşteptării :

— Ei bine ? ȕipă el.

Elisabeth îl repezi.

— Nu o să renunţi aşadar niciodată la obiceiul ăsta de a ȕipa ? Nu poţi să vorbeşti fără să ȕipi. Ei bine, Paul e bolnav. E prea prost ca să-şi dea seama singur. N-ai decât să te uiţi la ochii, la limba lui. Are febră. Doctorul o să hotărască dacă-i gripă sau o revenire a bolii. Eu i-am ordonat să stea în pat şi să nu te vadă. O să te culci în camera lui...

— Nu, o întind.

— Rămâi. Trebuie să-ȕi vorbesc.

Elisabeth avea o voce gravă. Îl obligă să ia loc, merse de-a lungul şi de-a latul camerei şi-l întrebă ce avea de gând cu Agathe.

— Să fac ce ? întrebă el.

— Cum ce ? şi, cu o voce aspră, poruncitoare, îl întrebă dacă îşi bătea joc de ea şi dacă nu ştia că Agathe îl iubeşte, că speră să o ceară în căsătorie, nu-şi explica tăcerea lui.

Gérard holbă nişte ochi stupizi. Braţele îi căzură de mirat ce era.

— Agathe... se bâlbâi el... Agathe !...

— Da, Agathe ! exclamă Elisabeth cu impetuo-zitate.

El era prea orb, în definitiv. Plimbările lui cu Agathe ar fi trebuit să-l lămurească. Și, puțin câte puțin, ea transforma încrederea tinerei în dragoste, venea cu date, dovedea, îl zdruncina pe Gérard cu o mulțime de probe. Ea adăugă că Agathe suferea, își imagina că el o iubește pe Elisabeth, ceea ce ar fi comic și, oricum, averea sa, a Elisabethei, făcea chestiunea imposibil de rezolvat.

Gérard dorea să dispară într-o trapă. Vulgaritatea acestui reproș ținea atât de puțin de stilul Elisabethei, inconștientă față de problemele pecuniare, încât resimți o tulburare atroce. Ea profită de această tulburare pentru a termina cu el și, dând lovituri decisive sentimentelor sale, îl somă să n-o mai privească cu ochi languroși, să se căsătorească cu Agathe și să nu divulge niciodată rolul ei de pacificatoare. Numai orbirea lui Gérard o obliga să joace acest rol și ea nu ar suporta nici pentru o împărăție ca Agathe să poată crede că îi dătora fericirea.

— Haide, termină ea, iată o treabă bună. Culcă-te, eu mă duc la Agathe să-i anunț noutatea. Tu o iubești. Nebunia măririlor te îmbată. Trezește-te. Felicită-te. Sărută-mă și mărturisește că esti omul cel mai fericit de pe lume.

Gérard, stupefiat, subjugat, mărturisi ce-i porunceă tânăra. Elisabeth îl închise în cameră și, continuând să-și țeară pânza, se urcă la Agathe.

Dintre toate victimele unui omor, se poate întâmpla ca o tânără să opună cea mai mare rezistență.

Agathe se clătina sub lovituri și nu ceda. În sfârșit, zdrobită de oboseală, după o luptă ne bună în

care Elisabeth îi explica întruna că Paul era incapabil să fie îndrăgostit, că n-o iubea pentru că el nu iubea pe nimeni, că se distrugea el însuși și că acest monstru de egoism ar provoca pierderea unei femei credule; că, pe de altă parte, Gérard era un suflet de elită, onest, îndrăgostit, capabil fiind să-i asigure un viitor, tânăra desfăcu legătura strânsă care o ținea agățată de visul ei. Elisabeth o privea cum atârna în fața cearșafurilor, cu șuvițe de păr lipite, cu capul dat pe spate, cu o mână pe rana sa, cealaltă căzută pe podea ca o piatră.

Elisabeth o ridică, îi dădu cu pudră, îi jură că Paul nu bănuia nimic despre mărturisirile ei și că era de-ajuns ca Agathe să-i anunțe voioasă căsătoria ei cu Gérard pentru ca el să nu aibă niciodată vreo bănuială.

— Mulțumesc... mulțumesc... ești bună... sughița nenorocita.

— Nu-mi mulțumi, dormi, spuse Elisabeth, și părăsi camera.

Se oprî un moment. Se simțea calmă, inumană, descărcată de o povară. Tocmai ajunsese la capătul scării, când inima prinse să-i bată din nou puternic. Auzea ceva. Și pe când ridica piciorul să pășească, îl văzu pe Paul care se apropia.

Lunga ei rochie albă lumina umbra. Elisabeth recunoscî imediat că el mergea aflându-se într-una din micile sale crize de somnambulism frecvente în rue Montmartre și pe care i le provoca totdeauna o supărare. Ea se sprijinea de balustradă, ținând piciorul suspendat în aer, neîndrăznind să facă nici cea mai mică mișcare, de teamă ca Paul să nu se trezească, să nu o întrebe despre Agathe. Dar el nu o vedea. Privirea lui nu se așternea mai mult asupra acestei femei zburătoare decât

asupra unui lampadar oarecare ; el privea scara. Elisabeth se temea de tumultul inimii ei, de pădurarul care izbea și trebuia să fie auzit.

După o scurtă oprire, Paul se reîntoarce. Ea își puse jos piciorul amortit, îl auzi cum se îndepărta spre liniște. Pe urmă, se întoarce în camera ei.

În camera vecină era tăcere. Oare Gérard dormea ? Rămase în picioare în fața toaletei. Oglin-
da o neliniștea. Își plecă ochii și își spală mâinile
însălmântătoare.

Unchiul simțindu-se foarte bolnav, logodna și căsătoria au fost urgentate, într-o atmosferă de bună dispoziție nefirească, fiecare jucând un rol și întrecându-se în generozitate. O tăcere mortală apăsa greu în afara ceremoniilor intime când Paul, Gérard, Agathe, prea veseli, o doborau pe Elisabeth. În zadar se gândea că energia ei abilă îi salva de la o nenorocire, că datorită ei Agathe nu va fi victima dezordinei lui Paul, nici Paul a inferiorității Agathe; zadarnic își repeta ea : Gérard și Agathe sunt de același nivel, ei se căutau prin noi, într-un an vor avea un copil, vor binecuyânta împrejurările ; în zadar uita ea manevrele din noaptea sălbatică, așa ca la ieșirea dintr-un somn patologic, în zadar lua ea aceste manevre drept transpunerea în fapte a unei înțelepciuni protectoare, ea simțea totuși o tulburare în fața nenorociților și o teamă de a-i lăsa pe toți trei împreună.

De fiecare era sigură. Delicatețea lor o apăra împotriva unei confruntări a faptelor pe care ei riscau să le ia într-un sens rău și să le atribuie relei-voințe. Ce rea-voință ? Rea-voință de ce ? Rea-voință pentru ce motiv ? Elisabeth se liniștea

întrebându-se și negăsind nici un răspuns la întrebări. Îi iubea pe nefericiții ăștia. Din interes, din pasiune îi făcuse victimele sale. Îi observa cu atenție, îi ajuta, îi scotea fără voia lor dintr-o încurcătură a cărei dovadă le-o va aduce viitorul. Această treabă grea o costase mult sufletește. Trebuia s-o facă. Trebuia s-o facă.

— Trebuia, repeta mereu Elisabeth, ca și cum ar fi fost vorba despre o periculoasă intervenție chirurgicală. Cuțitul ei devenea un bisturiu. Trebuisese să se hotărască chiar în acea noapte, să adoarmă și să opereze. Se felicita pentru urmări. Însă un râs al Agathei precipitând-o din vis, ea revenea la masă, auzea acel râs fals, vedea chipul bolnav al lui Paul, grimasa amabilă a lui Gérard și se reîntorcea la îndoielile ei, alunga spaima, amănunte implacabile, fantomele din faimoașa noapte.

Voiajul de nuntă îi lăsa singuri pe frate și soră. Paul slăbea întruna. Elisabeth împărțea cu el incinta, îl veghea, îl îngrijea zi și noapte. Doctorul nu înțelegea această revenire a unei boli ale cărei simptome nu le recunoștea. Camera făcută din paravane îl consterna; ar fi vrut să-l reinstaleze pe Paul într-o încăpere confortabilă. Paul se opunea. Trăia înfofolit în rufe informe. Andrino-plul înclina lumina asupra unei Elisabeth care stătea jos, cu obrazii în mâini, cu ochii ficși, pus-tiită de umbra ei solitudine. Stofa purpurie colora chipul bolnavului, o amăgea pe Elisabeth, așa cum reflexiile mașinilor pompierilor îi creaseră iluzii lui Gérard, liniștea această fire ce nu se mai hrănea decât cu minciuni.

Moartea unchiului îi aduse înapoi pe Gérard și Agathe. Ei se instalară în rue Laffitte, cu toate stăruințele Elisabethei care le ceda un etaj. Ea prevedea că perechea se va înțelege, că va avea o fericire mediocră (singura de care era vrednică) și îi era frică de aci înainte de atmosfera nedisciplinată din palat. Paul se temea că vor accepta. El respiră ușurat când Elisabeth îi anunță hotărârea lor :

— Ei găsesc că felul nostru de a fi riscă să le strice existența. Gérard mi-a spus-o în față. Se teme că exemplul nostru îi dăunează Agathe. Îți afirm că nu inventez nimic. El a devenit unchiul său. Îl ascultam stupefiată. Mă întrebam dacă juca teatru, dacă-și dădea seama de ridicolul său.

Din când în când cuplul lua dejunul sau cina la Étoile. Paul se scula, se urca în sufragerie iar stânjeneala reîncepea sub privirea Mariettei, o privire tristă de bretonă care adulmecă nenorocirea.

Într-o dimineață se pregăteau să se așeze la masă.

— Ghicește pe cine am întâlnit ?

Gérard îl interpela binedispus pe Paul care schiță o mutră interogativă.

— Dargelos !

— Nu ?

— Da, prietene, Dargelos !

Gérard traversa o stradă. Dargelos, care pilota un mic automobil, fusese cât pe-aci să-l strivească. Se oprișe ; știa deja despre moștenire și că Gérard conducea uzinele unchiului său. Dorea să viziteze una din ele. Se orienta bine.

Paul întrebă dacă se schimbase.

— E același, puțin mai palid... Ai jura că-i un frate al Agathei. Și nu mai vorbea despre tine cu dispreț. Era foarte, foarte amabil. Face naveta între Indochina și Franța. Reprezintă o fabrică de automobile. Îl dusesese pe Gérard în camera lui de la hotel și-l întrebasese dacă îl vizitează pe Bulgăre de zăpadă... în sfârșit, tipul cu bulgărele de zăpadă... era vorba de Paul.

— Și atunci ?

— I-am răspuns că te văd. M-a întrebat : „Tot îi mai place otrava“ ?

— Otrava ?

Agathe sări în sus, uluită.

— Fără îndoială, exclamă Paul, agresiv. Otrava e ceva minunat. La școală, visam să am otravă (ar fi fost mai exact să spună : Dargelos visa otrăvuri și eu îl imitam pe Dargelos).

Agathe întrebă pentru, ce.

— De florile mărilor ! răspunse Paul, ca s-o am, ca să am otravă. E minunat ! Mi-ar place să am otravă, așa cum mi-ar place să am busuioc, mătrăgună, așa cum am un revolver. E acolo, știi că-i acolo, te uiți la el. E otravă. E minunat !

Elisabeth aproba. Aproba împotriva Agathei și din spirit de cameră. Ei îi plăcea mult otrava. În rue Montmartre fabrica otrăvuri false, pecetluia fiole, lipa etichete macabre, inventa nume tenebroase.

— Ce oroare ! Gérard, sunt nebuni. O să sfârșii la Curtea cu Juri !

Această revoltă burgheză a Agathei o încânta pe Elisabeth, ilustra atitudinea pe care o atribuia tânărului menaj, anulând indelicatetea de a o fi imaginat. Făcu din ochi spre Paul.

— Dargelos, continuă Gérard, mi-a arătat otrăvuri din China, India, Antile, din Mexic, otrăvuri de săgeți, otrăvuri de torturi, otrăvuri de răzbunare, otrăvuri de sacrificii. Râdea. „Să-i spui lui Bulgăre de Zăpadă că nu m-am schimbat de cum eram la școală. Voiam să colecționez otrăvuri, le colecționez. Ține, dă-i jucărioara asta.“

Gérard scoase din buzunar un pachetel înfășurat în hârtie de ziar. Paul și sora lui mureau de nerăbdare. Agathe rămăsese în celălalt capăt al încăperii.

Desfăcură hârtia. Conținea, învelit într-una din acele hârtii de China ce se destramă ca vata, un bulgăre închis la culoare de mărimea unui pumn. O creștătură dezvăluia o plagă strălucitoare, roșiatică. Restul era pământos, alcătuit dintr-o compoziție de trufă, răspândind când o aromă de bulgăre de pământ proaspăt, când un miros puternic de ceapă și de esență de mușcată.

Toți tăceau. Bulgărele impunea tăcere. El fascina și stârnea repulsie la fel ca o încolăcitură de șerpi pe care o crezi alcătuită dintr-o singură reptilă și unde descoperi mai multe capete. Emană un prestigiu de moarte.

— E un drog, spuse Paul. El se droghează. Nu ar da otravă.

Și întinse mâna.

— Nu-l atinge ! (Gérard îl opri.) Otravă sau drog, Dargelos ți-l oferă, dar îți recomandă mai ales să nu-l atingi. Dealtminteri, tu ești prea inconștient, nu-ți voi lăsa murdăria asta pentru nimic în lume.

Paul se supără. El adoptă tema Elisabetei. Gérard se acoperea de ridicol, se credea unchiul său etc...

— Inconștient ? ricana Elisabeth. O să vedeți !

Ea apucă bulgărele cu ziarul și se porni să-l urmărească pe fratele ei în jurul mesei. Tipa :

— Mănâncă ! Mănâncă !

Agathe fugea, Paul ȋopăia, își ascundea fața.

— Vedeți ce inconștientă ! Ce eroism ! îl lua peste picior Elisabeth râsuflând din greu.

Paul ripostă :

— Idioato, mănâncă tu.

— Mulțumesc. Aș muri. Ai fi prea fericit. Mă duc să pun otrava noastră în tezaur.

— Mirosul pătrunde peste tot, spuse Gérard. Ascunde-l într-o cutie de fier.

Elisabeth înveli bulgărele, îl băgă într-o cutie veche de biscuiți și dispăru. Ajunsă la comoda în care se afla tezaurul și pe care se găseau revolverul, bustul cu mustăți, cărțile, ea o deschise și puse cutia pe fotografia lui Dargelos. O așeză cu grijă, încet, scoțând un pic limba, cu afectarea unei femei care face vrăji, care înfige un ac într-o figurină de ceară.

Paul se revedea la școală, imitându-l prostește pe Dargelos, nevorbind decât despre sălbatici, de săgeți otrăvite, plănuiind, pentru a-l ameți, un masacu printr-o metodă sistematică, aplicând otrava pe guma timbrelor poștale, măgulind un monstru, negândindu-se nici un moment că otrava ucide. Dargelos ridica din umeri, își întorcea capul în altă parte, îi spunea că-i o fată nevolnică.

Dargelos nu-l uitase pe acest sclav care-i sorbea cuvintele și acum își încununa bătăile de joc.

Prezența bulgărelui îi exaltă mult pe frate și soră. Camera se îmbogățea cu o forță ocultă. Ea

devenea o bombă însuflețită a revoltei echipajelor, una din acele tinere rusoaice ale căror piepturi erau o stea de fulger și iubire.

În plus, Paul se felicita că face paradă de insolit de la care Gérard (după Elisabeth) pretindea că o scapă și că o înfruntă pe Agathe.

Elisabeth se felicita că-l vede pe acel Paul de odinioară, acceptând insolitul, pericolul, și păstrând simțul tezaurului.

Bulgărele îi simboliza contraponderea unei atmosfere meschine, o făcea să tragă nădejde într-o ruină progresivă a dominației Agathe.

Dar un fetiș nu era de-ajuns pentru a-l vindeca pe Paul. Îl părăseau forțele, slăbea, își pierdea pofta de mâncare, îl stăpânea o sfârșeală searbădă.

Palatul își păstrase obiceiul anglo-saxon de a da zi liberă, duminica, întregului personal de serviciu. Mariette pregătea termoșurile, sendviciurile și pleca împreună cu tovarășa ei. Șoferul, care le ajuta la curățenie, scotea din garaj unul din automobile și lua clientela întâmplătoare.

Ningea în acea duminică. Conform dispoziției medicului, Elisabeth, cu perdelele trase, se odihnea în camera ei. Erau orele cinci iar Paul moțăia de la amiază. O rugase stăruitor pe sora lui să-l lase singur, să se urce la ea, să-l asculte pe doctor. Elisabeth dormea și visa că Paul murise. Ea străbătea o pădure asemănătoare galeriei, întrucât, printre arbori, lumina cădea din niște geamuri înalte despărțite de umbră. Vedea biliardul, scaune, mese ce mobilau o poiană, și se gândea : „Trebuie să ajung pe *morne* (muntele mic)“. În acest vis, *morne* devenea numele biliardului. Mergea, zbura, nu reușea să ajungă la el. Se culca istovită de oboseală, adormea. Deodată Paul o trezea.

— Paul, exclamă ea, oh ! Paul, așadar n-ai murit ?

Și Paul răspundea :

— Ba da, sunt mort, dar adineauri ai murit și tu ; de aceea poți să mă vezi și vom trăi în veci împreună.

Plecau din nou. După un drum lung, ajungeau pe micul munte.

— Ascultă, spuse Paul (el punea degetul pe marculator automat), *ascultă soneria de adio*. Marculatorul înregistra cu toată viteza, umplea luminișul cu un pâraît de telegraf...

Elisabeth se trezi din vis learcă de transpirație, înspăimântată, așezată pe pat. O sonerie zbârnăia de zor. Își aminti că palatul era fără servitori. Sub influența coșmarului, coborî etajele. O rafală albă o aruncă în vestibul pe Aghate, cu părul despletit, strigând :

— Și Paul ?

Elisabeth își revenea în fire, se desprindea de vis.

— Ce, Paul ? întrebă ea. Ce-i cu tine ? Voia să rămână singur. Presupun că doarme ca de obicei.

— Repețe, repețe, găfâia vizitatoarea, să alergăm, mi-a scris că se otrăvește, că voi ajunge prea târziu, că o să te îndepărteze din camera lui.

Mariette adusese scrisoarea la familia Gérard, la orele patru.

Agathe o îmbrâncea pe Elisabeth, împietrită, care se întreba dacă dormea încă, dacă era continuarea visului. În sfârșit, cele două tinere femei alergară.

Arborii albi de nea, rafalele continuau în galerie somnul Elisabethei și acolo jos biliardul rămănea *micul munte*, un vestigiu de cutremur de pământ pe care realitatea nu reușea să-l scoată din coșmar.

— Paul, Paul ! Răspunde-ne ! Paul !

Incinta lucitoare tăcea. Ieșea de acolo un miros pestilential. Cum intrai, descopereai dezastrul. O aromă funebră, acea aromă neagră, roșiatică de trufă, de ceapă, de mușcată pe care tinerele femei o recunoșteau, umplea camera și se răspândea în galerie. Paul zăcea, purtând același halat de burete ca sora lui, cu pupilele dilatate, cu capul de nerecunoscut. Luminozitatea zăpezii care venea de sus, respirând după rafale, mișca locurile umbrite pe o mască lividă unde numai nasul și pomeții agățau lumina.

Pe scaun, restul bulgărelui de otravă, o carafă, fotografia lui Dargelos se învecinau, alandala.

Punerile în scenă ale unei adevărate drame nu seamănă cu nimic din ceea ce ne imaginăm. Simplitatea lor, măreția lor, amănuntele lor bizare ne uluiesc. Tinerele femei au fost mai întâi buimăcite. Trebuiau să admită, să accepte imposibilul, să identifice un Paul necunoscut.

Agathe se precipită, îngenunche, constată că Paul respira. Ea întrevăzu o speranță.

— Lise, rugă ea stăruitor, nu sta așa înțepenită, îmbracă-te, este posibil ca lucrul ăsta atroce să fie un drog, un drog inofensiv. Caută termosurile, aleargă de cheamă doctorul.

— Doctorul e la vânătoare... e duminică, nu-i nimeni... nimeni... îngăima nenorocita.

— Caută termosul, repede! repede! Respiră, e înghețat. Trebuie un vas cu apă, trebuie să bea cafea fierbinte!

Elisabeth se mira de prezența de spirit a Agathe. Cum putea ea să-l atingă pe Paul, să vorbească, să se agite? Cum știa ea că trebuie un vas cu apă fierbinte? Cum opunea ea forțe rezonabile acestei fatalități de zăpadă și de moarte?

Brusc ieși din amorteală. Termosurile se aflau în camera ei.

— Învește-te! strigă ea din cealaltă parte a incintei.

Paul respira. După patru ore de fenomene care îl făcuseră să se întrebe dacă această otrăvă era un drog și dacă acest drog în doză masivă ar fi de-ajuns pentru a-l ucide, el depășea stadiile angustante. Membrele sale nu mai existau. Plutea, își regăsea aproape vechea lui bună dispoziție. Dar o uscăciune lăuntrică, o lipsă completă de salivă îi câptușea gâtul, limba, provocau pe locurile de pe piele rămase sensibile, o impresie de rău, insuportabilă. Încercase să bea. Gesturile îi deviau, căuta carafa în alt loc decât pe scaun, și curând picioarele, brațele paralizându-i, nu se mai mișcau.

De fiecare dată când închidea ochii revedea același spectacol: un cap uriaș de berbec cu păr cărunt de femeie, soldați morți, cu ochii scoși, care se învârteau încet și apoi din ce în ce mai repede, țepeni, în poziție militară, se roteau în jurul unor ramuri de copaci de care picioarele le erau prinse cu o curea. Inima lui transmitea zvâcniturile ei arcurilor de la pat, stârnind o muzică. Brațele sale deveneau ramurile arborilor; scoarța lor se acoperea de vine groase, soldații se învârteau în jurul ramurilor și spectacolul reîncepea.

O slăbiciune de sincopă reînvia vechea zăpadă, automobilul, jocul, ziua când Gérard îl aduse în rue Montmartre. Agathe plângea în hohote:

— Paul! Paul! uită-te la mine, vorbește-mi...

Un gust acru îi tapisa gura.

— Să beau... pronunță el.

Buzele i se lipeau, plescăiau.

— Așteaptă puțin... Elisabeth aduce termosul
Încălzește o buiotă.

El reîncepu :

— Să beau...

Voia apă. Agathe îi udă buzele. Îl rugă fierbinte să vorbească, să explice nebunia lui și scrisoarea pe care o scoase din poșeta ei și i-o arată.

— E greșeala ta, Agathe...

— Greșeala mea ?

Atunci Paul se explică, silabisind, șoptind, dezvăluind tot adevărul. Agathe îl întrerupea, exclama, se justifica. Capcana deschisă își etala mașinăriile întortocheate. Muribundul și tânăra femeie o atingeau, o cercetau în toate amănuntele, scoteau una câte una roțițele mecanismului infernal. O Elisabeth criminală apărea brusc din dialogul lor, acea Elisabeth din noaptea vizitelor, perfida, înverșunata Elisabeth.

Ei înțelegeau acum opera ei și Agathe exclamă :

— Trebuie să trăiești !

Iar Paul gemea :

— E prea târziu ! când Elisabeth, urmărită de teama de a-i lăsa mult timp singuri, se întoarse cu vasul cu apă caldă și cu termosul. O tăcere fabuloasă cedă locul miasmei negre. Elisabeth, întorcându-se cu spatele, nu bănuia că fusese descoperită, mișca din loc cutii, fiole, caută un pahar, turna în el cafea. Se apropie de cei pe care îi înșelase. Privirile lor o înhătară. O voință feroce ridică bustul lui Paul. Agathe îl susținea. Chipurile lor alăturate scânteiau de ură :

— Paul nu bea !

Strigătul Agathei opri gestul Elisabethei.

— Ești nebună, s-ar zice că vreau să-l otrăvesc, murmură ea.

— Ai fi capabilă.

O moarte se adăuga morții. Elisabeth se clătină. Încercă să răspundă.

— Monstrule ! Monstru mârșav !

Aceste expresii teribile ale lui Paul se agravau deoarece Elisabeth nu se gândea ca el să aibă puterea să vorbească și îi justifica temerile unei întrevederi între patru ochi.

— Monstru mârșav ! Monstru mârșav !

Paul continua să strige, horcăia, o fulgera cu o privire albastră, cu o vâpaie albastră neîntreruptă, prin deschizătura pleoapelor. Crampe, mișcări convulsive îi torturau gura frumoasă, iar uscăciunea care-i secase izvorul lacrimilor comunica privirii aceste străfulgerări febrile, o fosforescență ca a ochilor de lup.

Zăpada biciuia geamurile. Elisabeth dădu înapoi :

— Ei bine, da, spuse ea, e adevărat. Eram geloasă ! Nu voiam să te pierd ! O detest pe Agathe. Nu îngăduiam ca ea să te răpească din casă.

Mărturisirea o făcea să pară mai mare, o drapa, îi smulgea costumul făcut din viclenii. Buclele aruncate pe spate de atâta zbucium îi dezgoleau mica frunte feroce și o făceau vastă, arhitecturală, deasupra ochilor lichizi. Singură împotriva tuturor cu camera ; ea o înfrunta pe Agathe, îl înfrunta pe Gérard, îl înfrunta pe Paul, ea înfrunta lumea întreagă.

Elisabeth apucă revolverul de pe comodă. Agathe urla :

— O să tragă ! O să mă ucidă ! și se agăța de Paul care vorbea aiurea.

Elisabeth nu se gândea deloc să tragă în această femeie elegantă. Pusese mâna pe revolver cu un gest instinctiv pentru a desăvârși atitudinea sa

de spioană încolțită într-un ungher și hotărâtă să-și vândă scump pielea.

În fața unei crize nervoase, a unei agonii, ea pierdea avantajul bravadei sale. Măreția nu servea la nimic.

Atunci Agathe, înspăimântată, vedea acest spectacol neașteptat : o dementă care se agită, se apropie de oglindă, strâmbându-se, smulgându-și părul din cap, uitându-se chiorâș, scoțând limba. Căci, nemaiputând să facă vreo pauză, care nu se potrivea cu tensiunea ei internă, Elisabeth își exprima nebunia printr-o pantomimă grotescă, încerca să facă viața imposibilă printr-un exces de ridicol, să restrângă hotarele meleagurilor în care poți viețui, să ajungă la momentul când drama ar izgoni-o, n-ar mai suporta-o.

— A înnebunit ! Ajutor ! continua să urle Agathe.

Cuvântul nebună o`făcu pe Elisabeth să se întoarcă de la oglindă, îi înfrână paroxismul. Se liniști. Strângea arma și vidul între mâinile care-i tremurau. Se ridică, ținând capul înclinat.

Ea știa, camera aluneca spre sfârșitul ei pe o pantă vertiginoasă, dar acest sfârșit se târăgăna și va trebui să-l trăiască. Tensiunea nu va slăbi și ea socotea, calcula, înmulțea, împărțea, își amintea date, numere de imobile, la aduna laolaltă, greșea, reîncepea. Deodată își aminti că acel *morne* din visul ei provenea din *Paul și Virginia* unde „morne“ semnifica munte mic. Se întrebă dacă acțiunea cărții se petrecea în Île de France. Numele insulelor înlocuiește cifrele. Île de France ; insula Maurice ; insula Saint-Louis. Recita, încurca, învâlmășea, obținând un vid, un delir.

Calmul ei îl uimi pe Paul. El deschise ochii. Ea îl privi, întâlni niște ochi care se îndepărtau, se cufundau, în care o curiozitate misterioasă înlocuia ura. Elisabeth, la contactul cu această expresie, presimți un triumf. Instinctul fratern o răscolea. Fără să părăsească din priviri această privire nouă, își continuă munca inertă. Calcula, calcula, recita și pe măsură ce ea sporea vidul, ghici că Paul se hipnotiza, recunoștea jocul, revenea în camera ușoară.

Febra ei o făcea lucidă. Descoperea arcanele. În drumul umbrelor. Ceea ce crease ea până atunci fără să înțeleagă, muncind în felul albinelor, tot atât de inconștientă de mecanismul ei ca un bolnav de la Salpetrière, acum ea îl pricepea, îl provoca, așa cum un paralytic se ridică sub șocul unui eveniment excepțional.

Paul o urma, Paul venea ; era evident. Certitudinea ei alcătuia baza muncii sale cerebrale de neconceput. Continua, continua, continua fermecându-l pe Paul prin exercițiile ei. Ea era de-acum sigură de acest fapt, el nu o mai simțea pe Agathe agățându-se de gâtul său, nu-i mai auzea plânsetele. Ce ar fi putut oare să facă fratele și sora pentru a o auzi ? Strigătele Agathe răsună sub gâma în care ei își compun cântecul lor de moarte. Ei urcă, urcă, unul lângă altul. Elisabeth își duce prada. Pe înaltele coturne ale actorilor greci, ei părăsesc infernul Atrizilor. De-acum înainte, inteligența tribunalului divin nu mai este de-ajuns ; ei nu se pot încrede decât în geniul lor. Câteva secunde încă de curaj și vor ajunge acolo unde trupurile se dizolvă, unde sufletele se unesc, unde incestul nu mai dă târcoale.

Agathe urla într-un alt loc, într-o altă epocă. Elisabethei și lui Paul le păsa mai puțin de asta decât de nobilele zguduituri ce agitau geamurile. Lumina dură a lămpii înlocuia crepusculul, în afară de locul unde se afla Elisabeth care primea purpura petecului roșu și care stătea acolo ocrotită, fabricând vidul, trăgându-l pe Paul spre o umbră de unde ea îl observa în plină lumină.

Muribundul își pierdea tot mai mult forțele. Se îndrepta spre Elisabeth, spre zăpadă, spre joc, spre camera copilăriei lor. O ață de păianjen luată de vânt îl lega de viață, prindea un gând difuz de trupul său de piatră. O distingea greu pe sora lui, o persoană înaltă care îi striga numele. Căci Elisabeth, așa cum o iubită își întârzie plăcerea pentru a o aștepta pe a celuilalt, cu degetul pe trăgaci, aștepta spasmul mortal al fratelui ei, îl striga s-o întâlnească, îl chema pe nume, prindea momentul splendid când își vor aparține în moarte.

Paul, epuizat, lăsă capul să-i cadă. Elisabeth crezu că era sfârșitul, apăsă cu tărie țeava revolverului pe tâmplă și trase. În cădere trase după sine unul din paravane, care se prăbuși sub ea, cu un zgomet înspăimântător, descoperind lucirea palidă a geamurilor cu zăpadă, croind în incintă o rană profundă de oraș bombardat, făcând din camera secretă un teatru deschis spectatorilor.

Pe acești spectatori, Paul îi zărea dincolo de geamuri.

În timp ce Agathe, moartă de spaimă, tăcea și privea cum sângerează cadavrul Elisabethei, Paul vedea afară, strivindu-se printre rigolele de chi-ciură și de gheață topită, nasurile, obrații, mâinile roșii din bălălia cu bulgări de zăpadă. Recunoștea chipurile, pelerinele, fularele de lână. Îl căuta pe

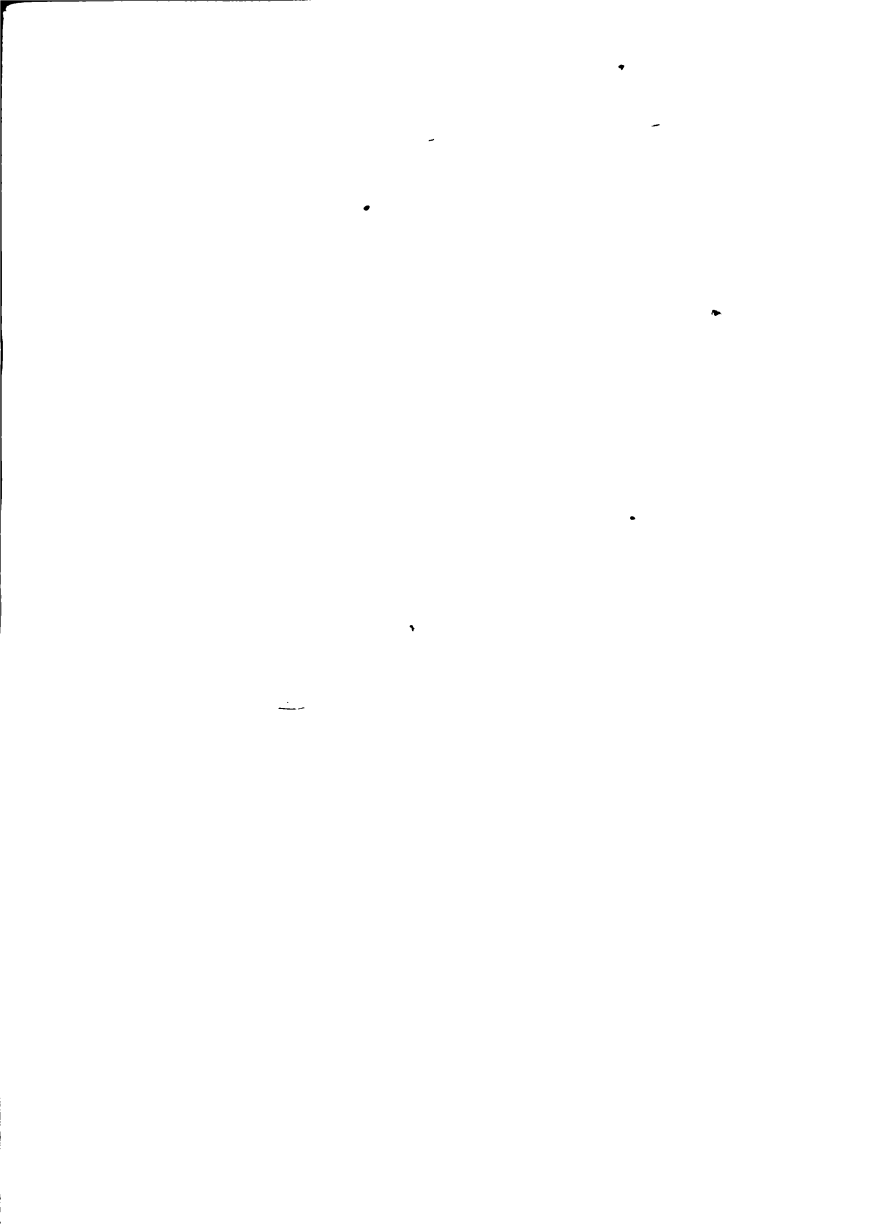
Dargelos. Numai pe el nu-l zărea. Nu-i vedea decât gestul, gestul său uriaș.

— Paul ! Paul ! Ajutor !

Agathe tremură, se apleacă.

• Dar ce vrea ? Ce pretinde ea ? Ochii lui Paul se sting. Firul se rupe și nu rămâne din camera care și-a luat zborul decât mirosul infect și o micuță doamnă pe un refugiu, care se micșorează, care se îndepărtează, care dispare.

Saint-Cloud, martie 1929

Lector : TRAIAN RADU
Tehnoredactor : GEORGETA CIRSTEA

Bun de tipar : 28.01.1994 Coli tipar 4,5
Apărut 1994

Tiparul apărut sub c-da nr. 418 la
Societatea Comercială — Editură și Imprimerie
„Porto-Franco” S.A. Galați
B-dul George Coșbuc nr. 223 A
ROMANIA

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

